

ТАВРІЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В.І. ВЕРНАДСЬКОГО

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ГУМАНІТАРНИЙ ІНСТИТУТ

МАТЕРІАЛИ
МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

**АКТУАЛЬНІ ФІЛОСОФСЬКІ,
ПОЛІТОЛОГІЧНІ
ТА КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ
РОЗВИТКУ ЛЮДИНИ І СУСПІЛЬСТВА
У ДИНАМІЧНОМУ
ТА ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ**

22–23 грудня 2017 р.

м. Київ

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ:

Ляшко О.О. – к.ю.н., доцент, директор Навчально-наукового гуманітарного інституту Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського;

Доценко В.О. – д.і.н., доцент, завідувач кафедри філософії та історії Навчально-наукового гуманітарного інституту Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського;

Горбань О.В. – д.філос.н., професор кафедри філософії Київського міського університету імені Бориса Грінченка;

Тарасюк Л.С. – к.філос.н., доцент, доцент кафедри філософії та історії Навчально-наукового гуманітарного інституту Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського;

Тимошенко Т.С. – к.філос.н., доцент, доцент кафедри філософії та історії Навчально-наукового гуманітарного інституту Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського;

Горюнова Є.О. – к.і.н., доцент, доцент кафедри філософії та історії Навчально-наукового гуманітарного інституту Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського;

Вінтонів-Бахарєва С.З. – к.філос.н., доцент, доцент кафедри філософії та історії Навчально-наукового гуманітарного інституту Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського.

Актуальні філософські, політологічні та культурологічні проблеми розвитку людини і суспільства у динамічному та глобалізованому світі: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 22–23 грудня 2017 р. – К.: Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського, 2017. – 108 с.

ISBN 978-966-916-441-4

У збірнику представлено стислий виклад доповідей і повідомлень, поданих на міжнародну науково-практичну конференцію «Актуальні філософські, політологічні та культурологічні проблеми розвитку людини і суспільства у динамічному та глобалізованому світі», яка відбулася на базі Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського 22–23 грудня 2017 р.

УДК 316.42(063)

ЗМІСТ

НАПРЯМ 1. ІСТОРІЯ ФІЛОСОФІЇ

Христокін Г.В.

Теологія як різновид релігійної філософії5

НАПРЯМ 2. СОЦІАЛЬНА ФІЛОСОФІЯ

Багірова Фаріда Джумшуд гызы

Основы социальной модернизации современного человека.....11

Батракіна Є.Є.

Інтернет та структурно-функціональні трансформації публічної сфери.....15

Гончаренко Д.І.

Філософія соціально-економічних доктрин Августина Блаженного19

Несправа М.В.

Перспективи поширення ісламу в Європі:
соціально-філософський аспект.....22

Стрюк К.М., Карпець Л.А., Шпанько Т.С.

Тенденції освітньої реальності сучасного інформаційного простору25

Попова А.Ю.

Презентація соціальних страхів у сучасному кінодискурсі.....29

Чернієнко О.В.

Візуальна революція ідентичності суб'єкта
в інформаційному суспільстві.....32

Янковський С.В.

Мальтузіанські обрії соціокультурного світу в Україні36

НАПРЯМ 3. ФІЛОСОФСЬКА АНТРОПОЛОГІЯ

Сковронський Б.В.

Автокомунікація в семіозі твору мистецтва
як чинник рекреації свідомості41

НАПРЯМ 4. ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ

Яворський М.С.

Еволюція феномену популізму у світлі світової історії46

НАПРЯМ 5. ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ ТА ІНСТИТУТИ

Балацька О.Б.

Сучасні тенденції розповсюдження сецесіоністських конфліктів51

Воронежський К.В. Конвенція ООН проти корупції як інструмент подолання політичної кризи в Україні	54
Кобилянський А.О. Можливості воєнної цензури в умовах демократії.....	57
Корнієвський О.А. Проблемні аспекти забезпечення національної стійкості в умовах зовнішньої агресії	60
Кузьмук О.М. Соціально-згуртована громада: сутність поняття.....	63
Трошина О.Є. Особливості функціонування інституту глави держави в Україні	65
Філіпов С.М. Діяльність спін-доктора на прикладі соціальних мереж: емоційний рівень комунікації	69
Шепетяк О.Т. Політичний чинник церковного розколу V – VI століть.....	72
НАПРЯМ 6. МІЖНАРОДНА ПОЛІТИКА І МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ	
Жигайло В.М. Імперативи лідерства Джорджа Буша (молодшого)	76
Кушніровська Л.А. Зростання популярності правих партій в Угорщині	80
Сіцінська Л.В. Хімічна зброя в громадянській війні в Сирії	85
Стоян Т.А., Дзюбленко І.М. Німецька україніка XVII – XIX ст. як важливий чинник розвитку німецько-української дипломатії	89
НАПРЯМ 7. КУЛЬТУРОЛОГІЯ	
Ільницька Л.В. Філософський образ «Інкрустації думки» Єви Гавлік	94
Смірнова О.О. Становлення магічних практик епохи стародавніх цивілізацій (на прикладі Ассирії та Єгипту)	97
Фрейдліна В.В. Культурний простір парків у сучасному міському середовищі	102

НАПРЯМ 1. ІСТОРІЯ ФІЛОСОФІЇ

Христокін Г.В.,

доцент кафедри філософії та політології

Університету державної фіскальної служби України

ТЕОЛОГІЯ ЯК РІЗНОВИД РЕЛІГІЙНОЇ ФІЛОСОФІЇ

Серед істориків філософії до цього часу продовжується дискусія щодо проблеми взаємодії філософії та теології. Прийнято їх розрізняти, навіть протиставляти. На їх протиставленні будується увесь каркас сучасної культури. Але таке протиставлення виникає в пізньому західноєвропейському Середньовіччі. В перші тисячу років християнства його не було. Забуваючи про це, чимало богословів переконані, що філософія є чимось зовнішнім до теології. Акцентуючи увагу на відмінностях, модерні філософи намагалися витіснити теологію на маргенез культури. І лише тепер вона повертається в сучасний життєвий простір і в систему освіти. Це повернення викликає чимало запитань, які чекають на переосмислення. Тому нашим завданням є з'ясувати якою є сутнісна відмінність філософії та теології, наскільки вона є принциповою, чи існують точки дотику між ними і в чому вони.

Як зазначає Ф. Овсієнко, «релігійна філософія являє собою філософську творчість, орієнтовану на проблеми, пов'язані з релігією» [3, с. 865]. Справді, релігійна філософія є формою філософування визначеною релігійним світоглядом. І в цьому вона іноді більш схожа на теологію, ніж на не релігійну думку. Остання є вільним, критичним мисленням, що ставить під питання буття, пізнання, людину й культуру, тоді як релігійна філософія, як правило, не ставить собі таких радикальних завдань.

Релігійна філософія є породженням і раціональним продовженням релігійного дискурсу, бажанням людини пояснити себе, світ та їх причину з релігійних позицій. Вона є реалізацією потреби осмислити свою віру, зрозуміти віровчення релігії чи ідеї Св. Писання. Починається такий тип філософії з віри, релігійних переконань, релігійного досвіду або інтуїції, щоб дійти певної цілісності релігійного світобачення. Для початку релі-

гійного філософування потрібно дві речі: мати релігійні переконання і вміти мислити. Такий тип мислення породжує релігійний суб'єкт, коли він пояснює дійсність, шукає відповіді на вічні запитання, формує цінності, ідеали та практичні норми свого життя. Тому будь яка мисляча релігійна людина здатна філософувати, хоча не кожна може бути філософом.

Більш складними формами релігійної філософії є релігійно-моральні, релігійно-міфологічні та релігійно-містичні її варіанти, які ми можемо зустріти як в східних релігіях та в добу античності. Але в більш розвиненому вигляді релігійна філософія використовує розроблений категоріальний апарат, методологію, термінологію певної філософії (платонізму, неоплатонізму, аристотелізму, стоїцизму, екзистенціалізму, персоналізму, феноменології, герменевтики, аналітичної філософії). Теоретично розроблена релігійна філософія розробляє окремі філософських проблеми, створює релігійні вчення та концепції, закладає фундамент для теології.

За своїм характером релігійна філософія є конфесійною, або релігійною в широкому сенсі. Вона відштовхується від віровчення і може його обґрунтовувати, або переосмислювати. Але, на відміну від теології, релігійна філософія є більш вільним тлумачення положень віри, Писання чи доктрини. Як правило вона є результатом індивідуальної творчості релігійного мислителя. Більшість християнських мислителів розвивали власну релігійну філософію, але приймали спільні релігійні догмати. Догматика була одна, а релігійних філософій більше.

Релігійний філософ не обмежує себе вірою в одкровення. Він мислить значно ширше, може виходити за межі доктрини, осмислює ті області життя, які не регламентовані одкровенням. Він також може висловлювати власні ідеї, теологумени, щодо тих релігійних проблем, які чітко не визначені одкровенням, або догматикою. Тому в прагненні створити релігійно-філософські концепції, філософ може виходити за межі одкровення. Тоді він спирається на власну інтуїцію та досвід, або бере за основу досвід чи віру інших авторитетів.

Позиція релігійного філософа щодо культури, науки, філософії, політики, права, мистецтва може бути самою різною. Він може брати до уваги інші релігійні ідеї, застосовувати наукові знання, приймати технічні досягнення, захоплюватися мистецтвом. А може, навпаки, відкидати їх, критикувати і засуджувати, пояснюючи їх згубність для духовного життя.

Релігійний філософ може бути теологом. Він може, при необхідності, писати теологічні трактати, може володіти засобами теології, втілювати її завдання. Але при цьому сам мислитель залишається філософом. Загалом релігійний філософ є мислячим віруючим, що поряд з вірою визнає важливість розуму, знання та пошуку істини.

Теологія, так само як і релігійна філософія, є різновидом релігійного дискурсу, формою релігійного мислення. Вона так само виникає з потреби осмислити, пояснити, захистити віру, розтлумачити Писання, висловити моральні нормативи. Тут вона дуже схожа на релігійну філософію. Тотожність між ними проявляється і в тому, що теологія починається з віри, передбачає релігійні переконання, досвід чи інтуїцію.

Основна відмінність теології від релігійної філософії полягає в ідеї релігійного Одкровення. С. Аверінцев визначає теологію як «вчення про Бога, побудоване в логічних формах ідеалістичної спекуляції на основі текстів, що приймаються як свідчення Бога про Себе, чи Одкровення» [1, с. 434]. Тобто, в своєму мисленні теолог зосереджений на Одкровенні, або Тексті чи доктрині, які він сприймає як остаточну істину Бога. Навіть коли теолог розвиває Одкровення, то він робить це заради поглиблення його розуміння, для єднання з Богом. Теологу не потрібно розширення чи зміна Одкровення, він буде витлумачувати усі нові факти життя виходячи з сталого його змісту. Більш того, коли він виявить такі зміни, він буде сприймати це як похибку, навіть зраду чи ересь. Істина у теолога тотожна Одкровенню, а воно незмінне, абсолютне й повне.

Якщо мова йде про апостола, то він бачить в постаті Ісуса живе втілення Бога і застосовує усі можливості мислення й віри, щоб розкрити його слова для інших, щоб зробити його доступним і єдиним втіленням пошуків людини. Якщо мова йде про отця Церкви, то інтереси Церкви він сприймає вище за будь які особисті інтереси. Віра Церкви для нього єдиною можливим шляхом спасіння, а зло полягає в сумніві чи не виконанні заповідей Бога. Тобто, знову ж, за формулами віри чи обряду, за словами Церкви чи Писання богослов бачить саму істину, вічно живу і абсолютну. Тому навіть змінюючи доктрину, теолог не визнає її зміни. Він переконаний в тому, що він її розкриває для більшості людей.

Таким чином, теолог абсолютизує зміст віри та одкровення. Він визнає їх як втілення остаточної істини, як вищу правду необхідну для життя та спасіння. Теолог мислить, але віра в нього вища за розум. Він

богословствує, але лише для того, щоб глибше пізнати Бога, щоб більш детально проникнути в сенс Писання, щоб максимально повно втілити ці знання в життя. Теолог завжди підсвідомо є духовним практиком, навіть прагматиком, бо всяке релігійне знання він намагається редукувати до моральної дії, духовного вибору.

Тому у теолога пізнання і духовне життя мають співпадати. Знання заради знання, теологія заради її логічності, витонченості, послідовності чи краси теолога не хвилює. Якщо теолог зацікавлюється формою більше ніж змістом, якщо в роздумах він не має наперед відповіді, він стає більше схожим на філософа. Тому, теолог не мислить проблемно, для нього немає проблеми в пошуку істини – Істина вже відкрита Богом, він її має сповістити, донести людям, її треба або прийняти, або побачити. Проблема не в Богові, а в людині, якщо вона цю істину не бачить.

Наскільки принциповою є розбіжність між теологією та релігійною філософією? Така відмінність є, але вона не кардинальна. Справді, теологія може існувати незалежно від релігійної філософії, може критикувати її, але без неї теологія є спрощеним переказом віри, простим богодуманням, пророчим словом, проповіддю чи моралізаторством. Якщо теологія розвивається і ускладнюється, то, переважно, за рахунок філософії. І чим більш розвинена релігійна філософія, тим більш досконалою буде і теологія.

В цьому сенсі теологія і є різновидом релігійної філософії, її продовженням і конкретизацією. Вона виникає з релігійної філософії і без неї її, фактично, не буває. Теологія виникає лише там, де попередньо вже є релігійна філософія. Вона бере з неї найкращі здобутки й досягнення, і слугує для неї мірилом і взірцем істинності. По суті, теологія це догматизована релігійна філософія, або філософія, що остаточно визначилася щодо істини.

Об'єднує ці два дискурси, також, персональне відношення до Бога. Тут передбачається не просто віра в Бога, а особиста довіра його Слову, міжособистісні зв'язки та діалог. Тому автором цих двох типів дискурсу є одночасно богомудра людина і вчений. Ці ідеали тут поєднані.

Релігійна філософія значно ширша за своїм предметом ніж теологія. Якщо теологія переважно зосереджена на проблемі Бога, одкровення, церкви та шляхів спасіння, то релігійна філософія цікавиться всім спектром проблем антропології, космології, аксіології, праксеології, методології, тощо. Релігійна філософія може розмірковувати над питаннями культури,

політики, мистецтва й права. Тут вона розвиває можливі і перспективні позиції релігії.

Варто зазначити, що конфлікт між філософією і теологією виникає переважно в тих випадках, коли теолог говорить про «зовнішню» філософію. Але якщо філософія вже пройшла стадію адаптації, якщо думка стала на позицію віри, тоді теолог запозичує здобутки релігійної філософії як «свої». Серйозний богослов розробляє власну філософію, а теолог-делітант запозичує в інших.

Напруга між теологією і філософією завжди виникала під час релігійних дискусій в Церкві, коли обидві сторони використовували різну філософію. Тоді філософський конфлікт концептів, методів та категорій обходився теологічними, суперечками, а то й церковними розколами. Ця різниця виявлялася в складності богословських доктрин, у різному використанні античних ідей, в аргументації теологів.

Розвиненість і продуктивність християнської думки напряму залежала від рівня філософської грамотності її автора. Якщо цей автор був монахом чи моралістом, що викорінював будь які теорії, узагальнення й сумніви з «плану спасіння», тоді він відкидав не лише язичницьку, але й «свою» філософію. Для нього віра витісняла розум. Але, якщо християнський автор намагався творчо мислити і пізнавати, якщо він цінував освіту і любив книжність, тоді він був відкритим до філософії. Чим більш філософськи «грамотним» був теолог, чим краще знав і використовував філософію, тим кращу він творив теологію. У таких мислителів не виникало конфлікту із «зовнішньою» філософією.

Маючи спільну мету – пояснення релігійного вчення, теологія і релігійна філософія відрізняються «по характеру та способам цього обґрунтування». Філософія оперує до аргументації, тоді як теологія до віри та авторитету [3].

Існує думка, що теологія може виникати лише в теїстичних релігіях, а в нетеїстичних релігійних системах її не може бути [1, с. 434]. Така позиція, по суті, є богословською, бо наділяє авраамічні релігії статусом хранителів Одкровення персонального Бога. Релігієзнавець може враховувати такий погляд, але не повинен його абсолютизувати. Справді, найбільш очевидно релігійна філософія залежить від теології в тих світових та національних релігіях, які є теїстичними. Але, на наш погляд, теологія може існувати і за їх межами. Будь які релігійні вчення в яких відбувається

абсолютизація принципів та догматизація вчень про Абсолютне буття відносяться до теологічного типу. Тому можлива і буддійська теологія, і теологія Кабали, тощо [4].

Отже, як релігійна філософія так і теологія передбачають раціоналізацію та систематизацію релігійного знання, яке відрізняється від віри та досвіду. Разом вони є аксіоматичним, метафізичним, персоналістичним та аксіологічно зорієнтованим знанням. Але найголовнішим є універсалізм обох дискурсів, їх спроможність породжувати мета-дискурси, здатність осмислювати найзагальніші реалії – Бога, світ, людину. Відмінність полягає хіба в тому, що теологія є доктринальним, догматизованим та апологетичним знанням [5]. Тому ми маємо усі підстави вважати теологію різновидом релігійної філософії.

Список використаних джерел:

1. Аверинцев С.С. Теология / С.С. Аверинцев. Собрание сочинений. София-Логос. Словарь. – К.: Дух і літера, 2006. – С. 434-441.
2. Бульчев Ю.Ю. Религиозная философия / Ю.Ю. Бульчев // http://russidea.rchgi.spb.ru/ideasinrussia/filcategory/index.php?ELEMENT_ID=3727.
3. Овсиенко Ф.Г. Религиозная философия / Ф.Г. Овсиенко. Религиоведение. Энциклопедический словарь. -М.: Академический проект, 2006. – С. 865-866.
4. Христокін Г.В. Проблема пошуку предметного поля теології / Г.В. Христокін // Пріоритети сучасних суспільних наук в трансформаційних умовах: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 24–25 листопада 2017 року). – Львів: ГО «Львівська фундація суспільних наук», 2017.
5. Христокін Г.В. Специфіка християнської теології як форми релігійного знання: феноменологічний аналіз / Г.В. Христокін // Практична філософія. – № 1. – 2017. – С. 144-150.

НАПРЯМ 2. СОЦИАЛЬНА ФІЛОСОФІЯ

Багірова Фарида Джумшуд гызы,

научный сотрудник отдела

«Философские течения современного мира»

Института философии национальной академии наук Азербайджана

ОСНОВЫ СОЦИАЛЬНОЙ МОДЕРНИЗАЦИИ СОВРЕМЕННОГО ЧЕЛОВЕКА

Значение модернизма для культуры XX в. состоит в том, что модернизм носит не столько разрушающий, сколько созидательный характер и способствует появлению новых видов искусств (фотографии, телевидения, электронной музыки), на основе современной техники. В последней трети XX века произошли радикальные трансформации, изменившие мировоззренческие ориентиры и установки всего человечества. Для характеристики современной культуры, а также для обозначения ситуации в наиболее «продвинутых» сферах философии, политике, гуманитарных науках используется понятие *«постмодернизм»*. К наиболее известным исследователям, посвятившим себя изучению различных аспектов постмодернизма в философии, культуре и искусстве можно отнести Ж. Деррида, Ж. Делеза, М. Фуко, У. Эко, В. Вельша, В. Джеймса, и др. Главными принципами и понятиями постмодернистской культуры как специфического способа мировосприятия, мироощущения современного человека. Для постмодернизма характерно новое видение мира в его принципиальной хаотичности. Постмодернисты полагают в равной мере невозможным и бесполезным пытаться устанавливать какой-либо иерархический порядок или какие-либо системы приоритетов в жизни. Такие понятия как Бог, Человек, Разум, Истина перестают быть центром культуры. В перенасыщенной информацией постсовременной культуре утрачивается центр, привычные ориентиры, возникает потребность в соотношении различных ценностей. К особенностям постмодернизма следует отнести плюрализм мировоззренческих моделей и языков культуры, художественных направлений, стилей и жанров в искусстве, а также их сближе-

ние и сращивание. В отличие от модерна XX в., где плюрализм был обязательным только в некоторых областях (прежде всего в искусстве), в постмодерне он является всеобщим и распространяется на все сферы культуры, в том числе и на сферу повседневности.

В конце 60-х, начале 70-х годов книги канадского философа и культуролога М. Маклюэна были переведены на все европейские языки и изданы огромными тиражами. Нельзя не вспомнить слова Маклюэна о том, что «вначале мы формируем технологии, а потом они формируют нас». В своих монографиях ученый утверждал, что западная цивилизация достигла водораздела в XX веке, имеющего не меньшее значение, чем эпоха Ренессанса. Качественные сдвиги в истории человечества, согласно Маклюэну, связаны с появлением новых технических средств коммуникации. Это следствие вовлеченности людей в жизнь друг друга и значительного расширения сферы общественных интересов. Действия каждого человека в акустическом мире влияют на жизнь других. Поэтому становится сложным технически что-то скрыть. К тому же, желание индивида отгородиться от мира вызывает подозрения общества. Результатом этого стало снижение нравственности частной жизни и одновременное усиление норм общественной жизни. Индивидуальное, в том числе и нравственная жизнь уступает место общественному. Общественное мнение, как регулятор нравственности заменило собой совесть (1, с. 20-31).

Сегодня современный человек постоянно находится в ситуации выбора и принятия решений при огромных информационных возможностях, что может грозить ограничением свободы для личности. Можно высказать предположение, что современная информационно-техническая цивилизация предлагает необходимые условия для саморазвития индивидуума, но с другой стороны в информационном обществе фрагменты психики человека нагружены огромным количеством сознательных и бессознательных значений. Социальная перенасыщенность личности сочетается с фрагментарностью, отдельные личности выражают различные, часто противоположные по смыслу и содержанию состояния и используют разный язык. Все это приводит к множеству конфликтов между людьми. Таким образом, сфера взаимопонимания и межличностных отношений сжимается до размеров одного индивидуума. Человек становится чужим среди чужих для него других. Одновременно абсолютное большинство представителей современного общества ориентируются сегодня на те об-

разы и идеалы, которые создаются и задаются средствами массовой информации. По мнению испанского философа и культуролога Х. Ортеги-Гассета, Запад переживает сейчас самый тяжелый кризис, который может постигнуть нацию, общество и культуру. Культ индивидуализма набирает силу на Западе со времен возникновения коммерческого капитализма. Люди с нарастающей интенсивностью ищут смысл жизни в самореализации. Сегодня мы живем в эпоху выравнивания и нивелировки т.е., происходит выравнивание богатств, прав, культур, классов, полов и даже континентов. Масса, с точки зрения Ортеги, – это множество людей без особых достоинств, это средний заурядный человек. Человек массы, рассуждает философ, – это тот, кто чувствует себя «точь-в-точь» как остальные и притом нисколько этим не огорчен, а наоборот, он счастлив чувствовать себя таким же, как все. Человеку массы не дано проектировать и планировать, он всегда плывет по течению, поэтому он ничего не создает, как бы ни были велики его возможности и власть.

Как считает Ортега-и-Гассет, человек массы доволен собой таким, как он есть. Замкнутость души лишает человека массы возможности познать свое несовершенство. Впрочем, человек массы совсем неглуп – сейчас у заурядного человека есть самые определенные идеи обо всем, что в мире происходит и должно произойти, поэтому, как считает испанский философ, он перестал слушать других. По мнению философа принципы, на которых покоится наша цивилизация, просто не существуют для современного человека. Основные культурные ценности его не интересуют, он с ними не соглашается, он не намерен их защищать. Главное для современного человека, чтобы он мог себя чувствовать совершенно свободным от всякого подчинения правилам, нормам, ценностям, авторитетам (2, с. 164-232).

Опираясь на вышеописанное можно утверждать, что благодаря увеличению кругозора – каждый человек принимает участие во всей жизни планеты. Но все больше философы задаются вопросом, насколько человек массы окажется способным, как ни поднялся его уровень, управлять ходом всей нашей цивилизации. Знаменателен вывод, который делает в своем «Восстании масс» Ортега-и-Гассет: «у Европы нет перспектив, если только судьба ее не попадет в руки людей подлинно современных, проникнутых ощущением истории, сознанием уровня и задач нашей эпохи и отвергающих всякое подобие архаизма и примитивизма. Нам нужно

знать подлинную целостную историю, чтобы не провалиться в прошлое, а найти выход из него». Только так, по мнению философа, можно преодолеть и изжить порабощающий наше общество феномен омассовления человеческого сознания. Одним словом, для современных людей вопросы человеческого бытия стали осмысливаться не религией и даже не наукой, но в образах создаваемых телевидением и интернетом. Общась через глобальные компьютерные сети человечество, воссоздает единство мышления, формирует всеобщее «космическое сознание», расширяет пространство и горизонты знания. Индивидуумы нашего общества имеют реальные возможности для выхода из системы ограничений и запретов традиционной культуры. В современном обществе дети часто лишаются родительского контроля. Они очень рано осознают свои права, их поведение далеко не всегда соответствует общепринятым нормам и правилам, а иногда становится агрессивным, бескомпромиссным.

Смена мировоззрения на рубеже третьего тысячелетия связана с революцией в области коммуникаций и информации, достигшей таких масштабов, каких не могли себе даже представить предшествующие поколения. Массовая компьютеризация, внедрение и развитие новейшей информационной технологии привели к впечатляющему рывку вперед во всех сферах образования, бизнеса, промышленного производства, научных исследований и социальной жизни. Информация превратилась в глобальный, в принципе неисчерпаемый ресурс человечества, вступившего в новую эпоху развития цивилизации – эпоху интенсивного освоения этого информационного ресурса и «неслыханных возможностей» феномена управления. Именно информация, управление и организация, как могучие локомотивы прогресса, умчали развитые страны в новую цивилизацию (5, с. 336). В итоге мы оказались в новых культурных условиях, которые многими характеризуются как постмодернистские.

Список использованных источников:

1. Маршал М. «С появлением Спутника планета стала глобальным театром, в котором нет зрителей, а есть только актеры» Кентавр / пер. В. П. Терин. – М., 1994. – № 1. – С. 20-31.
2. Хосе Ортега-и-Гассет. Размышления о технике. – М., 2000. – С. 164-232.

3. К. Джержен // Закат и падение личности // Psychology Today, 1992. – С. 59-63.
4. Бердышев В.И., Хохлов И.А. Информационные технологии и потенциальные опасности для развития России // Русский экономический вестник. – Выпуск № 1. – 2001.
5. Авдеев Р.Ф. Философия информационной цивилизации. – М., 1994. – 336 с.
6. Швейцер А. Культура и этика. – М., 1973. – С. 315-323.

Батракіна Є.Є.,
Харківський національний університет
імені В.Н. Каразіна

ІНТЕРНЕТ ТА СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПУБЛІЧНОЇ СФЕРИ

Завдяки новим технологіям відбулося значне розширення комунікативних можливостей у публічній сфері. Розповсюдження Інтернету, складної системи контекстів та медіа, змінило складну роль легітимації між державою та суспільством, відкрило нові можливості для більшої інклюзивності, демократизації та розвитку нових форм впливу суспільства на державу. В результаті таких модифікацій з'являються нові шляхи диференціації публічної сфери, відбувається розвиток плюралізму і диверсифікації завдяки розширенню різноманіття тем і збільшенню кількості учасників комунікативної взаємодії. Телебачення, радіо, друковані видання функціонують як «централізовані фільтри публічної комунікації», які виробляють зміст в обмеженій кількості організаційних центрів, що потім поширюється на необмежену кількість споживачів інформації. З одного боку, вони виконують важливу функцію фокусування змісту та форми, але така функціональна структура є несприятливою для активного залучення критичної потенціалу публічної сфери. Асиметрична природа мас медіа з легкістю перетворює аудиторію в масу споживачів, розділяючи суспільство на обмежений круг експертів, що визначає коло проблем і пасивну більшість.

Вже у дослідженнях 2000-х років підтвердилося розширення перспектив для розвитку критичного потенціалу суспільства. Охоче прийняли нові зміни теоретики агоністичної публічної сфери, які акцентували увагу на нових можливостях розвитку просторів маргінальних дискурсів, ускладненню контрдискурсів і посиленню боротьби зі значеннями та практиками домінантного дискурсу. Що ж стосується розуміння віртуального простору у якості нового фундаменту комунікативної раціональності, то це зустріло багато критики з боку постмодерністів. Зокрема М. Постер, вважав дану модель «застарілою» для «гіперреальності», оскільки демократичні практики повинні аналізуватися на підставі нового розуміння суб'єктивності. Електронні медіа сприяють «загальній дестабілізації суб'єкта», світ симулякрів стає єдиною реальністю учасників, в якій індивідуальна раціональність підривається [5, р. 58]. Особистість більше не знімає світ ззовні, але діє в межах апарату як елемент в ланцюзі, тому унітарний суб'єкт, який знає себе і свій навколишній світ, розчиняється. Процес «розформування» суб'єкта відбувається в результаті розчинення відчуття простору та часу. Подібна дематеріалізація сприяє встановленню нових відносин між індивідами та значеннями. Ідентичність в мережі розмита, тим більше, має множинний характер, що перешкоджає розумінню мотивів та бажань. Ці безтілесні множинні ідентичності не підкоряються «силі кращого аргументу» і правилам дискурсу.

Насправді, потрібно розрізняти сайти аутентичної фантазії та реальної автентичності, тобто інтенцію до перформансу від місць з інтенцією «просто бути». В той час, коли постмодерністи концентруються на першому, раціонально-критична дискусія реалізується у другому вимірі. Радикального розмивання суб'єктивності не відбувається, тому що кіберінтеракції залишаються вкорінені в матеріальному контексті: «Тіла дають про себе знати через запалені спини та стислі пальці, психічні стани інформують онлайн-досвід, економічні труднощі обмежують участь, а закон таїться за кіберінтеракціями у вигляді спостережень за дитячою порнографією або кібертероризмом» [2, с. 89]. Реальні ідентичності переглядаються за стилем написання, хобі та захопленнями, а анонімність навпаки, дає можливість кожному розкритися більше, ніж у реальному житті. Публічна сфера не обов'язково потребує фактичної міжособистісної взаємодії, адже навіть в буржуазній публічній сфері, у якості посередників виступили друковані ЗМІ. Дослідження фактичних проце-

сів політичної деліберації показують суперечливі висновки. «Персональні» медіа сприяють розвитку значно більшої різноманітності, ніж конвергенції, пропонуючи досить великий вибір, який у реальному житті не доступний. Це частково сприяє поляризації дебатів, ізоляції груп за інтересами та формує хаотичні, фрагментовані дискурси, які «можуть привести до «балканізації» або паралельних співтовариств: ізольованих груп, що культивують інтроверсії, іноді екстремальні погляди» [6, с. 74]. Такого ж скептичного погляду дотримується теоретик концепції «сильної демократії» Б. Барбер. Нові медіа, на його думку, не грають особливої ролі, оскільки присутня в них поляризація, надмірне спрощення, інформативна плутанина, сепаративність і надзвичайна сегментарність знищують можливість повноцінної комунікації. Це підриває основу сильної демократії [1]. Зріст кількості ізольованих публік відмічає і Ю. Габермас. Дискусії користувачів Інтернету тільки тоді являють собою продуктивну політичну комунікацію, коли «нові групи кристалізуються навколо фокальних точок друку, наприклад, національних газет та політичних журналів»

[3, с. 422]. Як стверджує Габермас, потенціал Інтернету в демократичній сфері реалізується тільки в специфічному контексті: «він може підірвати цензуру авторитарних режимів, які намагаються контролювати і придушувати громадську думку» [3, р. 423].

Існують різні думки щодо можливостей деліберативної демократії в просторі Інтернету: «соціологічно-прагматична» (Т. Гітлін), «політико-теоретична» (М. Деллі Карпіні), «структурно-політико-реформистська» (С. Одугбемі) і «симпатично-практична» (Дж. МакМіллан). На думку Гітліна, культура демократії не може бути створена за допомогою технологій, але тільки за допомогою тих, хто зацікавлений у культурі демократії. Як вважає Карпіні, Інтернет може сприяти деліберації і виступати у якості простору для дискурсу. Одугбемі акцентує увагу на важливості розвитку реального публічного дискурсу та нових медіа в країнах, що розвиваються. Досить оптимістично налаштований МакМіллан: він відзначає зростання обізнаності, завдяки феномену «випадкової журналістики», тобто відкритої кожному можливості вираження особистого думки та досвіду. Незважаючи на різницю у поглядах, позиції збігаються в одному: Інтернет не може замінити повноцінну публічну сферу для деліберативної демократії, але відіграє важливу роль у різних складових елементах

демократичної деліберації. Інтернет також може виконувати функції публічної сфери в країнах, в яких традиційні медіа знаходяться під жорстким державним контролем [4, с. 471-475].

Емпіричні дослідження А. Раучфлайш і М. Ковік не підтвердили очікуваної самостійності віртуальної публічної сфери. Вплив на формування ідентичності середнє, оскільки залежить від наявності Інтернету та включеності в процес. Найбільш високі показники у формуванні порядку денного, що характерно і для недемократичних режимів. Що стосується критики та контролю, то Інтернет хоча і не може створювати інституційних умов, але значно розширює існуючі процеси. В процесах обговорення нові віртуальні можливості комунікації не грають особливої ролі, «ідеальної мовної ситуації» важко досягти як у реальному, так і у віртуальному житті [7, с. 3-5].

Інтернет і свобода вираження не є достатніми умовами для деліберативної демократії, тому залишається вірним твердженням Гітліна про головну роль зацікавлених людей у демократичних процесах. Інтернет може розглядатися як функціональне доповнення до міжнаціональної комунікації та мас медіа. Структура веб-сайтів має важливе значення для обговорення – це може збільшити, а може зменшити деліберативну ефективність. На відміну від традиційних однонаправлених мас медіа, Інтернет дає можливість кругового інформаційного обертання, що не обмежене фізичним світом і географічною локацією. Це може забезпечувати більш тісний зв'язок між публічною та адміністративною системою, але за умови, якщо остання відкрита і чутлива до першої. Інтернет не може стати повноцінною публічною сферою, але може частково виконувати її функції та служити засобом посилення існуючих громадянських сил.

Список використаних джерел:

1. Barber B. B. Which Technology and Which Democracy? [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://web.mit.edu/m-i-t/articles/barber.html>.
2. Dahlberg L. «The Habermasian public sphere encounters cyber-reality / L. Dahlberg // Javnost–The Public.– 2001.– Vol. 8, № 3. – P. 83-96.
3. Habermas J. Political communication in media society: does democracy still enjoy an epistemic dimension? The impact of normative theory on empirical research / J. Habermas // Communication Theory. – 2006. – № 16. – P. 411-426.

4. Hanson J., Hoge A. The Internet as the Public Sphere: Deliberative Democracy and Civic Engagement// A. Manoharan (eds.) E-Governance and Civic Engagement: Factors and Determinants of E-Democracy. – Idea Group Inc (IGI), 2011. – 467-487.
5. Poster M. The Second Media Age/ M. Poster. Wiley, 1995. – 200 p.
6. Rasmussen T. The Internet Soapbox/ T. Rasmussen. – Perspectives on a changing public sphere. Universitetsforlaget, 2016. – 146 p.
7. Rauchfleisch A. Kovic M. Social Media and generalized functions of the public sphere: Transformative potentials from a comparative perspective / A. Rauchfleisch, M. Kovic // Social Media + Society. – 2016. – Vol. 2. № 2. – P. 1-15.

Гончаренко Д.І.,
аспірант кафедри філософії
Київського університету імені Бориса Грінченка

ФІЛОСОФІЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ДОКТРИН АВГУСТИНА БЛАЖЕННОГО

Після політичного роз'єднання Римської імперії на Східну і Західну імператором Феодосієм, християнські церкви Риму і Константинополя опинилися в різних політичних і соціально-економічних умовах. Якщо Православна церква потрапила в залежність від імператора, то Західна церква, через її віддаленість від Константинополя, майже не зазнає втручання в її внутрішні справи світської влади. Тому на Заході зростає авторитет духовників – єпископів, за якими в V ст. закріпиться титул «папа». Після остаточного розколу між Константинополем і Римом в 476, авторитет пап лише зростає і як наслідок – папа отримує статус голови Римо-Католицької церкви. Завоювання варварами в кінці V ст. латинської частини імперії призводить до виникнення на цій території перших феодальних держав, що кардинально змінює соціальний, політичний, економічний уклад середньовічної Європи. Такий перебіг подій змушує Римо-Католицьку Церкву реагувати на трансформації в Європі. Отже, крім духовних питань, під відомство Папи починають переходити і справи адміністративного характеру: витрати доходів з великих церковних володінь

на захист проти варварів, утримання війська, допомогу постраждалим, відкупу від ворогів. Римський Папа взяв на себе функції не тільки суду, а й вести війни і заключати мирні договори [1, с. 20]. У підсумку Папа зміг досягнути незалежності від світської влади, а й згодом перейняти на себе ряд її функцій, вмiло використовувати політичні протиріччя між новоутвореними феодалними державами. Поступово Римо-Католицька Церква, з її потужної централізацією, перетворюється на стовп західноєвропейського феодалізму і змушена була впорядковувати не тільки духовне, а й матеріальне життя вірян включаючи в свої доктрини питання соціально-економічного укладу. Вагомий внесок у розробку середньовічних доктрин католицької церкви зробив відомий Отець християнської церкви Августин Блаженний. В своїх працях богослов порушував не тільки питання теологічного характеру, але викладав своє бачення на господарські і соціальні аспекти життя християнина. Соціально-економічні вчення Августина окреслює проблеми бідності, соціальної нерівності, влади, багатства, торгівлі, праці тощо.

За словами Августина, світська держава априорі не може бути справедливою, бо «істинної справедливості немає ніде, крім тої республіки, Засновником і Правителем якої – Христос [2, с. 81]. Тому будь-яка держава без справедливості є лише зграєю розбійників [2, с. 150] і цілком природньо, що в світській державі, існує соціальна і майнова нерівність, поділ на багатих і бідних, вільних і рабів.

Щодо багатства, то Августин виступав не стільки проти самого багатства, скільки вважав, що гріховним є формування в людині внутрішньої пристрасті і жаги до матеріальних цінностей: «багатство», як суть матеріального світу, осудити не можливо, гріховним є пристрасть людини до матеріальних речей [2, с. 17]. «Користолюбство, наприклад, порок не золота, а людини, що має мінливою любов до золота, який залишив правду, яку він повинен цінувати незрівнянно вище золота» [2, с. 523] – писав богослов. Августин зазначає, що щастя людини не в багатстві, а щасливою робить людину Бог, який і є справжнє багатство душі [2, с. 225]. Проте Блаженний не вважав за гріх молитися про блага тимчасові (земні). Для християнина, земні блага можуть бути і корисними, і нести загрозу. Так для більшості людей багатство буває шкідливою, а бідність – корисною і навпаки [3, с. 173-174]. Богослов намагається примирити дві антагоністичні соціальні групи – бідних і багатих акцентуючи, що і перші і другі є породженням Бога і тільки через Його бажання одні робляться багатими, а інші бідними [3, с. 184-185].

Фактор бідності, для Августина, є цілком природним явищем для земного граду, оскільки, як зазначалось вище, держава не може бути справедливою, а саме не рівномірний розподіл благ є породженням несправедливості. Але бути чи не бути людині бідною залежить від волі Бога: Господь робить людину убогою і він ж її збагачую, принижує і возвеличує [4, с. 181].

Праця людини, як соціально-економічна категорія, в роботах Блаженного розроблена слабо, але він відмічає, що навіть у раю людина займалася землеробською працею і ця праця не рабська, а благородно-духовне задоволення і робота ця є найбільш невинною для тих, хто неї займається [5, с. 510]. Розглядаючи трудову діяльність, Августин посилається на приклад апостола Павла, який здобував собі їжу в трудах своїх хоча мав право вимагати для себе утримування за рахунок громади [6, с. 131].

Якщо на землі існує таке ганебне явище як експлуататорство однієї людини іншою, то джерелом цього, за словами Блаженного, є гріх: «Отже, гріх – перша причина рабства, за яким людина підкоряється людині в силу своїх обставин <...>» [4, с. 348].

Не залишилось без уваги Августина і проблема приватної власності. Тут Богослов відокремлює власність, що належить духовенству і ту, яка належить мирянам. Клірики свого майна мали позбутися, оскільки давали обітницю жити спільним життям з Августином по принципу «союзу спільного життя», який вихваляється в книзі Діянь Св.Апостолів. Перед відмовою, духовенство повинно було врегулювати всі юридичні нюанси з родичами, які претендували на нього [7, с. 123-127]. Науковець В. Герье відмічає, що пастирська діяльність богослова спонукала Августина до засудження приватної власності і мамони у духовників, але його полеміка з єретиками, які засуджували власність, навпаки, змусила його стати на захист майнових прав [7, с. 121].

Серед соціально-економічних наробок богослова, можна виділити його возіння на соціально-політичні аспекти. Так, попри критику богословом політичної форми організації суспільства, він визнає право на існування політичної держави як право моральне, боже і природне. Августин пише, що земний град нерозривно пов'язаний з Градом Божим: світська держава «<...>зберігає і підтримує єдність образу людських думок і бажань і напавляє цей земний світ до світу небесного» [3, с. 352].

Список використаних джерел:

1. Аврелий Августин Блаженный. Творения: в 4 т. Т 3: О граде Божием, книги I-XIII. – СПб.: Алетейя; Киев: УЦИММ-Пресс, 1998. – 595 с.
2. Аврелий Августин Блаженный. Творения: в 4 т. Т 4: О граде Божием, книги XIV-XXII. – СПб.: Алетейя; Киев: УЦИММ-Пресс, 1998. – 595 с.
3. Аврелий Августин. Блаженный. Творения: в 4 т. Т 2: Теологические трактаты. – СПб.: Алетейя; Киев: УЦИММ-Пресс, 2000. – 751 с
4. Блаженный Августин. Проповеди / Перевод Д. Садовский, протоиерей. – Сергиев Посад: Свято-Троицкая Сергиева Лавра, 1913. – 227 с.
5. Герье В. Блаженный Августин. / В. Герье. – Москва: Т-во «Печатная П.С. Яковлева», 1910. – 680 с.
6. Корелин М.С. Важнейшие моменты в истории средневекового папства / М.С. Корелин – СПб.: АО «Брокгауз-Ефрон», 1901. – 159 с.
7. Seipel Ignaz. Die wirtschaftsethischen Lehren der Kirchenväter / Ignaz Seipel. – Wien: Verlag von Mayer & Co., 1907. – 325 s.

Несправа М.В.,

доцент кафедри соціальних дисциплін

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ПЕРСПЕКТИВИ ПОШИРЕННЯ ІСЛАМУ В ЄВРОПІ: СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ

В наявній літературі описані як мінімум три сценарії можливого розвитку подій в Європі в розрізі подальшого поширення ісламу в європейських країнах.

По-перше, це сценарій успішності ідей мультикультуралізму. Його прихильники (наприклад, Е. Нортон) вважають, що мирне співжиття мусульманського та немусульманського населення Європи є цілком можливим без домінування перших чи других. Ці теоретики вважають, що мусульмани не будуть розчинятися в європейському культурному просторі, а зберігатимуть свою ідентичність, що, на їхню думку, лише допоможе європейським націям у спільній ході до прогресу.

Центральним місцем прогнозів прихильників мультикультуралістичного сценарію є твердження про можливість об'єднання зусиль різних

культур заради спільної мети. Окремі представники даної позиції також вважають, що запорукою мирного та продуктивного співжиття в Європі мусульман та немусульман виступить «відкритість» ісламу та християнства одне до одного (Е. Платті, Ж. Доре).

По-друге, це сценарій можливості «оксамитової» ісламізації Європи. Прихильники цього сценарію (наприклад, Р. Гайнутдін) вважають, що помірковане поширення ісламу допоможе європейцям подолати їхню духовну кризу. Вони вважають, що в умовах, коли традиційні церкви західного християнства втратили свій авторитет та вплив на багатьох європейців, іслам зможе зайняти цю нішу носія традиційних духовних цінностей та в такому вигляді мати попит у європейців.

По-третє, це сценарій радикальної ісламізації Європи. Відмінність третього від другого сценарію полягає не тільки в інтенсивності процесу ісламізації, але і в його характері – в рамках «оксамитового» сценарію ісламізація підтримується корінним європейським населенням, а в рамках радикального варіанту ісламізація відбувається всупереч волі даного населення. Третій сценарій – це шлях, коли ісламізація відбувається або через різке зростання чисельності мусульман всередині Європи, або через їхні силові дії. Серед авторів, які застерігають щодо такого перебігу подій можна назвати, наприклад, М. Уельбека, Ф. Плещунова.

У всіх трьох зазначених сценаріях є слабкі місця, на які вказують критики.

Слабким місцем сценарію успішності ідей мультикультуралізму є наявність фактів, які прямо суперечать оптимістичним сподіванням їхніх прихильників. А саме, критики даного сценарію (наприклад, Г. Фуллер) вказують, що значна частка мусульманських мігрантів не бажає слідувати правовим нормам західної цивілізації, зокрема в сфері дотримання прав людини. Відомим також є факт почастишання випадків релігійно вмотивованого насильства та тероризму зі зростанням напливу мігрантів з мусульманських країн в Європу.

Слабким місцем другого сценарію є недооцінювання ролі західних християнських церков. Критики цього сценарію (наприклад, О. Кустарев), пишуть, що християнські церкви не зможуть не реагувати на поширення ісламу та цілком здатні відродити свій вплив в Європі на хвилі протидії можливої експансії мусульманства.

Слабким місцем третього сценарію є його алармістський характер, що, можливо, свідчить про надмірну та емоційну переоцінку негативних тенденцій та їхніх перспектив. Також критики цього сценарію (наприклад, О. Кустарев) вказують на те, що мусульманські сили в умовах європейської політики обов'язково стануть поміркованими і не зможуть не йти на компроміси.

На підставі вищенаведеного ми вважаємо, що в «чистому вигляді» не буде реалізований жодний з наведених сценаріїв. Є велика вірогідність реалізації компромісного варіанту перебігу подій, який буде включати елементи декількох з наведених сценаріїв.

Список використаних джерел:

1. Гайнутдин Р. Ислам: ответ на вызовы времени / Муфтий Р. Гайнутдин // Ислам победит терроризм. – М.: Эксмо, 2011. – С. 622-627.
2. Уельбек М. Покора / М. Уельбек. – Київ: Клуб Сімейного Дозвілля, 2015. – 256 с.
3. Fuller G. E. The Future of Political Islam / G. E. Fuller. - New York: Palgrave Macmillan, 2003. – 120 p.
4. Norton A. On the Muslim Question / A. Norton. – Princeton University Press, 2013. – 120 p.

Стрюк К.М.,
директор

Харківського радіотехнічного технікуму

Карпець Л.А.,

доктор філософських наук,

завідувач кафедри української та іноземних мов

Харківської державної академії фізичної культури

Шпанько Т.С.,

старший викладач кафедри української та іноземних мов

Харківської державної академії фізичної культури

ТЕНДЕНЦІЇ ОСВІТНЬОЇ РЕАЛЬНОСТІ СУЧАСНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ

У ХХІ столітті відбувається радикальна трансформація соціальності, основною рисою якої є співіснування традиційних і нових цінностей, концептів, способів життєдіяльності. Практично в усіх сферах суспільного життя розігруються колізії між «старим» і «новим», традицією та інновацією, тим, що відходить у минуле й заново формується. Освіта набуває також своєрідних трансформацій. Можна стверджувати, що вона розвивається в умовах пошуку нових парадигм.

Нинішня прерогатива акцентів на технологічний аспект характерна для сьогоденного «погляду» на світ. Стрімке розповсюдження новітніх цифрових медіа змінило життєвий простір сучасної людини. У технократичній парадигмі освіта як соціальний феномен оцінюється за критеріями відтворення маніпулятивної її складової, «освіта для виховання й одухотворення людини» ставить інші стратегічні цілі з «розуміння» і «підвищення якості» самої людини, формування критеріїв цих якостей, які були б адекватні відтворенню «потoku життя» й «потoku культури» в умовах інформаційного суспільства.

Трансформації, які відбуваються завдяки інтернету і сфері мас-медіа, почали впливати на людський досвід. Освіта й культура є характерним, зримим відображенням тих соціокультурних змін, які відбуваються з розповсюдженням нових інформаційно-комунікативних технологій.

В умовах розповсюдження цифрових технологій такі феномени, як «мережева книга», різноманітні інтернет-сайти, фан-арт, створюються на колективній основі й постійно змінюються. Особливостями таких незавершених, відкритих артефактів є те, що вони стають переважно засобом комунікації, їх естетичні якості підпорядковані комунікативним цілям.

Ключовою проблемою сучасності є дослідження впливу інформації на освітню реальність. Сьогодні уже звичними для людини стали інформаційні технології, інформаційні потоки, інформаційні продукти, образи, які існують в онтологічних основах існування сучасної людини. Зазначене актуалізує філософський аналіз феномену інформації, її форм і способів в житті людини.

Доступність світу у сучасних умовах забезпечується за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій. Звідси виявляється і важлива особливість «глобальності» – створення глобального інформаційного простору. Технології комунікації та інформації сприяють новій всеохоплюючій комунікаційній інтеграції світу. Цей етап розвитку характеризується посиленням взаємодії складових елементів світової структури, зміною і перетворенням життєдіяльності людства. Світ виявляється окутаним різним інформаційно – комунікативним павутинням, яке функціонує поверх географічних територій, на глобальному рівні. Це новий технологічний стан світу, без сумніву, вплинув на трансформацію суспільних відносин. Для визнання сучасної стадії цивілізаційного розвитку різними західними і вітчизняними мислителями пропонуються різні терміни. Слід зазначити, що у теоретиків постіндустріального суспільства не спостерігається єдності думки стосовно назви нової стадії соціального розвитку – так, для її характеристики поряд з поняттям «інформаційне суспільство» використовується доволі широкий спектр епітетів: «надіндустріальна цивілізація» (А. Тоффлер), «наукова спільнота» (М. Понятовський), «телепатичне суспільство» (Д. Матин), «технотропне суспільство» (З. Бжезинський) та інші.

Освітня реальність нині зазнає суттєвих змін під впливом розвитку високих технологій, розширення життєвого інформаційного простору, завдяки новим потокам інформації. Розвиток електронних комунікативних та інформаційних систем дозволяє значно зменшити залежність між просторовою близькістю і виконанням різноманітних освітніх послуг:

подання документів до навчального закладу, перевірка контрольних робіт студентів, консультування тощо.

Дисплей, на відміну від телеекрану, який видобуває світ у образах, виражає світ, подібно книзі, в словах і на сторінках. Розмірковуючи в цьому ключі, У. Еко озвучує гіпотезу, що найближчим майбутнім суспільство розщепиться на два класи: тих, хто дивиться лише телебачення, тобто отримує готові зразки і готові судження про світ, без права практичного відбору отримуваної інформації, і тих, хто дивиться на екран комп'ютера, тобто тих, хто здатний відібрати й опрацювати інформацію» [2, с. 91].

Електронні повідомлення можуть бути збережені, а також одночасно доступні значній кількості людей, що фізично знаходяться в різних місцях. Слід зазначити, що людське мислення не відповідає лінійності письмового і друкованого тексту, оскільки за своєю природою психічний простір багатовимірний, про що свідчать дослідження у сфері психології людини, де кожна суть пов'язана з іншою не лише завдяки просторово – часовому континууму, але і через різноманітні змістовні асоціації.

Підкреслимо, що письмовий текст лише частково виражає думку, замінюючи її гнучку багатовимірність жорсткою одномірністю. У гіпертексті відтворюється багатовимірність людського мислення, а значить, суттєва комунікація стає більш повною, а ніж у випадку лінійного письма. У гіпертексті суттєвими елементами можуть бути не лише слова, фрази або частини тексту, але також зображення, звуки та інші елементи, які відтворюються засобами мультимедійної комунікації.

У сучасну епоху електроніка створює умови тісного взаємозв'язку в глобальному масштабі, людина стрімко повертає аудіальний світ одночасних подій і всезагальної свідомості. Варто зазначити, що писемні навички зберігаються в мові, в чуттєвості і в організації простору і часу повсякденного життя. М. Маклюен вважає, що без кардинальних змін, наприклад, глобальних катаклізм, писемність і візуальні звички можуть ще довго існувати і чинити опір електроенергії і створенню «єдиного поля». Поява радіо і, ширше, електроенергії для всіх аудіальних культур стала знаменною подією, тоді як культури з довгим писемним минулим чинили опір слуховій культурі всезагального електричного поля.

Поняття «глобальності» набуває і ще одного сенсу – «транстериторіальність» («надтериторіальність»), що означає розширення «життєвого

простору» людини «поверх» території її національного панування в межах всього земного шару. За допомогою телекомунікаційних, інформаційних технологій та Інтернету кожна людина отримує можливість зв'язатися з будь-яким місцем земної кулі відповідно до своїх професійних запитів і життєвих інтересів. Більше того, в окремих регіонах світу сфера господарської, політичної, соціальної і культурної діяльності людини однієї держави виявилася тісно пов'язаною з аналогічними сферами людини іншої держави. На початку XXI століття тісний взаємозв'язок і взаємозалежність охопила всі країни світу, ставши глобальним. Світ став доступним для всіх і одночасно тісним.

З розвитком інформаційних технологій відходить у минуле «Культура Книги» і взагалі друковане слово. Із головного носія інформації, в тому числі і духовного, друковане слово поступово перетворилося в додатковий засіб для більш ємних і конгруентних сучасній людині інформаційних структур – перш за все, електронних аудіо-візуальних. Інтернет-технології та новітні мережі передачі інформації значно трансформують інформаційне поле.

Висунення технологій як основної детермінанти, чинника розвитку суспільства характерна для освітньої реальності. Під впливом різноманітних технологій відбувається її технологізація. Це принципово нова ситуація. Висувається ідея освітньої реальності в контексті технологічної культури.

Отже, під впливом інформаційних технологій відбувається зміна життєвого інформаційного простору сучасної людини, тобто простору її залученості до світу і комунікації зі світом, який складається із сукупності реальних об'єктів даних суб'єкту лише у сприйнятті. Нині спостерігається стиснення простору, його організація усе більше залежить від параметрів техніки, швидкості її роботи і вартості її використання.

Освітня реальність сучасної людини завдяки інформаційним технологіям постійно розширюється, формування кіберпростору і мережевого простору суттєво змінюють життя багатьох людей. Ера інформаційної комунікації нагально вимагає формування кардинально відновленої філософії освіти, заміни усталеної знаннево-трансляційної, знаннево-сциентичної концепції на особистісно-діяльнісну, корегування методології мислення, яке виникло у зв'язку з формуванням постнекласичної картини світу.

Список використаних джерел:

1. Карпець Л.А.. Освітня реальність інформаційного суспільства / Л.А. Карпець. – Харків: ТОВ «Оберіг», 2015. – 328 с.
2. Эко У. От Интернета к Гуттенбергу: текст и гипертекст / У. Эко // Интернет. – М., 1998. – № 6-7. – С. 91-92.
3. Яковенко М.Л. Інформаційний простір культури: особливості соціального трактування / М. Яковенко // Філософські дослідження. – Випуск 19. – 2013. – 280 с.

Попова А.Ю.,
студентка V курсу кафедри соціології
Дніпровського національного університету
імені Олеся Гончара

ПРЕЗЕНТАЦІЯ СОЦІАЛЬНИХ СТРАХІВ У СУЧАСНОМУ КІНОДИСКУРСІ

Однією з характеристик сучасності є невизначеність. Життя постійно ставить людину на межу відомого і невідомого, таємничого і непередбачуваного. Знаходячись у такому стані, індивід постійно відчуває цілу низку різноманітних страхів, і в першу чергу страх майбутнього, страх перед невизначеністю, страх перед собою, страх невдачі. Незважаючи на відчуття страху, особистість постійно бореться з ним. Вона намагається подолати думки про невідоме майбутнє та власну кінцевість і жити повноцінно. У постійному стані страху і тривоги людину тримають соціальна та політична нестабільність, постійне падіння рівня життя, тероризм, збільшення кількості катастроф, стихійного лиха і природних катаклізмів. Люди з жахом можуть ставитися до минулого, їх часто не задовольняє сучасне, але реальний страх особистість може відчувати передусім тоді, коли вона думає про те, що її чекає у майбутньому. Модні сьогодні, активно декларовані «пророцтва» катастроф кінця світу виконують функцію залучення уваги людей до загрозливих тенденцій нашого життя. Ця загроза відволікає увагу від реальності з її насущними проблемами і породжує прірву між рівнем очікувань людини і рівнем його соціальних домагань.

Найбільш яскраві приклади сучасної есхатології, розтиражовані індустрією кіно – космічне вторгнення інших форм життя, зіткнення галактик, падіння на землю метеорів, «зомбі-апокаліпсис». Такі сценарії розгортання подій найяскравіше представлені у фільмах жахів та фільмах-катастрофах. З одного боку, постає картина якоїсь катастрофи, що загрожує, на тлі якої сучасна людина немічна і безперспективна. З іншого, сучасні досягнення в галузі природничих наук, психології, медицини та мистецтва свідчать про наявність потужного потенціалу, який вимагає реалізації, стаючи чи не загрозою для суспільства і культури. Фільм-катастрофа – усталений самостійний жанр сучасного кінематографу. Як правило, основний сюжет досить пізнаваний: герої фільму потрапляють в якусь катастрофу і намагаються врятувати себе і близьких. Дуже часто, особливо в американських фільмах, – це порятунок усього світу в планетарному масштабі, або всього людства. Жанр «фільм-катастрофа» представляє собою специфічну, інтеграційний різновид жанрів трилера й драми, часом з елементами жахів і фантастики. Фільми жахів є жанром художнього фільму, до них відносять кінострічки, які мають на меті налякати глядача, вселити почуття тривоги, страху, створити напружену атмосферу жаху або болісного очікування чого-небудь жахливого – так званий ефект «саспенс» (з англ. *Suspense* – невизначеність). У західній критичній літературі значну частину цієї кінопродукції відносять до фантастики, позначаючи її «*weird fiction*» – моторошна, надприродна фантастика, на відміну від «*science fiction*» – фантастики наукової. У фільмі-катастрофі сюжет може закручуватися навколо нікого природного катаклізму, як, наприклад, смерч, землетрус, виверження вулкана, навколо техногенної катастрофи (аварії літака, поїзда, корабля), або мати глобальну соціальну приналежність (різні війни, страйки, протести, міжрасові та міжвидові конфлікти). Крім цього існують фільми про кінець світу, що показують катаклізм, так чи інакше приводить до загибелі всього людства. У фільмах-катастрофах і, зокрема, у фільмах про кінець світу, цей самий кінець вдається запобігти головним героям. Враховуючи патерналізм українців, що все ще глибоко закріплений в нас з часів СРСР, іншої кінцівки для нас бути не може.

У сучасних «саспенс-фільмах» майже не розмежовані позитивні і негативні сценарії формування образу успішної людини. Як правило, позитивні моделі розповідають про всемогутність людини, його необмежені можли-

вості, які реалізуються у відповідних соціокультурних умовах, що досить мало співвідноситься з реальною дійсністю. Подібна атмосфера, поєднана з капіталістичною прагматичністю і меркантилізмом, в результаті вирощує «закінченого егоїста», чії кар'єрні домагання і фінансова спроможність покладаються як єдині, а тому універсальні критерії соціокультурної активності, а людина яка під них не підпадає вважається лузером.

Окрім історій з людиною, як центральним персонажем, на сьогодні існує небачена затребуваність кіноісторій про вбивства, катастрофи, жахи і монстрів. Кіноісторії про надприродних чудовиськ виявляються набагато ближче до традиційного розуміння ролі людини в культурі, ніж романтизм мелодрам і реалізм будення. Така вигадана кіноісторія стає по суті міфом, структура якого звільняє індивіда від тягара свободи, від постійної необхідності вибору. Це зручний спосіб підміни особистої відповідальності за свою долю, за долю близьких, за долі людства колективною безвідповідальністю і круговою порукою, характерними для соціальних організацій всіх типів і рівнів [1].

Соціальні катаклізми початку ХХ століття стали політико-економічним тлом і одночасно соціокультурною тканиною народження кінематографа. Широковідомий сучасний філософ Славою Жижек пояснює: злий геній кіножаха є символом всього соціального контексту, який повстає проти буржуазної буденності і споживчого відчуження. Американське відчуження (фінансова нестабільність, страх перед поліцією, відчайдушна гонитва за своєю крупицею щастя – словом, істерія повсякденного капіталістичного життя) протиставляється його виворітній стороні: кошмарному світу патологічних злочинів [2, с. 235]. Така ідеологічна підміна дозволяє витіснити екзистенціальну напругу, що неминуче виникає в зв'язку з повсюдною несправедливістю соціального життя, і направити його в політично безпечне, сублімаційне русло (кіномистецтво). Тому кіножах прагне вилучити неминуче виникаючу деструктивність індивіда з реальних соціокультурних відносин, здійснивши несвідоме перенесення негативних емоцій на кіногероїв і сюжеттику фільмів задовго до того, як вони можуть перетворитися в думки, слова і дії протестного або руйнівного характеру. Соціальні страхи, як результат сприйняття кінотексту, виникають в процесі адаптації до змін середовища, мобілізують протидію і подолання небезпек і загроз існуванню індивідів і груп.

Список використаних джерел:

1. Карабанова В. А. Стратегии негативной инкультурации в зарубежном кинематографе // Вестник НовГУ. 2014. № 83-2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/strategii-negativnoy-inkulturatsii-v-zarubezhnom-kinematografe>.
2. То, что вы всегда хотели знать о Лакане, но боялись спросить у Хичкока / Под ред. Славоя Жижека. – М.: Логос, 2003. – 336 с.

Чернієнко О.В.,
аспірант кафедри філософії
Національного аерокосмічного університету
імені М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»

ВІЗУАЛЬНА РЕВОЛЮЦІЯ ІДЕНТИЧНОСТІ СУБ'ЄКТА В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

З позицій сучасного матеріалізму розвиток суспільства в кінцевому рахунку визначається розвитком *способу виробництва матеріальних благ*, його об'єктивними законами, тобто найбільш глибоким джерелом якісної зміни суспільства є протиріччя способу виробництва. Саме вирішення протиріччя невідповідності виробничих відносин характеру і рівню розвитку продуктивних сил переводить суспільство на новий щабель розвитку. Для тенденції «невідповідності» політика ідентичності соціального суб'єкта часто виступає реакцією, оскільки ідентичність є не тільки *концептом*, що розділяє соціальні простори, але *конструктом* відчуження, уречевлення відносин, механізм дії якого є соціопроекцією, де пануюче соціальне відношення ментально переноситься на світ в цілому, а потім повертається назад в суспільство, гіпостазуючись «долею», «даністю» тощо.

Хочеться підкреслити, що в «ідеологічному» (дискурсивному, соціолектному) представленні людина *детермінована* «центром», що задає ієрархію структури світу, що представляється. Роль «центру» перебільшується панівною ідеологією. У соціально-філософських концепціях «центр» грає роль *універсалізованого відчуження*, коли пороки конкретного суспільства зводяться в абсолют і перетворюються на щось непере-

борне – «центр», проти чого марно боротися. Як відомо, *відчуження* є соціально-філософською категорією, що виражає об'єктивне перетворення діяльності людини і її результатів на самостійну силу, панівну над нею самою і ворожу до неї, і пов'язане з цим перетворення людини з активного суб'єкта в об'єкт суспільного процесу. Відчуження пов'язане з *уречевленням*, фетишизацією суспільних зв'язків людьми. *Витоки відчуження – у поділі праці*. Поняття відчуження виражає сутність історично минутих суспільних відносин, заснованих на поділі праці та приватній власності. Вихідний пункт розуміння відчуження – проблема відчуженої праці. Ідея про «зняття» відчуження відображає тенденції соціального розвитку.

Уточнимо зв'язок матеріального й ідеологічного чинників у справі зміни способу виробництва. Локомотивами історії людей служать саме технологічні революції. Технологічні революції закономірні та нестримні. За кожною технологічною революцією слідує соціальна революція. Так, наприклад, технологічна революція контрацептивів у ХХ столітті призвела до «жіночої революції» – емансипації свідомості жінок від комплексу неповноцінності: жінки стали експериментувати зі своїм тілом нарівні з чоловіками, отже, експериментувати зі своєю свідомістю, візуальністю, значить, ідентичністю (людське тіло завжди є соціальним конструктом; в цілому тіло більш значне в структурі жіночої ідентичності, оскільки в традиційній культурі жінка репрезентується через її тіло). Ця технологічна революція спровокувала феміністичну критику культури. Однак необхідно знати, що *незворотність* соціальної революції визначає перемога світоглядної, ідеологічної, отже, візуальної революції.

Обумовленість ідеологічних суспільних відносин (політичних, правових, моральних, релігійних, філософських та ін.) матеріальними становить неминуще досягнення сучасного матеріалізму. У свою чергу, характер матеріальних суспільних відносин визначається тенденціями зростання продуктивних сил суспільства, серед яких головна продуктивна сила – людина. Тому для адекватного пояснення історичних змін необхідно сполучати аналіз матеріальної, предметної діяльності з аналізом діяльності з виробництва самого виробника матеріальних і духовних благ. І тут на передній план виступає проблема метаморфози самосвідомості епохи.

Генезис і становлення нової самосвідомості, світогляду представимі результатом двох напрямків – «знизу» і «зверху». Метаморфоза світогляду викликається в кінцевому рахунку новими соціально-економічними

умовами, що діють стихійно «знизу вгору», проте укорінення, становлення нового способу життя неможливе без опосередкованого впливу ідеологічних систем перехідної епохи, що діють організовано «зверху вниз».

Ідентичність соціального суб'єкта є зв'язуючою й організуючою метафорою (див. докладніше роботу Ф. Анкерсмита «Наративна логіка. Семантичний аналіз мови істориків», 1983). Тут, на думку українського філософа В. О. Чернієнка (див. його статтю «Філософія і становлення національної ідентичності», 2011), важливим є те, що *метафора є конституюванням ідентичності (індивідуальності)*, твердженням, за допомогою якого комплекс ідеологічних (ілюзорних, уявних) якостей стає індивідом, тобто проголошує себе дійсністю (істиною, правдою). Наукове осмислення значення візуалізації ідентичності суб'єкта в соціальному просторі глобалізованого інформаційного суспільства довго ще буде залишатися актуальним для сучасної гуманітаристики.

Візуальне (візуальна діяльність) завжди є базовим фактором в репрезентації ідентичності людини. Ще Аристотель в «Метафізиці» вказував на те, що зір є «інтелектуальним почуттям» і «основою пізнання». Але до певного часу Візуальне знаходилося «за» свідомістю. «Візуальний поворот» ХХ століття є істотним фактором в усвідомленні *історії зору людини*, його оптики пізнання і перетворення світу. Тепер Візуальне міститься в самій свідомості – про Візуальне згадують не тільки в буденності, ним пронизаний і науковий дискурс, наприклад, *соціальної візуалістики* як міждисциплінарного проекту, предметом вивчення якого є соціальне візуальне (див. роботу К. В. Батаєвої «Видиме суспільство. Теорія і практика соціальної візуалістики», 2013). Окуляроцентризм сучасної гуманітаристики – «очевидність і безумовність зримого» – добре працює в межах дискурс-аналізу як ефективної критики капіталістичного status quo – товаризації універсуму.

Дослідження ідентичності в рамках теорії дискурс-аналізу передбачає синтез лінгвістики, психоаналізу та марксизму. З боку лінгвістики дискурс-аналіз враховує, що до зовнішніх свідочств ідентифікації, що освоюються на початковому етапі «культурного інсценування», належать не тільки засвоєння поведінкового коду та символіки одягу (візуальності), не тільки засвоєння заданого соціокультурного простору (естезису), але й вироблення лінгвістичної компетенції (логосу). З боку психоаналізу залишається евристика концепту безсвідомого («соціальної оптики») в його зв'язку із сексуальніс-

тю (хоча й звільненої від гетеросексуальної генітальності), звідки, мабуть, черпається енергія уяви ідентифікації (ототожнення з об'єктом, злиття з ним) і розуміння перверсії як «збоченості», такої природної для нашого сексуального інстинкту. З боку марксизму осмислюється генезис, становлення й розгортання ідеологічних, ідентифікуючих, культурних форм (візуальних у тому числі), коли формується соціальний інтерес, відбувається його усвідомлення й потім складається доктринальне оформлення цього інтересу – стихійно або цілеспрямовано, у вигляді групового ритуалу (візуальності) і фольклору (міфу – лібрето ритуалу) або в працях-доктринах ідеологів; марксизм показує зв'язок матеріального виробництва з виробництвом доктрин, з інтересами і потребами людей і, як наслідок цього, умовами вироблення стійких ідентифікацій.

Мабуть, справедлива думка сучасного американського соціального філософа С. Зонтаг про те, що сьогodнішнє суспільство масового споживання особливо потребує культури, заснованої на зображеннях: «воно влаштовує безліч видовищ для того, щоб стимулювати збут товарів і робити нечутливими до класової, расової та статевої нерівності. Воно потребує також збору *безмежної кількості інформації*, щоб ефективніше експлуатувати природні ресурси, збільшувати продуктивність праці, підтримувати порядок, вести війну і створювати робочі місця для бюрократів». Візуальні мас-медіа визначають дійсність як видовище (для мас) і як об'єкт нагляду (для правителів). Але абсолютний нагляд «Великого Брата» неможливий остільки, оскільки крім знання-влади нам дана і задана *інформація як сигнал, що має найвищу ступінь непередбачуваності*. Будь-яке знання є інформацією, але не будь-яка інформація є знанням. Можлива лазівка в нові соціальні режими за межами ринку (зауважимо, що ринок не вічний, буде подоланий, оскільки не універсальний, тобто не задовольняє всіх своїх агентів).

Є сенс говорити про соціальну революцію у всесвітньому масштабі. Ця революція екстраординарна в тому сенсі, що спрямована не проти власності приватної монополії, а проти монополії приватної власності, тобто ця революція не тільки політична, але і культурна, візуальна, спрямована на укорінення *суспільної* власності як альтернативи *общинної* і *приватної* власності. Суспільна власність або усупільнений праця, тобто наука як універсальна справа людства змінює і *призму бачення* людей, а саме: жодна з ідентичностей (читай: власностей) не може вже бути панів-

ною; тут діє закон – найбільш загальні абстракції виникають тільки в умовах найбільш багатого розвитку, де одне й те саме є загальним для багатьох або для всіх; тепер ідентичність перестає бути мислимою тільки в особливій формі, більше того, з глобальною мобільністю для багатьох ідентичність стає випадковою і тому байдужою. Феномен «кольорових революцій» сучасності є моментом історично нової візуальності.

Янковський С.В.,
кандидат філософських наук, доцент
Маріупольського державного університету

МАЛЬТУЗІАНСЬКІ ОБРІЇ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО СВІТУ В УКРАЇНІ

Мальтузіанство є соціально-політичною теорією, за допомогою якої аргументуються невідповідність культурних та політичних кордонів, аксіологічне підґрунтя домінації одних спільнот над іншими, відмінність у використанні ціннісних переваг у порівнянні як спільнот, так і їх членів. Мальтузіанство належить до тих соціально-філософських доктрин, що пояснюють нерівність рівня благополуччя і процвітання людських спільнот ціннісними перевагами одного способу життя перед іншим.

У загальному виді мальтузіанське сприйняття сутності соціальних явищ, феноменів, процесів можливо викласти в такий спосіб: якщо природні та людські ресурси складають умови життя людства, то використання цих ресурсів визначає спільний спосіб життя кожної окремої спільноти та цінності, які поділяють члени спільноти незалежно від умов свого життя. І якщо рівень задоволення потреб в кожній окремій спільноті регламентується соціальними зв'язками її членів, то утворені ними політичні інститути закріплюють перевагу цінностей однієї спільноти у порівнянні з іншими. Отже, різні спільноти можуть мати доступ до одних і тих самих ресурсів, але неоднаково здатні використовувати ці ресурси, відмінність у використанні ресурсів аксіологічна і пояснюється відмінністю ціннісних орієнтацій спільноти, в свою чергу політичні інститути закріп-

люють переваги, які одна спільнота набуває перед іншими у контролі і використанні ресурсів.

Маємо зазначити, що невідповідність культурних та політичних кордонів є однією з тих тем, що є експліцитно або імпліцитно присутньою на всіх рівнях соціального поля в сучасній Україні. Нею визначаються напрямки інтелектуальних дискусій в сфері соціогуманітарного знання, зіткнення інтерпретацій на рівні повсякденності, а також тема ресурсного забезпечення України є провідною тематикою геополітичної риторики, що ведеться в політичному та науковому полі сучасної України. На наш погляд, нераціональне та нерелективне сприйняття мальтузіанства значною мірою звужує межі порозуміння учасників цих дискусій, що відображається на суспільстві в цілому. На жаль, замість того, щоби вирішувати проблему впровадження стандартів Європейського Союзу або виформувати модель сучасного енергоспоживання, українське суспільство наділяло значної уваги таким сакраментальним питанням як, наприклад, «чи може Україна обійтись без російського газу?» або «Чи необхідна Україна Європі?». Сам той факт, що українське суспільство відгукується на ці питання, їх обговорення породило масу експертних думок, а свою точку зору здатен викласти кожен громадянин України незалежно від рівня своєї обізнаності засвідчують вплив мальтузіанської філософії на український соціум.

Існуюче в соціальному й епістемологічному полях сприйняття мальтузіанства було вироблено за добу радянського панування, в умовах цензурування свободи висловлювань, світоглядного контролю з позицій партійної більшовицько-комуністичної ідеології. Утім, попри успадковану від соціально-філософських кліше радянської доби в Україні негативне ставлення до мальтузіанства, в сучасному українському соціумі наявні та чітко виражені сліди мальтузіанського світосприймання. За їх допомогою інтелектуали конструюють дійсність соціальних процесів, явищ, феноменів, інтерпретації коментаторів надають їм сенс, політики використовують для впровадження рішень, що мають або підтримувати, або змінювати існуючий стан суспільства.

Їх компендіум включає наступну суму переконань:

Існуючий стан спільноти визначається її ресурсним потенціалом, а, відтак, в світова нерівність є наслідком нерівного розподілу природних ресурсів.

Кожна спільнота прагне контролювати ресурси, оскільки ресурсний потенціал визначає ступінь досягнутого певною спільнотою процвітання.

Політичні кордони спільноти мають вторинне значення від культурних кордонів.

Культурні кордони відповідають можливостям контролю ресурсів.

Політичні кордони є наслідком історичної конкуренції спільнот за контроль над ресурсним потенціалом.

Ресурсний потенціал людства складається із природних ресурсів (насамперед, енергетичних), фінансових та демографічних ресурсів.

На підвалинах цієї аксіоматизації виникає клішоване сприйняття глобального світу, до якого заохочують медіа я яке фіксується дискурсами соціального, політичного, наукового полів. Таке сприймання глобального світу апелює до соціокультурних стереотипів і засновується на тезаурусі геофізичних орієнтацій минулого – з одного боку, а також на маркерах конфесійної приналежності – з іншого. Тож, мальтузіанські обрії соціокультурного світу України являють собою систему наступних аксіом, що утворюють домінантне уявлення про глобальний світ у соціальному полі України:

По-перше, світ є геополітичною конструкцією, яка утворена синтезом історичних, географічних, етнографічних уявлень, що не стільки легітимізують, скільки створюють ілюзію зрозумілості природи і сутності національних кордонів в сучасному світі.

По-друге, існуючі національні кордони сприймаються як щось вторинне по відношенню від, так званих, цивілізаційних кордонів людства, які заснуються на очевидностях етнічних, конфесійних, мовних відмінностей.

По-третє, на тлі неспіввідносного масштабу кордонів національних територій і ціннісних орієнтацій виникає наступна геоіконічна фікція:

Цивілізаційна група країн «Захід» є культурно-цивілізаційною областю, яка контролює фінансові ресурси і з якою в актуальному світі конкурує Китай, Захід прагне взяти під фінансовий контроль природничі потенціал енергетичних ресурсів цивілізаційної групи «Схід»; цивілізаційна група «Схід» протистоїть прагненню домінації «Заходу», обстоюючи свою культурно-цивілізаційну самобутність, тоді як західна культура, що втратила спроможність утверджувати цінності намагається підмінити їх стандартами та принципами, які розщеплюють конфесійну, етнічну однорідність східних спільнот через утвердження модерного та постмодерно-

го стилю життя; країни цивілізаційної групи «Захід» постають перед викликом нестачі демографічних ресурсів, що призводить до міграційних криз та втрати ціннісної, культурної аутентичності країн.

Отже, геоіконічна модель глобального світу засвідчує, що елементи мальтузіанства розподіляються у вертикалі від епістемологічних до повсякденних структур соціальних полів, де маркери вироблені в освіті та зафіксовані в медіа набули конститутвного значення.

На рівні повсякденності прояви мальтузіанства більшою мірою залишаються невідрефлектованими. Вони є перетворюються на складові життєсвіту, набуваючи вигляду безпосереднього, пересічного ставлення до проекту майбутнього людства. Цей проект на рівні особистісної орієнтації членів спільноти артикулюється в уподобаннях і перевагах, в якому образи минулого мають перевагу перед майбутнім, і опікування спадком минулих поколінь здається важливішим за майбутні.

У маркеті соціальних уподобань цей проект соціальної реальності, де привиди минулого» контролюють образ майбутнього просувається як система оціночних суджень, які вказують на особливу значущість моральних регулятивів, що вироблені за етнічною та конфесійною ознакою для підтримки процвітання спільноти. На наш погляд, такий спосіб конструювання соціальної реальності належить до раціонального, нестандартизованого, замкненого типу соціальної організації, до якої тяжіє сучасне українське суспільство.

Філософські принципи соціальної організації сучасного українського суспільства мають своє джерело у мальтузіанській соціально-філософській доктрині, яка пропонує (а) ресурсний погляд на соціальні процеси, (b) оцінку соціальних станів із точки зору задоволення на суспільному та індивідуальному рівнях, (c) вторинність соціальних інститутів і стандартів по відношенню до практик ресурсного розподілу і панування. До наслідків мальтузіанського ресурсного бачення соціальної реальності є впровадження стереотипного бачення, що місце України в глобальному світі визначається її ресурсним потенціалом, а не капіталізацією ресурсів, монетизацією соціальних зв'язків, демонополізацією маркету, демонтажу наслідків радянської організації суспільства і символічного відчуження ідеологічного спадку більшовицько-комуністичного панування.

Утім, слід зазначити, що вплив мальтузіанського бачення є парадоксальним, оскільки відображає нераціональне сприймання раціональних

конструктив. На наш погляд, цей феномен розкриває сутність епістемологічних очкувань, значущість яких у консолідації суспільства на глибинному рівні соціальної взаємодії та комунікативних відношень. І саме цим визначаються горизонти подальшого розвитку пропонованої тематики дослідження у напрямку до виформовування підвалин нової соціально-філософської критики.

НАПРЯМ 3. ФІЛОСОФСЬКА АНТРОПОЛОГІЯ

Сковронський Б.В.,
*кандидат філософських наук,
старший викладач кафедри дизайну та реклами
Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова*

АВТОКОМУНІКАЦІЯ В СЕМІОЗІ ТВОРУ МИСТЕЦТВА ЯК ЧИННИК РЕКРЕАЦІЇ СВІДОМОСТІ

Ю. М. Лотман визначає автокомунікацію як «випадок, коли суб'єкт передає повідомлення самому собі», тобто коли адресант і адресат поєднуються в одній особі [5, с. 24]. Парадоксальність даного типу комунікації полягає в тому, що зміст повідомлення є заздалегідь відомим адресату. Так, найпростішим прикладом автокомунікації є щоденник або записна книжка, а серед більш складних можна навіть назвати такі різновиди повідомлення як монолог та молитва, де інформація передається не (або не лише) з метою повідомлення її адресату. Сказане означає, що функція такого повідомлення принципово відрізняється від його функції у випадку, коли адресант і адресат є різними особами. Якщо у останньому випадку повідомлення є носієм інформації, яку необхідно повідомити адресату, то в першому випадку інформація стає неважливою (вона відома адресатові), а мета повідомлення полягає в дечому іншому – у впливі на свідомість особи і зміні її внутрішнього стану.

З усією справедливістю комунікацію описаного типу можна відносити до мистецтва, оскільки будь-який твір мистецтва навряд чи міг би виправдовувати свій естетичний статус і цінність (тобто сприйматися саме як художній твір), якщо виконував би лише банальну посередницьку функцію у передаванні певного змісту. Дійсно, в чому естетична цінність, наприклад, натюрморту або портрету? З точки зору комунікації це лише знак, покликаний повідомити про зовнішній вигляд певних предметів або осіб посередництвом зображення. При цьому виникає закономірне питання: з якою метою? Тобто для чого повідомляти про такі речі, які зда-

ються банальними і відомими або про вигляд людини, яку можна побачити, якщо виникає відповідне бажання. Звичайно, тут можна вказати на мнемонічну функцію зображення, але навряд чи можна сказати, що вона є основною, оскільки зображення в якості документу не передбачає естетичної самоцінності, воно повністю спрямовується на якомога більш достовірну фіксацію зображеного, тоді як естетична цінність твору мистецтва полягає насамперед у зображенні, а не в тому, що зображено. Саме тому Р. Якобсон характеризує принцип семіозу в мистецтві як «інтравертивний», тобто спрямований на себе, коли знак презентує не зовнішній об'єкт, а самого себе. При цьому, якщо загальний принцип комунікації Р. Якобсон описує формулою «адресант (кодування) – повідомлення – адресат (декодування)», то особливість інтравертивного семіозу полягає у тому, що знак спрямовує адресата цілком на декодування, тобто переносить змістовий акцент із того *що* презентує знак, на те *як* це здійснюється, на саму презентацію. Знак, тим самим, починає виступати як повідомлення, не відділяючись від останнього.

Хороший приклад сказаного можна побачити у творчості художників-імпресіоністів і зокрема, К. Моне, який у картині «Враження. Сонце, що сходить» демонструє саме описану вище комунікативну гру, коли зображується банальний об'єкт (пристань), але спосіб зображення є таким, що нівелює першопочатковий зміст зображеного, змінюючи його і створюючи певний новий зміст (власне те «враження», про яке йдеться в назві), який полягає не в зображеному об'єкті, а в тому як він зображується. Найважливішим в даному випадку є те, що новий зміст створюється, а не дається в готовому вигляді, оскільки спосіб зображення сам по собі не є змістом, а лише кодом, покликаним донести повідомлення до особи адресата, і те *як* останнє декодується – цілком покладається на дану особу. Саме цей чинник – чинник якості декодування – стає при цьому визначальною ознакою художнього твору, тоді як зображення може містити в собі лише той чи інший горизонт потенційних можливостей декодування. Отже, можна сказати, що в даному випадку має місце особливий комунікативний акт, спрямований не на передавання змісту, а на його створення.

Принцип такої комунікації Ю. М. Лотман пояснює наступним чином. «Якщо комунікативна система «Я-Інший» забезпечує лише передавання деякого константного об'єму інформації, то в каналі «Я-Я» відбувається її якісна трансформація, яка призводить до перебудови самого цього «Я».

В першому випадку адресант передає повідомлення іншому, адресату, сам залишаючись незміненим в процесі цього акту. В другому, передаючи самому собі, він внутрішньо перебудовує свою сутність, оскільки сутність особистості можна трактувати як індивідуальний набір соціально значущих кодів, а набір цей тут, у процесі комунікаційного акту, змінюється» [5, с. 26]. Отже, можна побачити, що мова йде про певну зміну у структурі тих кодів, сукупність яких трактується в даному випадку як свідомість людини. Проте найважливішим, на нашу думку, у наведеному визначенні даного типу комунікації є інше: на перше місце по важливості, виходить процес передавання, тобто сприйняття. В чому ж полягає його важливість?

Розглянемо такий процес на прикладі твору живопису. Найперше, що потрібно при цьому прийняти до уваги, це те, що фізична і фактична реальність будь якого твору живопису – лише плями і лінії, нанесені на площину. Такою є матеріальна основа зображення як знаку. Проте, коли ми дивимося на зображення будь-якого предмету, ми бачимо не плями або лінії, а сам зображений предмет. При цьому ми не апелюємо до зображення, складеного із плям і ліній, а до того, що зображено. Таким чином, відбувається подвійне заміщення: по-перше, лінії і плями складаються в елементи зображення: контури, що відтворюють обриси реального предмету, і рельєфи, що відтворюють об'єм і поверхню останнього. В даному випадку зображення виступає як знак, заміщуючи зовнішній вигляд зображуваного за принципом наслідування. По-друге, зображення функціонує як носій інформації, тобто повідомлення, виходячи з якого свідомість людини дізнається про зображений об'єкт. В даному випадку зображення виступає вже не як замісник іншого, а як самостійний предмет.

Так утворюються дві пари бінарних семіотичних відношень, за принципом «знак-означуване» і «знак-людина». Різниця між цими двома випадками відповідає основоположному для феноменології поділу явищ на даності відчуттів, отримані посередництвом сенсорного апарату людини і даності свідомості, які існують як форми досвіду, переживання, прагнення і т. п. Якщо в першому випадку мова йде про чуттєвий образ – «доступний зоровому сприйняттю *вид речей*» [3, с. 288] або те, *що* ми бачимо в зображенні, то в другому випадку мова йде про чистий зміст – «ідею» або те *яким* постає зображене у свідомості. Відповідно до сказаного, якщо в першому випадку ми створюємо (або сприймаємо) зображення як дзерка-

ло реальності, то в другому випадку ми посередництвом зображення створюємо саму реальність як середовище існування свідомості (при умові, що остання, в свою чергу, адекватно взаємодіє з реальністю).

Можна побачити, що знак виступає в якості центральної ланки описаного вище подвійного семіотичного відношення, оскільки він є засобом поєднання чуттєвих даних сприйняття і ментальних концептів. Проте саме тут виникає проблема коду як способу співвідношення елемента, доступного відчуттям, з об'єктністю, яка сприймається, завдяки такому співвідношенню» [2, с. 120]. В якості такого співвідношення і виступає те, що вище було названо як «презентація», оскільки знак (яким в нашому випадку є зображення) *показує* посередництвом відповідних засобів (плям і ліній) вид зображуваного об'єкту, тобто *презентує* його. При цьому важливо розглядати сам процес такого заміщення як фактичну ситуацію, в якій свідомість формує образ зображуваної речі, наділяючи виразні засоби зображення (плями і лінії) змістом реального предмету. Фактичною ситуацією, таким чином, є певна умовна, але реальна для свідомості «картина», – «світ», який за словами В. Кебуладзе постає «в інтенційних актах його конституювання» [4, с. 28]. Тобто свідомість сама створює для себе певну картину реальності – «життєсвіт», за Е. Гуссерлем, як середовище свого існування, наділяючи змістом чуттєві дані, надані зображенням, посередництвом яких у картині реконструюється «вид» зображеного об'єкту.

Таким чином, процес презентації, а саме, фактичну ситуацію в якій із плям і ліній реконструюється зображений в картині «вид» – можна назвати свого роду виставою, грою у тому значенні, яке вкладає в дане поняття Г. Гадамер, тобто способом буття твору мистецтва [1, с. 147]. Зображення ніби «розігрує» зображений об'єкт, презентуючи його зовнішній вигляд через комбінацію відповідних засобів, подібно тому як це робить актор у виставі, презентуючи іншу особу, тобто зображуючи її «вид». Різниця лише в тому, що у виставі є гравець як суб'єкт, що зображує і глядач як особа, для якої це здійснюється, тоді як у грі ці дві особи поєднуються в одну: «суб'єкт гри – і це очевидно у випадках, коли гравець лише один, – це не гравець, а сама гра» [1, с. 152]. Проте разом з тим, гра це завжди вистава, «спектакль», оскільки учасники гри «не лише виконують свої ролі, вони їх представляють для глядача», принаймні потенційно [1, с. 156]. Саме таким є випадок презентації, оскільки останню здійснює свідомість

людини, але при цьому сам процес здійснення теж відбувається у свідомості. Така ситуація призводить до того, що людина в процесі гри усвідомлює себе як «іншого» по відношенню до себе, тобто відбувається відділення «зображення» від «зображувальної діяльності»: той хто грає стає не рівним тому для кого він грає [1, с. 157]. Зі сказаного стає зрозуміло, що сприйняття зображення не вичерпується пасивним процесом передавання інформації. Вірніше, адресант не передає останню напряму, а розігрує її, створюючи гру, яка «приваблює гравця, залучає і утримує» [1, с. 152], роблячи адресата частиною гри і структуруючи його поведінку. В останньому і полягає зміна свідомості яка відбувається акті автокомунікації, коли настрої і враження, що виникають в процесі сприйняття стають важливішими ніж сприйнятий зміст.

Список використаних джерел:

1. Гадамер Х.-Г. Истина и метод / Х.-Г. Гадамер. – М.: Прогресс, 1988. – 700 с.
2. Ділі Дж. Основи семіотики / Дж. Ділі. – Львів: Арсенал. – 232 с.
3. Ингарден Р. О структуре картины // Исследования по эстетике / Р. Ингарден. – М.: Изд-во иностранной литературы, 1962. – 452 с.
4. Кебуладзе В. Феноменология досвіду / Вахтанг Кебуладзе. Відп. ред. А. Лой. – К.: Дух і літера, 2011. – 280 с.
5. Лотман Ю.М. Внутри мыслящих миров. Человек – текст – семиосфера – история / Ю. М. Лотман. – М.: Языки русской культуры, 1996. – 464 с.
6. Якобсон Р. Избранные работы / Роман Якобсон. Сост. и общ. ред. В. А. Звегинцева. – М.: Прогресс, 1985. – 455 с.

НАПРЯМ 4. ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ

Яворський М.С.,
аспірант кафедри політології
та державного управління
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича

ЕВОЛЮЦІЯ ФЕНОМЕНУ ПОПУЛІЗМУ У СВІТЛІ СВІТОВОЇ ІСТОРІЇ

Нині сучасна Європа вступає у важливий етап реінтеграції Сходу та Заходу, вона зіштовхується з наростаючою проблемою виникненням крайніх правих політичних партій та протистоянням власних громадян процесам інтеграції. Упродовж останнього десятиліття експерти та політичні аналітики прийшли до несподіваного, але важливого висновку: слово популізм стало надзвичайно популярним на шпальтах європейських газет та на просторах політичних майданчиків Старого світу. Європейське суспільство стало очевидцем реального відродження популістських ідей в багатьох країнах розвинутої демократії.

Завдання нашого дослідження полягає у тому, щоб прослідкувати процес зародження популізму у античному суспільстві та на яскравих проявах продемонструвати його еволюцію упродовж світової історії; виокремити коло провідних дослідників цього феномену.

Термін «популізм» (від лат *populus* – народ) вперше виник наприкінці ХІХ століття в США, після чого він переможно увійшов у політичний лексикон сучасної історичної та політичної наук. Його коріння сягають ІІ – І століття до нашої ери, в часи Римської імперії, коли з'вилася ідейно-політична течія популярів, яка відображала інтереси простого народу – плебсу, в першу чергу сільського населення. Популярів відрізняло розвинуте ораторське мистецтво, за допомогою якого вони мали намір впливати на натовп, проте якихось значних успіхів цей рух не досяг [2]. Визначними представниками цієї течії були брати Гракхи, Апулей Сатурнін, Гай Сервілій Главцій та інші. Прийоми популярів, зокрема прийоми їх полі-

тичної боротьби та їхню фразеологію упродовж своєї політичної кар'єри використовували Гай Марій та Юлій Цезар. Основними принципами популярів були обмеження влади аристократії, розширення громадянських свобод нижчих верств населення та поширення римського права на латинян, італіків та інших союзників. Вже в часи Римської імперії стало очевидним, що слідом за політичною підтримкою лозунгів популярів до влади приходять прибічники диктатури [8].

Наступний етап, який характеризувався гострою ідеологічною боротьбою в середині суспільства та помітними рисами популізму – період англійської буржуазної революції XVII століття. Англійці не просто обговорювали, наскільки влада короля повинна бути обмеженою парламентом, але й піднімали питання про правомірність контролю аристократії та англіканської церкви над суспільством. Громадянська війна спровокувала потік нових ідей. Вперше в англійській історії в політичний процес були втягнуті непривілейовані прошарки суспільства, і не просто втягнуті, а отримали можливість висловити своє судження, керуючись власними моральними та релігійними уявленнями. Зникла цензура і широкої популярності набули проповіді, памфлети та книги. Хоча переважна більшість висловлених тоді думок були простим популізмом, але саме в цьому середовищі почали виникати перші ліберальні ідеї. Більше того, діячі Англійської революції сформували перші в Англії ліберальні програми, навіть, можна сказати, ліберальні реформи парламенту [7].

Елементи популізму, як ми його зараз собі інтерпретуємо були характерними для політичних поглядів Ж.-Ж. Руссо. Руссо виступав проти соціальної нерівності, деспотизму королівської влади, критикував міську культуру та цивілізацію та, в цілому, вплинув на громадську думку багатьох країн. Слідом за ним ідеї К. Маркса, а згодом, і Паризька комуна – один з яскравих прикладів міського популізму другої половини XIX ст.

Варта зазначити, що популізм в більшій, чи меншій мірі притаманний політиці та політикам у всі часи світової історії. Як суспільний рух, ідеологія та вид політичної діяльності популізм достатньо молодий рух, його історичне коріння, як зазначалося вище, дослідники вбачають у діяльності американських популістів на межі XIX – XX століть. Передували появі цієї течії події Громадянської війни у США, які призвели до падіння цін на продукцію фермерів на Заході, а особливо, на Півдні США. Американські фермери нарікали на надмірні залізничні витрати, високі відсот-

кові ставки, необґрунтовано високі прибутки механіків та торговців, часто звинувачували у своїх збитках навіть міжнародні компанії, які, начебто, змовились між собою, щоб продовжити нестачу паперових грошей [11]. Американські фермери у 1870-х досягли певних успіхів у боротьбі з залізницями країни та намагалися утворити партію, яка би відповідала інтересам сільськогосподарських працівників. Той час привніс у практику популізму яскраві промови освічених лідерів, поняття співдружності та сформував тезу про щастя «маленької людини».

Популістський рух разом зі своїми пошуками ідеального суспільства та втечею від реальності не оминув і Росію. Американський дослідник суспільного життя Росії Р. Уортмен в своїй роботі «Криза російської популізму» зазначає, що народництво в Росії виникло як продукт епохи 60-х років XIX століття, коли молоде покоління (різничинці), захопившись духом реформ, пішло на різкий розрив не тільки з традиційними засадами суспільства, але, зі своїм класом в цілому [16, с. 77]. Саме цей розрив, на думку Р. Уортмена, призвів народників до емоційної порожнечі, яку необхідно було чимось заповнити. Звідси їх пристрасна віра в селянство, яке стало для різничинців тією «референтною групою, яку інтелігенція волюнтаристськи наділяла своїми власними думками» [16, с. 85]. Однак, як засвідчили історичні події, подальший розвиток народницької ідеології вилився в ланцюг безперервних розчарувань, зіткнень з дійсністю, що не відповідав уявленням народницьких діячів. Біда російського народництва полягала в «міфологізації власної конструкції», чим страждають немало сучасних лідерів популістських організацій на різних континентах.

Події Першої світової війни, розпад імперій, утворення нових задекларованих країн призвели до наслідків, які уможливили прихід на політичну арену лідерів диктаторського типу. Популізм початку XX ст. формує свою політичну доктрину, а особливо масову підтримку завдяки засобам масової інформації. «Публіка», «прибічники», «слухачі» та «читачі» формують масову підтримку режимів. Дослідники популізму Г. Іонеску та Е. Гелнер вважають, що тоталітарні режими, допоки вони при владі, і тоталітарні вожді, допоки вони живі, користуватимуться масовою підтримкою [14, с. 159]. На їхню думку, прихід Гітлера до влади був законним, якщо пам'ятати вибір більшості, і ні він, ні Сталін не змогли би залишитися вождями цих народів, пережити безліч внутрішніх та зовні-

шніх криз та хоробро зустріти труднощі безпощадної внутрішньополітичної боротьби, якби не мали довіри мас. Засоби масової інформації використовуючи певні журналістські «трюки» вчаться готувати та «підігрівати» натовп для бажаних дій та направляти його в потрібне русло. Творці класичного варіанту соціально-психологічного підходу до досліджень та пояснень терміну «маси» Г. Лебон та Г.Тард ще наприкінці ХІХ століття характеризували «натовп» як «первинну та елементарну форма соціальної маси», яка діє за певними «законами натовпу» та потребує механізму політичного лідерства [7, с. 183].

Феномен популізму пустив глибоке коріння не тільки у Європі, його класичним зразком вважають Аргентину та її повоєнний розвиток під керівництвом Хуана Домінго Перона. Завдяки яскравій харизмі та здібностям миттєво реагувати на виклики часу, він зумів об'єднати під своїм керівництвом робітників, бідняків, різноманітні групи місцевої буржуазії у масовий політичний рух, назвавши його своїм іменем. Політичний курс, який сформувався в роки президентства Х. Д. Перона (1946–1955) відрізняли популістська риторика, націоналізм, активна соціальна та перерозподільча політика, ряд економічних популярних змін. Все це зробило Перона кумиром в очах «людини з вулиці», і в першу чергу в очах «дескамісадо» (від ісп. descamisado – безсорочники) – збанкрутілого селянина, який приїхав до міста в пошуках кращої долі. Комбінація політичного популізму та економічного лібералізму кинула виклик визнаним раніше теоріям популізму [15].

Секрети успіху таких популістських лідерів як Хуан-Домінго Перон, Росс Перо, Жан-Марі Ле Пен, Сільвіо Берлусконі, Уго Чавеса, Фіделя Кастро та багатьох інших залишаються і до нині предметом дискусій та досліджень сучасних політологів, соціологів, громадськості та показують нам як популізм кардинально змінює політичне життя у Європі, Латинській Америці та США.

Популізм пройшов складну дорогу від примітивного «бунту мас» і розширення громадянських свобод для нижчих верст населення до співпраці та співдружності за спільні економічні вимоги та демократичної участі «мас» в політичному житті. Популізм переможно крокує планетою: він трансформується, набирає тих національних та соціальних барв, які можуть створити нове тло для написання нового історичного та політичного сценарію.

Список використаних джерел:

1. Андерсон Б. Уявлені спільноти. Міркування щодо походження й поширення націоналізму. – Критика, Київ, 2001.
2. Баранов Н.А. Исторические корни популизма. Наше мнение. Экспертное сообщество Беларуси. – Режим доступа: <http://nmnby.eu/news/xlibris/416.html>.
3. Баранов Н.А. Эволюция взглядов на популизм в современной политической науке. – СПб.: Изд-во СЗФГС, 2001. – 41 с.
4. Видрін Д. Технологія популізму. Опыт анализа политических уловок // Диалог. – № 13 (сентябрь). – 1990. – с. 36-40.
5. Видрін Д. «Формула любові», як базова виборча технологія // Українська правда. – 2009. – 14 липня. – Режим доступа: <http://www.pravda.com.ua/rus/articles/2009/07/14/4494028/>.
6. Кручинина Н.А. Британские политические традиции: либерализм, консерватизм, социализм. Курс лекций. – Litres, 2017.
7. Мандель Б.Р. Политическая психология как научная дисциплина в гуманитарном вузе. Монография – Директ-Медиа, 2014. – 386 с.
8. Моммзен Т. История Рима / Предисловие А. Горчакова / [Электронный ресурс] Библиотека – Гумер. – Режим доступа: http://www.gumer.info/bibliotek_Vuks/History/Momm/intro2.php.
9. Московичи С. Век толп. Исторический трактат по психологии масс. / Пер. с фр. М.: «Центр психологии и психотерапии», 1998. – 480 с.
10. Ball D. The radical right, The new American right expended and updated. Garden City, N.Y. Doubleday, 1963.
11. Goodwyn L. The Populist Moment. Short History of the Agrarian Revolt in America. Oxford University Press, 1978.
12. Hicks J.D. The Populist Revolt. A History of the Farmers Alliance and the People's Party. University of Nebraska Press, 1959.
13. Ionescu G. Populism: its meaning and national characteristics. London School of Economics and Political Science, 1969. – 263 p.
14. Populism. Its Meaning and National Characteristics. Ed. By Ionescu G., Gelner E.L., 1969. – P. 159.
15. Weyland K. Neoliberal Populism in Latin America and Eastern Europe // Comparative Politics Vol. 31, № 4, 1999.

НАПРЯМ 5. ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ ТА ІНСТИТУТИ

Балацька О.Б.,

кандидат політичних наук,

доцент кафедри політології та правознавства

ДЗ «Луганський національний університет

імені Тараса Шевченка»

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗПОВСЮДЖЕННЯ СЕЦЕСІОНІСТСЬКИХ КОНФЛІКТІВ

Проблема сецесіонізму, як одного з найрадикальніших засобів вирішення глибинних суспільно-політичних протиріч, набула значної актуальності в сучасному світі. Активні сепаратистські, у тому числі сецесіоністські, рухи існують в усіх регіонах планети і здатні суттєво дестабілізувати суспільно-політичну ситуацію навіть у традиційно стабільних регіонах. Сецесіоністські конфлікти становлять велику загрозу державному суверенітету. Наслідком сецесії у найгіршому випадку може бути повна дезінтеграція і розпад держави. Для України проблеми сепаратизму і сецесіонізму мають особливу актуальність, адже наша держава зіткнулася з безпрецедентними загрозами національній безпеці.

Сьогодні сецесіонізм є одним із значущих факторів політичного насилля. Про це свідчить аналіз динаміки політичних конфліктів згідно з базою даних Гейдельберзького інституту з вивчення міжнародних конфліктів. Частка сецесіоністських конфліктів складає близько 11-15%. У 2016 році у світі відбувалося 45 сецесіоністських конфліктів (при загальній кількості політичних конфліктів – 402), при цьому 28 з них були насильницькими, а два (на Філіппінах та в Україні) мали високий рівень інтенсивності [3, с. 13, 19].

Сецесіоністські конфлікти, як правило, мають збройний характер. У більшості випадків вони є затяжними і важко піддаються врегулюванню. Як зазначає українська дослідниця Ольга Недавня, характеризуючи європейський сецесіонізм, «в низці європейських країн наявні ряд осере-

дків сецесіоністських конфліктів, переважно перманентних, які час від часу з латентної форми переходять у відкрите протистояння» [1, с. 192].

Найстаріші сецесіоністські конфлікти тривають уже протягом декількох десятиліть. Наприклад, конфлікти за відокремлення індійських штатів Кашмір, Нагаленд і Пенджаб відбуваються з 1947 року; протистояння в Белуджистані (Пакистан) – з 1948 року; палестино-ізраїльський конфлікт – з 1948 року; китайсько-тайванський і китайсько-уйгурський конфлікти – з 1949 року; баскський конфлікт – з 1959 року, конфлікт у Північній Ірландії – з 1968 року, курдський сепаратизм – з 1970-х років, кіпрський конфлікт – з 1973 року, корсиканський – з 1975 року, каталонський – з 1979 року.

Найбільша кількість політичних конфліктів, в яких сецесія виступає основним або другорядним чинником, має місце у країнах Азії. У 2016 році тут було зареєстровано 16 таких конфліктів (у тому числі – 12 насильницьких), при загальній кількості політичних конфліктів – 123 [3, с. 130]. На сьогодні головним осередком сецесіонізму в регіоні є Індія, де сепаратистські рухи охоплюють відразу декілька штатів – Пенджаб, Кашмір, Мегхалайя, Нагаленд, Маніпур, Ассам, Трипура. Сепаратистські протиріччя актуальні в Китаї, Пакистані, Малайзії, Таїланді, Індонезії, на Філіппінах.

У країнах Середнього Сходу і Магрибу, де у 2016 році відбувалося 69 конфліктів, кількість сецесіоністських конфліктів дорівнювала п'яти (чотири – насильницькі) [3, с. 167]. Серед них – палестино-ізраїльський і турецько-курдський конфлікти, боротьба Фронту ПОЛІСАРІО за незалежність Західної Сахари від Марокко, рух за незалежність Південного Ємену. Одним із головних джерел нестабільності в регіоні виступає курдський сепаратизм, який створює осередки сецесіонізму відразу в декількох країнах – Туреччині, Іраку та Ірані.

Однією з основних причин сепаратизму в Африці є штучність кордонів, які були утворені за часів європейської колонізації у XIX – XX століттях. У 2016 році в Субсахарській Африці точилося 94 політичних конфлікти, сецесіоністський характер серед яких мали вісім (зокрема п'ять – насильницьких) [3, с. 59]. Сьогодні в регіоні налічують понад двадцять сепаратистських рухів [2]. Головними серед них є: боротьба за незалежність півострова Бакассі в Камеруні; рух за незалежність Біафри в Нігерії; збройна боротьба за відокремлення районів Оромія та Огаден в Ефіопії; рух за відокремлення прибережних районів Кенії; конфлікт за незалежність ангольського ексклаву Кабінда; боротьба сепаратистського угрупо-

вання «Бунду ді Конго» за відновлення королівства Конго в доколоніальних кордонах; збройний конфлікт за незалежність регіону Казаманс в Сенегалі. Однак найбільш постраждалою від сепаратизму країною в регіоні є Сомалі, де з 1988 року відбувається громадянська війна, в результаті якої країна втратила суверенітет і територіальну цілісність.

Сецесія є одним із головних дестабілізуючих факторів у найстабільнішому регіоні планети – Європі. Із 62 конфліктів, що відбулися тут у 2016 році, 14 мали сецесіоністську природу. Сім із них були насильницькими, а один конфлікт – в Україні – мав найвищий ступень інтенсивності [3, с. 33]. Головними джерелами нестабільності у країнах Західної Європи вже довгий час є північноірландський, баскський, каталонський і корсиканський конфлікти. Сучасну хвилю ескалації цих конфліктів пов'язують з початком світової економічної кризи у 2008 році.

Окрему групу складають сецесіоністські конфлікти у країнах пострадянського простору. Такі конфлікти, як правило, мають високу інтенсивність, супроводжуються масштабним політичним насиллям і великою кількістю жертв. На сьогодні у постсоціалістичних країнах актуальними є нагірно-карабаський (з 1988 року), грузино-осетинський і грузино-абхазький (з 1989 року), придністровський (з 1989 року), косовський (з 1989 року) конфлікти, конфлікт на Північному Кавказі (з 1989 року), а також найінтенсивніший у сучасній Європі конфлікт на сході України (з 2014 року). Усі ці конфлікти поєднує певна специфіка. Майже всі вони були започатковані в період розпаду СРСР (крім війни в Україні) і мають затяжний характер. Більшість з них є насильницькими або були такими до періоду деескалації. Головним результатом цих конфліктів стало створення псевдодержавних утворень – невизнаних або частково визнаних держав. Важливим є те, що одним із суб'єктів протистояння в них виступає Російська Федерація – або в якості третьої сторони, що надає підтримку сепаратистським рухам, або як безпосередній учасник протистояння.

Список використаних джерел:

1. Недавня О. Європеїзація та сецесіоністські конфлікти у світі / О. Недавня // Українське релігієзнавство. – К., 2010. – № 56; Релігія – світ – Україна: колектив. моногр. в 3-х кн. Кн. 1: Релігія у світі культурно-цивілізаційного діалогу. – С. 191-198.

2. Розкол на континенті: проблема сепаратистів в Африці [Електронний ресурс] // Центр дослідження Африки: [сайт]. – Режим доступу: <http://african.com.ua/african-separatism/> (12.12.2017). – Назва з екрану.

3. Conflict Barometer [Electronic Resource] / Heidelberg Institute for International Conflict Research. – 2016. – №. 25. – 204 p. – Available at: http://www.hiik.de/en/konfliktbarometer/pdf/ConflictBarometer_2016.pdf (12.12.2017). – Title from the screen.

Воронежський К.В.,

аспірант відділу розвитку політичної системи

Національного інституту стратегічних досліджень

КОНВЕНЦІЯ ООН ПРОТИ КОРУПЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОДОЛАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ КРИЗИ В УКРАЇНІ

В нашій країні корупція вже давно стала складовою частиною діяльності в політиці, економіці, суспільному та приватному житті, а тому сприймається, як своєрідна норма здійснення взаємодій і як сукупність реальних способів рішень найрізноманітніших проблем. Після суспільно-політичних потрясінь 2013 року рівень корупції в нашій країні дещо зменшився, однак до повного подолання (або мінімізації) явища корупції в Україні ще далеко. Повільна дія та неповнота реформ, що проводяться, викликали значне невдоволення та можливості маніпуляції суспільною думкою в політичному середовищі України. З 2014 року можна було спостерігати певну перманентну політичну кризу, викликану внутрішніми протиріччями в середині парламентської коаліції. Вказана політична криза викликана також рядом корупційних скандалів, пов'язаних з діючими посадовими особами та державними діячами, не поодиноких випадків не притягненням їх до відповідальності. А відповідно, за для покращення ефективності боротьби із корупцією вбачається за необхідне звернутися до одного з досить спірних принципів прописаних в Конвенції ООН проти корупції.

Необхідною умовою вдосконалення антикорупційного вектору України є проведення глибокого і ґрунтовного аналізу міжнародних нормати-

вно-правових актів, покликаних мінімізувати вплив корупції на суспільні та внутрішньодержавні процеси.

Так, одним із перших офіційних визначень корупції на міжнародному рівні було надане 34-ю сесією Генеральної Асамблеї ООН, на якій це явище було визначено як «виконання посадовою особою певних дій або бездіяльність посадової особи за винагороду в будь-якій формі в інтересах того, хто дає таку винагороду, як з порушенням посадових інструкцій, так і без їх порушення».

Аналогічне визначення містить Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку, який було затверджено резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 17 грудня 1979 року № 34/169, який визначає корупцію як «зловживання службовим становищем для досягнення особистої або групової вигоди, а також незаконне одержання державними службовцями переваг у зв'язку з їх службовим становищем» [1].

Найбільш важливим міжнародно-правовим документом, який покликаний розвивати боротьбу із корупцією, є Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції (UNCAC), яка була прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 31 листопада 2003 року (резолюція № A/RES/58/4) (далі – Конвенція) [2]. У цій Конвенції представлено узгоджене світовою спільнотою розуміння поняття корупції, її природи, а також сформовані основні заходи здійснення протидії корупції.

Серед основних цілей прийняття даної Конвенції визначається заохочення, сприяння та підтримка міжнародного співробітництва й технічної допомоги в запобіганні корупції та в боротьбі з нею. Також в ній підкреслюється, що корупція, як явище, підриває розвиток, послаблює демократію, боротьбу з організованою злочинністю, тероризмом та іншими загрозами загальної безпеки.

Важливо зазначити, що ст. 20 Конвенції передбачає положення про кримінальну відповідальність за незаконне збагачення публічних посадових осіб, що є дуже дискусійним серед країн-підписантів. За змістом цієї норми держава, яка ратифікувала Конвенцію, зобов'язана розглянути питання про криміналізацію умисного «незаконного збагачення», тобто значного підвищення доходів державної посадової особи, яке вона не може раціонально пояснити і яке не є результатом професійної діяльності. Фактично, дана стаття вводить так звану «презумпцію вини чиновників», яка означає, по-перше, що кожен з них постійно підозрюється в ско-

енні корупційних дій, а по-друге, що при виявленні фактів корупції звинувачення в участі в корупційних діях, перш за все пред'являються чиновникам, а не громадянам і не бізнесменам, які могли брати участь в таких діях. В обох цих випадках чиновники повинні самостійно знаходити і пред'являти докази їхньої невинності у скоєнні корупційних дій.

Ще однією особливістю реалізації презумпції вини чиновників в корупції є те, що правоохоронні органи і суди довіряють свідченнями громадян і ЗМІ про вчинення корупційних дій чиновниками, а тому завжди перевіряють такі свідоцтва, незалежно від особистостей тих, хто їх представив навіть без повного набору доказів.

З урахуванням спірності з юридичної точки зору, на сьогодні положення ст. 20 Конвенції ООН проти корупції не імplementовані в Іспанії, Італії, Нідерландах, Швеції, Португалії, Фінляндії, хоча при підписанні названого договору перераховані країни застережень не робили. Зокрема, в Італії норма про незаконне збагачення була визнана такою, що не відповідає Конституції країни, і тому не діє. Аналогічною є позиція законодавців Іспанії, Фінляндії, Швеції. У свою чергу законодавець Португалії стверджує, що незаконне збагачення не може тягти за собою настання кримінальної відповідальності, оскільки є не діянням, а його результатом.

Приклади можливої реалізації ст. 20 Конвенції ООН проти корупції ми знаходимо в законодавстві ряду європейських країн. На сьогоднішній день норма ст. 20 Конвенції ООН проти корупції в повній мірі імplementована в кримінальні закони Бельгії та Франції, оскільки в національних законодавствах вже містилися інструменти протидії незаконному збагаченню.

Хоча положення Конвенції про незаконне збагачення і є досить спірним, однак його доцільно було б розглянути в якості превентивної міри боротьби із корупцією в Україні. Звісно ми маємо враховувати, що на даний час для повноцінного застосування положення ст. 20 Конвенції в Україні існують юридичні обмеження, починаючи з Основного закону та закінчуючи підзаконними нормативно-правовими актами, однак повноцінна імplementація цього положення в Україні могла б змінити систему боротьби із корупцією та реально мінімізувати її негативний вплив, хоча б на рівні державного апарату.

Відповідно мінімізація фактору корупції в країні зменшила б рівень суспільної напруги, що могло б посприяти завершенню перманентної політичної кризи в Україні. Разом з тим, слід дуже обережно підходити до

застосування принципу презумпції вини чиновників, оскільки з інструменту подолання корупції він може перетворитися на інструмент усунення політичних опонентів.

В будь-якому випадку, явище корупції та політичних криз в історії України взаємопов'язані та без застосування ефективних методів боротьби із корупцією подолання політичних криз буде неможливим.

Список використаних джерел:

1. Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку – затверджений резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 17 грудня 1979 року № 34/169. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_282.

2. Конвенція ООН проти корупції (ратифікована Законом України від 18 жовтня 2006 року № 251-V) [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16.

Кобилянський А.О.,
аспірант

Національного інституту стратегічних досліджень

МОЖЛИВОСТІ ВОЄННОЇ ЦЕНЗУРИ В УМОВАХ ДЕМОКРАТІЇ

Цензура (у перекладі з латинської – «обмеження») – це свідоме чи не-свідоме, державне чи позадержавне пригнічування інформаційної діяльності, зокрема мас-медіа. Конкретними виявами цензури може бути обмеження доступу певних суб'єктів до джерел інформації, заборона на діяльність деяких медіа, повний або частковий контроль над інформаційними потоками тощо.

Виконуючи роль донесення інформації до суспільства, мас-медіа можуть по-різному трактувати одну й ту ж подію. Таке трактування може різнитися деталями, акцентами та умовами перебігу подій, свідомою публікацією чи не публікацією тієї чи іншої інформації. Саме тому, питання висвітлення та інтерпретації фактів, особливо за часів збройних конфліктів, викликає зацікавленість з боку науковців.

З початку анексії Росією Криму та війни на Донбасі українські ЗМІ зіткнулися з низкою питань стосовно її висвітлення: критикувати військове і політичне власної країни під час війни чи ні, які матеріали можна публікувати, а які ні тощо. У свою чергу, держава повинна була визначити свою стратегію взаємодії зі ЗМІ в таких умовах.

Схожі проблеми були характерні і для інших країн. Наприклад, в 1942–45 роках в США для їх вирішення було створено спеціальне Управління цензури.

Це Управління створило спеціальні «Кодекси воєнної практики». Кодекси являли собою невеликі брошурки, в яких зазначалися теми, які Управління цензури просило не висвітлювати, аж поки цю інформацію не надасть відповідна офіційна установа, або якщо не буде отримано особливого дозволу від самого управління.

Основною ідеєю кодексів була теза, що американці мають право отримувати від журналістів точні й правдиві повідомлення про війну, але публікації не повинні допомагати ворогові [4].

Цікавим є те, що ЗМІ самі йшли на зустріч управлінню і самостійно перевіряли свої матеріали на предмет інформації, яка може зашкодити безпеці країни, і самостійно усували ці загрози. Співробітники управління не мали права ні вносити зміни в матеріали перед публікацією, ні карати журналістів, які порушили правила цензури. Єдиним «каральним інструментом», який вони могли застосовувати, була публікація імен тих журналістів, які перетнули межу дозволеного [4].

В період найбільш запеклих боїв на сході України, в 2014–2015 році, інформація, яка могла допомогти ворогові хаотично публікувалась, як самими військовими, так і волонтерами та журналістами.

Зокрема, у Міністерства оборони України були претензії, щодо оприлюднення деякими ЗМІ місця розташування українських військових, шляхи їх переміщення, склади техніки, проблеми з матеріально-технічним та моральним станом війська, тощо [6].

Під час проведення активної фази антитерористичної операції в ефірі одного з телеканалів можна було побачити досить тривалий відеозапис полонених українських солдатів і знущання над ними, запозичений у готовому вигляді у ворожої сторони. Зрозуміло, що такі кадри, показані одним із рейтингових каналів, негативно впливали на морально-психологічний стан громадян та хід життєво-необхідної мобілізації [1; 2].

Лише у січні 2015 року українська держава зробила перші кроки, щодо недопущення подібних ситуацій. Зокрема, з 8 січня прес-центр АТО розпочинав видачу прес-карт для виконання редакційних завдань у районі проведення антитерористичної операції. Бажаючі отримати картку мають підписувати письмові зобов'язання щодо дотримання встановлених правил перебування та проведення зйомок на об'єктах ЗСУ в районі проведення АТО та не розголошення інформації, яка може завдати шкоди у виконанні завдань військовослужбовцями ЗСУ тощо [5].

В вересні 2015 року військові кореспонденти провідних українських ЗМІ звертались до керівництва держави зі скаргами на численні обмеження для роботи журналістів в зоні АТО.

«Зараз ми не можемо назвати працею те, коли відмовляють у зйомках, забороняють висвітлювати значущі теми, об'єктивно висвітлювати проблеми військових, закривають напрямки, які навіть у найнапруженіший час були відкритими для роботи журналістів, позбавляють без об'єктивних причин права роботи в АТО», – йшлося в їхньому зверненні.

Таким чином, поки що не можна сказати, що всі проблеми взаємодії влади та військових і ЗМІ в умовах «гібридної» війни є вирішеними. Зважаючи на досвід США, корисним було б створення єдиного кодексу етики та професійних стандартів діяльності ЗМІ в умовах війни, який регламентував би перелік заборонених та «спеціальних» тем. З іншого боку, влада має забезпечувати питання інформаційної безпеки під час війни не тільки шляхом заборон, а й шляхом співпраці та активної взаємодії зі ЗМІ.

Друге важливе питання – необхідність самоорганізації та самоконтролю українських ЗМІ. Щоб у випадку помилки медіа, це викликало в першу чергу осуд колег та читачів.

Список використаних джерел:

1. Бойовики розстрілюють полонених українських солдат // Канал ЗІК. – 2015. – 27 січня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=kc2mtln3J0g>.

2. В Інтернеті з'явилося відео допиту полонених українських бійців // Канал 1+1. – 2015. – 27 січня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=kc2mtln3J0g>.

3. Военкоры требуют от руководства страны обеспечить беспрепятственную работу в зоне АТО // sensor.net.ua – 2015. – 26 вересня [Елект-

ронний ресурс]. – Режим доступу: https://censor.net.ua/news/353588/voenkory_trebuyut_ot_rukovodstva_strany_obespechit_besprepyatstvennuyu_rabotu_v_zone_ato.

4. Лук'янчук. С. Про втрати тільки з офіційних повідомлень // <http://texty.org.ua>. – 2015. – 23 лютого [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://texty.org.ua/pg/article/newsmaker/read/58595/Pro_vtraty_tilky_z_oficijnyh_povidomlen.

5. Порядок оформлення та використання прес-карт представниками ЗМІ // <http://www.mil.gov.ua/> – 2015. – 8 січня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mil.gov.ua/dlya-zmi/ato-press.html>.

6. Скандал из-за съюмок в Авдеевской промзоне: работа над ошибками // <http://detector.media> – 2016. – 15 липня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://detector.media/infospace/article/116866/2016-07-15-skandal-iz-za-semok-v-avdeevskoi-promzone-rabota-nad-oshibkami/>.

Корнієвський О.А.,

головний науковий співробітник

Національного інституту стратегічних досліджень

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ В УМОВАХ ЗОВНІШНЬОЇ АГРЕСІЇ

Політичною наукою філософська категорія стійкість була запозичена в загальній теорії систем й політичні об'єкти почали розглядатись як складні і різнопланові політичні системи, кожна з яких, зокрема національно-державна, має свої виміри та специфіку стійкості.

Національну стійкість в першому наближенні до з'ясування сутності цього концепту вважаємо доцільним тлумачити в категоріях спроможності національно-державної системи підтримувати мінімально достатній рівень розвитку, перш за все стабільності політико-економічної (в тому числі воєнно-політичної та економіко-політичної) та соціально-гуманітарної її підсистем, захист системи в цілому та її ключових складових від деструктивних зовнішніх та внутрішніх впливів, спрямованих на порушення національно-державної цілісності як в її державно-територіа-

льному, так і в національно-аксіологічному розуміннях (в термінах «національної ідеї» або «національної ідентичності») [1; 2]. Особливої значущості досліджувана нами проблематика набуває в умовах зовнішньої агресії, яка, до того ж, носить характер гібридної війни, яка так чи інакше ведеться не тільки та не стільки у класичному воєнно-політичному своєму вимірі, але переважно у вимірах похідних та суміжних – від інформаційно-комунікаційного до лінгвістичного й конфесійного вимірів.

Стійкість національної системи становить основне завдання внутрішньої та зовнішньої політики держави та важливу умову забезпечення її національної безпеки. До системно-значущих сутнісних ознак національної стійкості слід перш за все віднести такі її характеристики як автономність, адаптативність та керованість. Такі сутнісні її характеристики можна вважати ключовими вимірами стійкості, якими є структурний та функціональний виміри. Слід також додати, що у політичній системі є певні межі стійкості, в рамках яких, за поетично-афористичним висловом Ліни Костенко, «державна держить». У випадку розбалансування системи та виходу її ключових елементів за критичні межі норми, процес демократичного державно-політичного саморегулювання, базований на соціально-політичних настроях довіри нівелюється, що є принциповою загрозою самознищення системи зсередини [4].

Під автономністю системи нами розуміється незалежність функціонування спеціальних систем політико-соціального діалогу в умовах соціально-політичної кризи, що формується як результат суспільної самоорганізації та керуючих впливів системи державного управління. Яскравим політико-гуманітарним виміром національної стійкості є мовно-політична (лінгвістично-політична) проблематика, яка останнім часом набула в суспільстві принципово значущої гостроти та важливості. «Мовна стабільність і мовна стійкість народу – різні речі, – зазначає український мовознавець Орест Ткаченко, – Втративши свою мовну стабільність, народ завдяки мовній стійкості може поступово повернути й свою мовну стабільність, навіть зміцнити її. Втративши мовну стабільність і не маючи або не виробивши мовної стійкості, народ може втратити навіть найстабільнішу і найвпливовішу, найпоширенішу в світі мову» [7, с. 3].

Зазвичай соціальним контекстом системної автономності є атмосфера суспільного згуртування довкола національної ідеї на засадах національної ідентичності, яку характеризує взаємодія в межах як однієї соціальної

або політичної групи, так і між різними соціально-політичними та політико-соціальними групами; між державно-політичними елітами та широким суспільним загалом, між політикумом та електоратом тощо [2, с. 104]. Однак, вважаємо за необхідне зробити наголос на тому, що ключовою проблемою суспільного згуртування є недостатній рівень самоорганізації суспільства та невелика кількість реальних саморегульованих організацій, спроможних здійснювати значущі функції державного управління в умовах кризи у разі дезорганізації або виходу з ладу певних елементів підсистеми державного управління [5, с. 24].

Суміжною до автономності характеристикою є адаптивність системи, що представляє собою кількісну та якісну різноманітність умов, до яких система може пристосуватися при певному рівні адаптаційних можливостей.

Ступінь керованості – це перш за все здатність національної системи підтримувати свій структурно-функціональний стан, де за рахунок результативного функціонування ключових систем управління забезпечується підтримка динамічної стабільності життєво значущих функцій і параметрів системи у перманентно мінливих внутрішніх та зовнішніх контекстах.

Отже, концептуальним викликом національній стійкості, консолідації та єдності суспільства є недостатня розробленість належного методологічного інструментарію для прийняття рішень і реагування на безпрецедентні за масштабами охоплення та руйнівною силою зовнішні впливи, які ґрунтовно аналізуються у колективній монографії НІСД «Світова гібридна війна: український фронт», що, у свою чергу, актуалізує проблему концептуалізації тематики стійкості національної системи [6]. Цікавим також видається нове прочитання й тлумачення ідеї «творчого руйнування» австрійсько-американського економіста, соціолога та історика економічної думки Йозефа Шумпетера, як перспективної методологічної платформи осмислення рушійних сил сучасного розвитку національних держав, що задає загальний тренд нинішнього етапу цивілізаційного розвитку України.

Список використаних джерел:

1. Матвієнко П. В. Національна ідея як чинник державотворення та консолідації суспільства / Павло Володимирович // Економіка та держава. – 2008. – № 1. – С. 47-51.

2. Оржель О. Ю. Консолідація українського суспільства на основі національної ідеї: перспективи й обмеження (з точки зору європейського досвіду) / Олена Юріївна Оржель // Економіка та держава. – 2012. – № 8. – С. 102-105.

3. Пирожков С., Хамітов Н. Україна: від штучної та реальної конфронтації до консолідації / Сергій Пирожков, Назіп Хамітов // Дзеркало тижня. – 22 липня – 11 серпня 2017 р. – № 28. – С. 4.

4. Полтораков О. Створення простору суспільної довіри: розвиток системи демократії участі на основі принципу субсидіарності / Олексій Полтораков // Творення простору суспільної довіри в Україні XXI століття: матеріали Міжнародної наук.-практ. конф., м. Львів, 17–19 лютого 2016 р. / відп. ред. С. М. Аржевітін. – К.: ДВНЗ «Університет банківської справи», 2017. – С. 236-240.

5. Резнікова О. О. Стійкість України до глобальних ризиків і проблеми державного управління / Ольга Олександрівна Резнікова // Стратегічні пріоритети. – 2013. – № 2. – С. 22-26.

6. Світова гібридна війна: український фронт: монографія / за заг. ред. В. П. Горбуліна. – К.: НІСД, 2017. – 496 с.

7. Ткаченко О. Проблема мовної стійкості та її джерел / Орест Ткаченко // Мовознавство. – 1990. – № 4. – С. 3-10.

Кузьмук О.М.,

доцент кафедри загальної і соціальної психології та соціології

факультету психології та соціології

Східноєвропейського національного університету

імені Лесі Українки

СОЦІАЛЬНО-ЗГУРТОВАНА ГРОМАДА: СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ

Соціальне згуртування може інтерпретуватися через набір певних якостей спільноти, яка здатна до активних суспільно-значущих дій. Соціально-згуртованою громадою є спільнота, що має в своєму розпорядженні значний обсяг соціального капіталу, який може бути конвертований в ресурси, що сприяють нарощенню потенціалу та розвитку громади.

Перешкодами на шляху до соціального згуртування є низький рівень життя населення, поглиблення соціального розшарування, висока поляризація суспільства, криза інституційної довіри.

Тоді як ознаками соціально-згуртованої громади є спільнота, члени якої поділяють певні цінності, мають спільні інтереси. Соціально-згуртована громада характеризується наявністю таких якостей як солідарність, довіра, відповідальність, орієнтація на досягнення консенсусу та розв'язання конфліктів.

Ключовими аспектами соціально-згуртованої громади є міцні соціальні відносини, спільні цінності, почуття спільної ідентичності та приналежності до єдиної громади, високий рівень довіри, а також низький ступінь соціальної поляризації суспільства.

В основі концепції соціальної згуртованості покладено такі два аспекти як: скорочення нерівності та ізоляції в суспільстві; зміцнення соціальних відносин та взаємодії в громаді [3].

Тобто лише та громада може вважатися соціально-згуртованою, яка є єдиною, члени якої інтегровані в єдине ціле і в якій створені умови для мінімізації рівня соціальної ізоляції. Тобто соціально-згуртована громада є зменшеною моделлю інклюзивного суспільства.

Ключовою ж характеристикою соціально-згуртованої громади є спроможність (*capacity*), як здатність громади забезпечити добробут своїх громадян, створити рівні можливості задля забезпечення мінімізації соціального розшарування населення [1].

Основним ресурсом, яким користується громада для розв'язання суспільних проблем є соціальний капітал. Високий рівень соціального капіталу, який є у розпорядженні громади свідчить про високий рівень соціальної згуртованості громади. Отже, соціальний капітал – потужний інструмент для задоволення суспільних потреб і збільшення добробуту громади.

Соціальний капітал, за Р. Патнамом, – це особливості соціальної організації, такі як довіра, норми, соціальні мережі, які підвищують ефективність суспільства через сприяння координації дій [2].

Зрештою, соціальний капітал є ключовим ресурсом громадянського суспільства. Побудова громадянського суспільства неможлива без потужної мережі соціальних взаємодій всередині громади.

Насамкінець, слід зазначити, що швидко мобілізуватись і реагувати на соціальні загрози здатна лише соціально-згуртована громада, яка оріє-

нтується на досягнення спільно поставлених цілей, яка зацікавлена у загальному добробуті і благополуччі громади. Так як добробут громади означає добробут кожного окремого громадянина – члена громади. Тільки члени соціально-згуртованої громади можуть ефективно взаємодіяти та досягати суспільних, спільно поставлених цілей, наприклад складати план стратегічного розвитку території, висловлювати солідарність, реалізовувати спільні проекти, впроваджувати на практиці ідеї соціального підприємництва та ін.

Список використаних джерел:

1. European Year for combating poverty and social exclusion (2010): Strategic Framework Document.– Brussels: European Commission, 2008. – 24 p. – Access mode: www.2010againstpoverty.europa.eu/.
2. Патнам Р. Д. Творення демократії: традиції в сучасній Італії / Р. Д. Патнам разом з Р. Леонарді та Р. Й. Нанетті; Пер. з англ. (В. Ющенко). – К.: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2001. – 302 с.
3. Well-being for all. Concepts and tools for social cohesion // Trends in social cohesion. – 2008. – № 20. – 182 p.

Трошина О.Є.,

слухач магістерської програми

зі спеціальності «Публічне управління та адміністрування»

Науковий керівник: Клименко О.В.,

доктор наук з державного управління, доцент,

завідувач кафедри публічного управління та адміністрування

Таврійського національного університету

імені В.І. Вернадського

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТУ ГЛАВИ ДЕРЖАВИ В УКРАЇНІ

Функціонування інституту Президента в Україні перебуває у стані інтенсивного розвитку з огляду на те, що протягом двадцятирічного існування України як самостійної держави взаємодія Президента та усіх гілок влади постійно удосконалюється в обох напрямках. Першочергово, в

Конституції України 1996 р. було закріплено досить велику кількість положень, що стосуються функціонування даного інституту. Але і за умов сьогодення виникає безліч дискусій, як серед теоретиків, так і серед практиків, що стосуються конституційно-правового статусу глави держави, засадничих принципів його компетенції і особливо проблематики щодо впливу, взаємодії, співпраці, Президента України з іншими гілками державної влади. Вищезазначені обставини спрямовані на те, щоб визначитись, яким необхідно бути інституту Президента для забезпечення подальшого удосконалення та розбудови української державності, тим паче в часи конституційних перетворень.

На сучасному етапі розвитку суспільства, в контексті проголошених та конституційної, адміністративної, судової реформ, формування ефективної системи влади та її взаємодії стає одним з найважливіших завдань держави. З огляду на те, що завданням реформ є, в першу чергу, перехід до парламентсько-президентської моделі республіканського правління, а змістом – перегляд та зміна функцій державних органів (особливо це стосується Президента України та можливостей його впливу на виконавчу і судову влади), необхідно на науковому рівні визначити місце глави держави серед зазначених гілок та форми їх взаємодії. Дослідження в цій галузі здійснювалися вченими В. Б. Авер'яновим, Ф. Г. Бурчаком, А. З. Георгіцею, І. Б. Коліушком, Ю. М. Коломійцем, В. В. Копейчиковим, Н. Р. Нижник, В. Ф. Опришком, Н. Г. Плахотнюком, В. Ф. Погорілком, Ю. М. Тодикою, В. М. Шаповалом та іншими. Аналізуючи їх наукові праці, переконуємося, що в науці не існує спільної думки щодо визначення обсягу повноважень, які повинні надаватися Президенту для ефективної взаємодії з органами виконавчої та судової влади. Особливо це стосується і впливу *глави* держави на уряд.

Зазначимо, що Президент України формально не має відношення до уряду. Проте ціла низка конституційних норм свідчить, що він має такий вплив на Кабінет Міністрів. В Україні діє президентсько-парламентська республіка, що і обумовлює відповідний політико-правовий статус Президента України. Але якщо аналізувати законодавство інших пострадянських країн, можемо виявити схожу ситуацію.

З'ясовуючи іноземний досвід з вказаної тематики, варто узагальнити, що лише за авторитарних режимів президенти на свій розсуд ліквідують одні міністерства, засновують нові відомства, змінюють функції та структури існуючих органів виконавчої влади. В демократичних країнах ті чи

інші реорганізації урядового апарату належать до спільної компетенції виконавчих та законодавчих органів. Так, в Сполучених Штатах Америки, які є президентською республікою, жодне федеральне міністерство не може бути засновано без відповідного закону, прийнятого Конгресом та підписаного Президентом. Ситуація, що склалася в Україні, на нашу думку, суперечить і Конституції України, і загальнодемократичним принципам державотворення в цілому – Президент, який офіційно не є главою виконавчої влади, самотійно здійснює її реорганізацію [2]. З юридичної точки зору це є нонсенсом. Тому слід зазначити, що для впорядкування ситуації необхідно внести зміни до Конституції України. Проект даного закону до Верховної Ради вносить Президент як суб'єкт законодавчої ініціативи.

З огляду на впровадження судової реформи особливо актуальними на даному етапі розвитку правової держави в Україні є також проблемні питання, що виникають з приводу правовідносин між главою держави та судовою владою. Судова влада є гілкою державної влади, що відповідно до законодавства ухвалює рішення, спрямовані на подолання різноманітних суперечок між суб'єктами правовідносин, якщо ці суперечки не можуть бути розв'язані в іншому встановленому законом порядку. Необхідно зазначити, що з деякого часу в Україні, як і в правових державах, суди здійснюють тлумачення Конституції і законів. Взаємовідносини між Президентом та судовою владою визначаються тим, наскільки повно в тій чи іншій державі здійснюється принцип розподілу влад. В одних країнах судові інстанції перебувають під достатньо жорстким контролем або навіть диктатом Президента, в інших – судова гілка влади є достатньо самотійною та незалежною від глави держави або глави виконавчої влади. В той же час принцип поділу влади має на меті постійну взаємодію між судовою, виконавчою, а також законодавчою гілками влади. Суд та судова влада виникли та існують в суспільстві як об'єктивно необхідні для його нормального функціонування і розвитку інститути. І як справедливо зазначив Г. О. Мурашин, «у демократичній, правовій державі, де державна влада здійснюється розподілом її на законодавчу, виконавчу, судову, роль і значення останньої мають значно підвищуватися» [3].

Підсумовуючи зазначимо, що особливість правового статусу Президента України полягає в тому, що фактично він є главою держави і главою виконавчої влади (що характерно для президентських держав), а юридично (за Конституцією України) має статус лише глави держави,

хоча ця сама Конституція передбачає для Президента набагато ширший обсяг повноважень. Тому необхідно внести відповідні зміни до Основного Закону і зрівняти «юридичну» конституцію і «фактичну», розробити достатньо дійовий механізм державної влади, який забезпечував би рівновагу всіх гілок влади шляхом встановлення для них таких прав та обов'язків, які відповідали б змішаному (парламентсько-президентському) типу республіки, а саме: необхідно усунути суперечності в нормах Конституції. Для цього треба залишити за Президентом тільки ті повноваження, які випливають з його статусу глави держави та обов'язків бути гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина, передбачених [1, ст. 102] Основного Закону.

Вдосконалення потребують норми, що регулюють взаємовідносини між Президентом і судовою владою. Це стосується проблем призначення (обрання) суддів та формування судів. Структура та повноваження судів повинні визначатися законами України і саме цими законами, а не указами Президента, вони повинні створюватися. Конституційний Суд повинен визначати відповідність актів, що видаються гілками влади, не лише Конституції України, а й іншим законам держави. Про це необхідно зазначити в ст. 150 Конституції України.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Конституция Соединенных Штатов Америки (Перевод с англ.) – [Электронный ресурс] – Сайт Национального управления архивов США – Режим доступа: <http://www.hist.msu.ru/ER/Text/cnstUS.htm/>.
3. Мурашин Г.О. Загальна теорія держави та права / Г.О. Мурашин – Електронне джерело – Режим доступу: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI/KONDOR/ZAG_TEOR_2005.pdf///.

Філіпов С.М.,
магістрант кафедри політології
Дніпровського національного університету
імені Олеся Гончара

ДІЯЛЬНІСТЬ СПІН-ДОКТОРА НА ПРИКЛАДІ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ: ЕМОЦІЙНИЙ РІВЕНЬ КОМУНІКАЦІЇ

Якщо перекладати сам термін буквально, то він складається із двох частин. Перше слово «spin» перекладається з англійської мови як «крутити, закручувати», друга частина означає доктора. Інакше кажучи, термін означає людину, яка «лікує» ситуацію, закручуючи або розкручуючи її. Саме слово «spin» запозичили із сленгу коментаторів бейсбольних матчів у Сполучених штатах Америки. У їхній термінології цим словом називали особливо складний удар по м'ячу, який виконується із закручуванням. Георгій Почепцов дає слову «спін-доктор» означення як «виправлення висвітлення події в мас-медіа після того, як інформаційний розвиток прийняв неблагополучний відтінок» [2].

Таким чином під спін-доктором розуміють кризового медіаменеджера, головною задачею якого є подача інформації у позитивному контексті для клієнта. Тобто, він працює не з самою безпосередньою інформацією, скільки з контекстами, інтерпретаціями, оцінками, емоціями тощо. Адже коли інформація виливається у простір мас-медіа або інтернету, то найчастіше з цим вже нічого не можна вдіяти. Діяльність спін-доктора виходить з того, що потрібно не будувати обмеження до проблемної інформації (що найчастіше неможливо), а змінювати відношення до неї у цільовій аудиторії. У спін-докторизмі розрізняють два напрямки роботи: коли ситуацію потрібно «закрутити» або «розкрутити». У першому випадку події намагаються надати якомога меншу увагу громадськості. Наприклад, відволікти увагу, зробити неважливою і так далі. У випадку «розкручування» все навпаки: подію намагаються подати якомога «голосніше», з найбільшим резонансом.

Варто звернути увагу, що спін-доктор із самого початку робить акцент на емоційному впливі, він працює з інтерпретаціями фактів, при цьому приділяючи увагу емоційному наповненню свого меседжу. Уже потім проводиться робота, аби свій посил розмістити у найбільш важливих каналах комунікації та обираючи найбільш оптимальний час – це все

робиться, аби донести емоційний меседж до якомога більшого відсотка від цільової аудиторії.

Під час своєї роботи зазвичай спін-доктор намагається якомога сильніше посилити емоційний рівень ситуації. Якщо журналіст робить акцент на раціональний рівень, то спін-доктор намагається якомога розширити емоційний базис [1]. Наприклад, під час конфлікту, який намагається висвітлити такий спеціаліст, обидві сторони намагається подати у певних коннотаціях. Ту сторону, яку він підтримує, зображує виключно у позитивних рисах. Тоді як його супротивник – це однозначно «поганий» персонаж. Цю схему «хороший – поганий» він продовжує розвивати. Наприклад, цей модус потрібно підкріпити певними логічними викладками або фактами, які підігрують емоційне навантаження на цільову аудиторію. В умовах інформаційної війни емоційний рівень піднімають якомога сильніше, що по суті, доводять його «майже до біблійного рівня протистояння добра і зла», як зауважив Г. Г. Почепцов [1].

З іншого боку, чим більша емоційна складова, тим, відповідно, менша раціональна. Тому у такому випадку легше управляти ситуацією та розставляти контексти. Адже у випадку раціональної моделі поведінки це робити складніше. Бо потрібно переконувати людей на раціональному рівні, що породжує додаткові труднощі. Зокрема, цільову аудиторію набагато складніше зацікавити саме на такому рівні – емоція сприймається набагато легше, ніж логічна аргументація. Відповідно, емоційний посил набагато легше донести до аудиторії. На відміну від фактів. Взагалі, вражати людей набагато легше, ніж переконувати. Саме тому і робиться акцент на тому, аби справити відповідне враження, аніж проводити пояснювальну роботу.

Ще один аспект – емоційний меседж набагато легше поширити, так щоб він розповсюджувався мережевим способом. Наприклад, через соціальні мережі – від лідерів громадської думки до цільової аудиторії. Тому значно зменшуються витрати на доставлення контенту. Також це легше підхоплюють засоби масової інформації, що теж справляє відповідний вплив на аудиторію.

Емоційний аспект провокує це один цікавий феномен. Він знаходиться виключно у площині соціальних мереж. Помічено, що більшість користувачів формують власну новинну стрічку у відповідності до власних смаків. У випадку інформаційної війни, маючи певну позицію та займаю-

чи один бік, користувач починає діяти відповідно. Наприклад, він підписується на ті групи та на тих лідерів громадської думки, які:

1. займають ті ж самі позиції;
2. мають значну кількість членів / підписників;
3. формують важливий для нього контент.

І навпаки. Коли максимально підвищується емоційний градус, більшість користувачів починають захищатися від стресових факторів, які дратують. Зазвичай, це контент, який протирічить когнітивній картині світу, вже сформованій у свідомості конструкції. Тому дуже часто користувач починає видаляти такі матеріали із власної стрічки. Тобто, він починає ізолювати себе від протилежної точки зору в інформаційному конфлікті. Таким чином спостерігається феномен, який отримав назву «інформаційна бульбашка».

В результаті людина замикається в єдиному варіанті інформаційної схеми, до якої дуже важко пробитися іншій. Звісно, що мова йде про таких людей, котрі мають чітку сформовану (зазвичай нав'язану зовні) позицію. Користувачі, схильні до більш виваженої позиції або які можуть часто змінювати свою думку не схильні до такої поведінки.

В результаті емоційного навантаження по обидва боки інформаційного конфлікту формується ядро – аудиторія із найбільш стійкою когнітивною схемою, яка не терпить альтернативних конструкцій. Замкнені у такій ситуації, вони стають більш схильними до маніпуляцій. У такому випадку серед цієї аудиторії легше проводити інформаційні атаки. Цікаво, що вони являють собою опорне ядро, за допомогою якого намагаються вплинути на тих людей, котрі коливаються. У випадку соціальних мереж, це ядро допомагає підтримати флешмоби, вони створюють та розповсюджують хештеги – таким чином створюють інформаційну хвилю. Їх легше збурити, оскільки сприймають меседж емоційно і однозначно. Безальтернативний підхід і провокує їх до того, вони легше мобілізуються.

Цікаві умови, які формують таку поведінку та формат мислення. Це обумовлено самою схемою соціальних мереж. У такому випадку користувач має можливість самотійно формувати контент, який буде йому потрапляти. Звісно, що він скоріш за все буде отримувати новини, однак скоріш за все це будуть вже інтерпретації із сильним емоційним посилом у звичній для нього парадигмі. Це буде лише посилювати описаний вище ефект. В умовах відсутності такої свободи вибору (наприклад, коли інформацію він

отримує через класичні засоби масової інформації) не спостерігається настільки виражена когнітивна закритість інформаційного простору.

Таким чином спостерігається цікавий феномен. Чим більший вибір джерел інформації має людина, тим сильніше вона здатна закритися від альтернативних точок зору. Продукуючи величезний вибір, неієрархічна система провокує однобічність мислення. Такий ефект провокується емоційним фактором, який і використовує у своїй роботі політичний спін-доктор.

Список використаних джерел:

1. Почепцов Г. Г. Коммуникативные операции вчера и сегодня. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://psyfactor.org/lib/pr3.htm> – Назва з екрану. – Дата звернення: 12.12.2017.

2. Почепцов Г. Г. Коммуникативные технологии двадцатого века. – Ваклер, 1999.

3. Федорченко С. Н. Венационные политтехнологии и практика спин-докторинга. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://piooss.net/blog/management_and_pr/4766.html – Назва з екрану. – Дата звернення: 01.06.2016.

Шепетяк О.Г.,

здобувач

Інституту філософії імені Г.С. Сковороди НАН України

ПОЛІТИЧНИЙ ЧИННИК ЦЕРКОВНОГО РОЗКОЛУ V – VI СТОЛІТЬ

Реформації є багатограним процесом у житті Церкви, який не обмежується чіткими часовими рамками. Сутність Реформації полягає у прагненні змін, у вираженні протесту проти існуючого стану речей, а ці прагнення обумовлюються найрізноманітнішими чинниками. У 1517 році Мартін Лютер виступив із реформаційними закликами, які призвели до церковного розколу. Однак такі заклики лунали й задовго до цього. Перший серйозний церковний розкол відбувся не у 1517 році, і навіть не в 1054 році, а тоді, коли внаслідок христологічних спорів V – VI століть

виокремилися не-ортодоксальні Церкви. Причини церковних поділів неможна зводити тільки до богословських та внутрішньоцерковних. В більшості випадків розколи мали політичне забарвлення і виражали протест проти політичного ладу суспільства.

Отже, важливу роль у процесі формування не-ортодоксальних Церков відіграло відвічне протистояння найдавніших світових цивілізацій: Єгипту та Месопотамії-Сирії. Упродовж древньої історії в Месопотамії змінилося безліч домініонів. Найдавніша месопотамська цивілізація Шумеру впала під тиском ще однієї месопотамської цивілізації Аккаду на чолі з царем Саргоном, який вів свої війни, «прагнучи пробитися до берегів Середземного моря і захопити у свої руки багаті міста сирійського побережжя, а також західні караванні і морські шляхи» [1, с. 70]. Згодом володарем Месопотамії став Вавилон, який у свою чергу впав під тиском Ассирії. Два політичні гіганти – з одного боку Єгипет, а з іншого імперії Месопотамії – регулярно зустрічалися у військових сутичках, перерозподіляючи сфери впливу. Війни, які велися між єгиптянами і сирійцями, врешті перетворилися на визначальний фактор, який формував історію Благородного Півмісяця.

Римська імперія завоювала Єгипет і Сирію, об'єднавши двох відвічних ворогів під владою однієї корони. В нових реаліях представники обох цивілізацій перетворилися в колонії. Незважаючи на те, що в них з'явився спільний ворог, яким став спершу Рим, а опісля Візантія, вони не стали друзями, як це зазвичай буває серед ворогів при наявності спільного ворога. З прийняттям християнства протистояння між двома народами дещо послабилися, але не зникли повністю. Основними центрами тогочасного богослов'я стали єгипетська Олександрія та сирійська Антіохія. В цих містах зародились і розвинулись відомі катехитичні школи, кожна з яких презентувала свій оригінальний спосіб богословствування. Допоки відносини між Олександрією та Антіохією, як двома найбільшими центрами християнського світу, формувались на поприщі церковного благочестя і богослов'я, проблем не виникало. Це ще раз показує, що Церква спроможна здолати будь-які внутрішні труднощі, допоки вони вільні від політичної складової. Ситуація кардинально змінилася, коли у відносинах між Антіохією та Олександрією запанувало не християнське благочестя, а політичні амбіції. На початку IV століття імператор Константин Великий переніс столицю імперії до Константинополя. Політичне

значення нової столиці почало різко зростати. В Константинополі знаходилась імператорська резиденція, уряд та двір. Оскільки столиця була молодою, вона не мала власних культурних та освітніх традицій, і мусіла запрошувати інтелектуалів з інших освітніх центрів імперії. Оскільки в Середньовіччі носієм освіти була передовсім Церква, то інтелектуальні вливання у столичне життя могла здійснити тільки вона. До Константинополя почали з'їжджатися богослови і вчені з Олександрії та Антіохії. Їхня присутність у Константинополі означала вплив цих церковних центрів на життя столиці і, відповідно, всієї імперії. Як наслідок, між Олександрією та Антіохією почалась конкурентна боротьба за впливи на столицю.

Особливо загострення відносин відбулось тоді, коли у 398 році «відповідно до вибору народу» [2, с. 140] константинопольським архієпископом став Іван Златоустий. Святий Іван був вихідцем з антіохійської богословської школи та презентував сирійський спосіб богословствування. Очільник Церкви у столиці в той час відігравав величезне значення як у релігійному, так і політичному житті столиці, хоч офіційно константинопольський Патріархат ще не мав особливого статусу. Найбільшим опонентом святого Івана став олександрійський архієпископ Теофіл. Відносини між «відомим своєю нетерпеливістю Теофілом» [2, с. 142] та Іваном особливо загострились, коли в Олександрії розгорівся диспут з монахами-орігеністами. Ця подія стала переломною у відносинах між Олександрією та Антіохією. Відколи ці міста стали християнськими до відкритих протистоянь між ними не доходило. Конфлікт Івана і Теофіла актуалізував давні етнічні проблеми. В 428 році константинопольським архієпископом став ще один антіохієць – Несторій, який залишив після себе зовсім інший слід, аніж Іван Златоустий. Несторій у проповідях довів до крайності богословські погляди своїх учителів, чим поклав початок ересі несторіанства. Присутність Несторія в Константинополі викликала особливу уважність зі сторони олександрійців. Після історії між Іваном та Теофілом обрання ще одного антіохійця константинопольським архієпископом не могло не розлютити олександрійців. Коли ж Несторій почав проповідувати єретичні ідеї, то цей факт не залишився без уваги олександрійських богословів. Головним опонентом Несторія став олександрійський архієпископ Кирило – видатний богослов та інтелектуал. Кирило був племінником того самого архієпископа Теофіла,

який вів боротьбу проти Івана Златоустого. Церковний історик Сократ Схоластик, який жив на межі IV – V століть, і помер у 440 році, тобто чотири роки швидше, аніж Кирило Олександрійський, і написав «Церковну історію» в семи томах, наголошував: «Смутою скористався Кирило Олександрійський, який давно шукав приводу принизити своїх константинопольських суперників» [3, с. 350]. Це дало підстави відомому досліднику богословської думки Антону Карташову стверджувати: «Образливою для самолюбства Олександрії була навіть можливість потрапити під суд Константинопольського «вискочки». Як колись архієпископ Теофіл, так і його племінник Кирило вирішив почати «превентивну війну» і не бути засудженим, а самому судити Несторія. Ось чому Кирило слідкував за Несторієм і вирішив підловити його на ересі» [4, с. 199]. Щодо думок сучасних дослідників, то вони неоднозначні. Якщо Антон Карташов негативно змальовував образ Кирила, то Василій Болотов висловлювався про нього геть по-іншому: «Необхідно визнати безспірним, що він боротьбу з Несторієм провів через глибоке переконання в неправослав'ї вчення останнього, що головним мотивом, який підштовхнув його до цього, була відданість церковній істині» [5, с. 189]. Результатом цього протистояння стало скликання Ефеського Вселенського Собору та усунення Несторія з Константинопольської катедри.

Сьогодні неможливо припустити, як би розгортались події навколо Несторія і його ересі, якщо би проблема вирішувалась виключно у богословському полі. Однак, очевидним є факт, що гострота конфлікту обумовлювалась не тільки прагненням відстояти чистоту віри, а й палким бажанням допекти відвічному ворогу.

Список використаних джерел:

1. Авдиев В.И. История древнего Востока. – Москва: Высшая школа, 1970.
2. Лебедев А.П. Духовенство древней Вселенской Церкви от времен апостольских до X века. – Санкт-Петербург: Алетейя, 1997.
3. Сократ Схоластик. Церковная история. – Москва: РОССПЭН, 1996.
4. Карташев А.В. Вселенские Соборы. – Москва: Республика, 1994.
5. Болотов В.В. Лекции по истории древней Церкви. Т. IV. – Москва, 1994.

НАПРЯМ 6. МІЖНАРОДНА ПОЛІТИКА І МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

Жигайло В.М.,
аспірант кафедри міжнародних відносин
Національного університету «Острозька академія»

ІМПЕРАТИВИ ЛІДЕРСТВА ДЖОРДЖА БУША (МОЛОДШОГО)

Президент Джордж Буш-молодший (2001–2009) завоював прихильність серед населення США через певні реформи, які він провів у економічній (захист приватної власності і розвиток приватного сектора економіки), освітній, медичній та соціальній сферах (скорочення податків, гарантії системи соціального забезпечення), а після терористичних нападів 11 вересня 2001 року оголосив глобальну війну проти тероризму (запровадження законодавства щодо боротьби з тероризмом та захист жертв тероризму). У цей нелегкий для американців період його палкі промови стали невичерпним джерелом натхнення для всієї нації. Їх навіть називають «героїчними»: «President Bush became the rhetor as hero talking about the hero as rhetor. Rhetorical heroism was in full force that day» [5, с. 11].

Аналізуючи імперативи лідерства Джорджа Буша-молодшого проаналізуємо «Першу інавгураційну промову» Джорджа Буша-молодшого, яку він виголосив 20 січня 2001 року та у якій наголосив на ідеалах демократії та свободи.

Даючи обіцянку на вірність та закликаючи американців до створення єдиної нації справедливості та рівних можливостей, а також наголошуючи на тому, що така робота їм до снаги, Президент підкреслив: «I know this is in our reach because we are guided by a power larger than ourselves who creates us equal in His image» [6].

Президент намагається у своїй промові вживанням фрази *in His image* підкреслити божественне походження людей і їхню відповідальність за свої вчинки. Трапляються біблеїзми, які піддаються певній лексичній чи граматичній трансформації, а також окремі дуже стислі біблеїзми, які

сприймаються так, як їх подано в Біблії, іноді з незначною заміною компонентів, як у на шому прикладі, де *our* замінено на *His*.

У питаннях про обов'язки уряду щодо національної безпеки та охорони здоров'я, громадських прав та системи освіти, Президент наголошує на тому, що кожен громадянин повинен брати участь у вирішенні цих питань, подавши руку допомоги знедоленим та нужденним. У цьому контексті Буш-молодший знову звертається до Біблії: «*And I can pledge our nation to a goal: When we see that wounded traveler on the road to Jericho, we will not pass to the other side*» [6].

Тож, звертаючись до біблійного образу самаритянина, у своїй промові, Президент намагається наголосити на тому, що лише завдяки любові до ближнього можна досягти єдності та добробуту нації, цим ще раз підкреслюючи право громадянина брати участь у керівництві своєю державою.

Біблія, яку Президент неодноразово цитує у своїх промовах, стає тим чинником, який надає сили та єдності американцям проти холодного ворога тероризму, наголошуючи на ідеалах демократії та рівності не лише в межах американського, а й глобалізованого суспільства.

Президент США Дж. Буш-молодший під час першого терміну свого президентства оголосив нарівні з національною обороною основним пріоритетом державної політики й освіту. Протягом першого тижня перебування на посаді президента США Джордж Буш висунув план реформування системи середньої освіти за назвою «Рівні можливості для всіх дітей» (*No Child Left Behind*).

На жаль, проблема освіти скоро відійшла на другий план, тому що на провідні позиції вийшли питання національної безпеки, пов'язані з подіями 11 вересня 2001 року, а також спад в економіці [4]. Таким чином, перший термін президентства Дж. Буша-молодшого характеризувався значною увагою до питань освіти (особливо середньої), але, на жаль, не в тих масштабах, які були заплановані. Політика, що проводилася в сфері вищої освіти, не виходила за рамки розв'язання найбільш насущних проблем, за винятком реформи позик.

Серед основних напрямків політики можна виділити збільшення максимального розміру гранту Пелла, підвищення доступності суспільних коледжів, полегшення вступу дітей з обмеженими можливостями у вищі навчальні заклади, розширення дистанційного навчання для інвалідів, зростання фінансування етнічних вузів, збільшення податкових пільг та

ін. Урядом було заплановане збільшення чисельності суспільних коледжів удвічі, особливо це повинно було торкнутися студентів з родин з низькими доходами.

Окремо необхідно виділити реформу системи позик, запропоновану адміністрацією Дж. Буша. Реформування припускає одержання додаткового доходу від кредитної діяльності держави, а також формування більш тісних зв'язків між структурами, що здійснюють видачу позик і страховими агентствами. Додатковий дохід, отриманий у результаті реформи позик, надалі планувалося використовувати для збільшення асигнувань, що йдуть на гранти Пелла й підвищення лімітів по позиках для першокурсників. Цікавим напрямком освітньої політики Сполучених Штатів є так зване «пробачення» позик (погашення їх урядом) [1, с. 70].

Адміністрацією президента висунута Програма американської конкурентоспроможності (American Competitiveness Initiative), яка у минулому не має аналогів. Згідно з цією програмою, кожний випускник американської середньої школи, не важливо збирається він вступати у ВНЗ або відразу приступати до роботи, повинен мати розвинене аналітичне мислення, яке дають такі дисципліни як математика та інші науки.

Під впливом трагічних подій 11 вересня 2001 року адміністрацією Дж. Буша-молодшого відразу ж були внесені відповідні корективи та доповнення до визначених раніше зовнішньополітичних пріоритетів країни. Прийнятий закон про боротьбу з тероризмом увів більш суворі норми імміграції, охорони кордонів, розвідувальної діяльності, збільшення воєнних витрат, створення національної програми протиракетної оборони. Проголошений ним раніше курс «виключного американського інтернаціоналізму» було трансформовано у політику «всеосяжного американського глобалізму» («Comprehensive American Globalism»).

У 2004 р. Дж.Буш-молодший отримав повторну перемогу на чергових президентських виборах в США, частково завдячуючи продовженню зовнішньополітичного курсу країни з акцентами на антитерористичній діяльності. Крім цього він підкреслив й те, що налагодження більш тісних зв'язків та співробітництва між Європою та Америкою, на його думку, є визначальним для «просування демократії у світі».

Період президентства в США Дж. Буша-молодшого (2001–2009) характеризувався кризою в трансатлантичних відносинах. Лівано-ізраїльський конфлікт, що стався в 2006 р, став черговою причиною розбіжностей

тей з союзниками Європи: США підтримували Ізраїль, не приєднавшись до вимог припинення вогню. Дж. Буш-молодший, протистояння угруповання «Хізбалла» та Ізраїлю розглядав як частину війни з тероризмом.

Криза в трансатлантичних відносинах, пов'язана з періодом президентства в США Дж. Буша-молодшого, завершилася головним чином завдяки «правому повороту» в європейській політиці, який привів до влади в найбільших європейських країнах лідерів, що в меншій мірі схильні вважати американське домінування в міжнародній політиці загрозою національним інтересам своїх країн, ніж їх попередники.

Так, нормалізація трансатлантичних відносин стала найважливішим завданням, поставленим перед в 2005 р на посаді Державного секретаря США К. Райс, і її зусилля на цьому напрямі принесли деякі результати ще до закінчення президентського терміну Дж. Буша-молодшого в 2009 р.

Вважаємо, однак, що «правий поворот» в політиці найбільших європейських країн, обрання президентом США Б. Обами і зусилля адміністрації США на другий президентський термін Дж. Буша-молодшого стали лише додатковими факторами нормалізації трансатлантичних відносин [2]. Найважливішим же фактором в даному випадку є переконаність еліт і в США, і в Західній Європі в тому, що так зване «міжнародне співтовариство», ядро якого становлять США, Канада і західноєвропейські країни, має і надалі залишатися значущим фактором у міжнародній політиці [3].

Список використаних джерел:

1. Концепты развития американской внешней политики Администрации Джорджа Буша-младшего. Антология текстов американских политологов-аналитиков и сотрудников Государственного департамента / сост. и вступительная статья М.В. Кирчанова. – Воронеж, 2007. – 74 с.

2. Bush G.W. President's News Conference with Chancellor Gerhard Schroeder of Germany. Mainz, Germany. – February 23, 2005. – [Electronic resource] – Access mode: <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2005/02/20050223-4.html>.

3. Bush G.W. President's News Conference with European Union Leaders. Shannon, Ireland. – June 26, 2004. [Electronic resource] – Access mode: <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2004/06/20040626-16.html>.

4. Condoleezza. Campaign 2000: Promoting the National Interest // Foreign Affairs. – January/February 2000. – [Electronic resource]. – Access mode: <https://www.foreignaffairs.com/articles/2000-01-01/campaign-2000-promoting-national-interest>.

5. Statement of Principles [Electronic resource]. – Access mode: http://www.rightweb.irc-online.org/images/uploads/PNAC_Statement_of_Principles.pdf.

6. The National Security Strategy of the United States of America. – Washington: The White House, 2002. – 31 p. – [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.state.gov/documents/organization/63562.pdf>.

Кушніровська Л.А.,
студент кафедри

міжнародної інформації та країнознавства
Хмельницького національного університету

ЗРОСТАННЯ ПОПУЛЯРНОСТІ ПРАВИХ ПАРТІЙ В УГОРЩИНІ

У сучасному європейському суспільстві роль політичних партій є однією з головних у вирішенні найважливіших проблем суспільства, формуванні політичного курсу країни, визначені її зовнішньої політики та геостратегії. Європейські країни завжди мали високі стандарти ліберальної демократії, поважали рівність усіх між собою та перед законом та толерантність до представників інших націй та соціальних груп. Однак високий рівень імміграції, особливо нелегальної призвів до відродження крайньої правої ідеології та до росту активності та ролі партій, що її сповідують. Особливе місце почало займати питання методів вирішення імміграційних питань, а ряд партій почали класифікувати як антиімміграційні. Так, на фоні антиімміграційних настроїв зростає популярність правих партій в Угорщині.

В Угорщині ксенофобія та стереотипи про осіб, що шукають притулку й тікають з Близького Сходу, сьогодні мають два джерела проявів. По-перше, їх штучно підігривають праві кола в державній політиці. А по-

друге, це результат того, що мас-медіа дуже активно висвітлюють злочини та теракти, що скоїли саме такі люди.

Перший чинник пояснюється тим, що на тлі проблем, з якими зіткнулися країни Європи, насамперед – економічних та соціальних, серед місцевих жителів зростає скептицизм по відношенню до ЄС та його ідей. У них складається враження, що національні держави занадто багато коштів віддають до бюджету Євросоюзу, втрачають незалежність, передаючи частину своїх повноважень до компетенції депутатів Європейського Парламенту. Другий чинник: більшість європейців має стійку конотацію між ісламом, вихідцями зі Сходу і тероризмом та злочинністю [3].

Якщо розглядати окремо Угорщину, то це країна з однорідним складом населення. В ній феномену масової міграції не було помітно дуже давно. Тому місцеве суспільство не готове приймати велику кількість чужинців. Самі ж особи, які шукають притулку, мають набагато серйозніший культурний і мовний бар'єри, коли потрапляють у країни Центрально-Східної Європи порівняно з країнами Західної Європи. Вони зазначають, що угорська мова занадто складна для вивчення, і вони навряд чи зможуть нормально жити, не маючи змоги інтегруватися в таке суспільство. Не дивлячись на подібні труднощі, кількість людей, що шукають притулок істотно збільшилась: у 2012 р Угорщина отримала 2 157 заявок, у 2013 р – 18 900, у 2014 р. – 42 777, а у 2015 р – 117 135 [1].

Поширення загальнодержавних антиімміграційних настроїв в Угорщині використали заради власної вигоди дві праві політичні партії – «Фідес-ХДНП» і «Йоббік», зважаючи на парламентські вибори у 2018 р

Національно-консервативна та правопопулістська партія «Фідес-ХДНП» під керівництвом Віктора Орбана з кінця 1990-х визначає політичний курс країни. За результатами парламентських виборів 2010 року Орбан став прем'єр-міністром Угорщини, а його партія має більшість у парламенті – близько 60 відсотків мандатів. За допомогою численних заходів він зміг послабити демократичні інститути, посилив механізми контролю, а також обмежив свободу слова – всупереч часом жорсткій критиці з боку партнерів по ЄС. Коли у 2015 році «балканським маршрутом» до Європи потрапили понад мільйон біженців, Орбан наказав звести на кордоні огорожі, за що також був розкритикований лідерами інших європейських країн. Тим не менш чинного прем'єра та його партію досі підтримує більшість громадян Угорщини.

Прем'єр-міністр Угорщини Віктор Орбан ініціював референдум у країні з приводу заборони на прийом нових біженців. Референдум в Угорщині щодо квот ЄС на розподіл мігрантів 2 жовтня 2016 року не відбувся через низьку явку, яка становила менше 50% виборців. Однак серед тих, хто таки прийшов, понад 90% відповіли негативно на питання «Чи хочете ви, щоб ЄС мав право зобов'язати Угорщину до обов'язкового розселення негромадян Угорщини навіть без згоди на це угорського парламенту?». Таким чином, угорська влада, подібно до влади в інших країнах ЦСЄ, намагається спекулювати на консервативних настроях населення та їхніх прихованих страхах. Більше того наприкінці серпня 2017 Угорщина на невизначений термін демонстративно відкликала свого посла з Гааги через критику Нідерландами дій уряду Орбана.

Крім «Фідес-ХДНП», дедалі більшої популярності протягом останніх п'яти років набирає заснована у 2003 році праворадикальна партія «За кращу Угорщину» – «Йобб'ік». Прихильники партії, яка з 2010 року є третьою за чисельністю парламентською фракцією, вважають її християнською, патріотичною, орієнтованою на консервативні цінності. Однак у своїй політиці та діях представники «Йобб'ік» спираються на досвід націонал-соціалістичної «Партії схрещених стріл», яка у 1940-х роках співпрацювала з нацистською Німеччиною. Вони відкрито проголошують антисемітські погляди, претендують на створення «Великої Угорщини» та ворожі до синті та ромів, гомосексуалів та інших меншин. Так, партія «Йобб'ік» підтримала законопроект, що дозволяє поліції і армії працювати разом для вирішення міграційної кризи, тобто застосування армії та зброї проти мігрантів.

Прем'єр-міністр Віктор Орбан разом зі своєю партією «Фідес-ХДНП» готується в квітні 2018 року втретє поспіль перемогти на парламентських виборах та очолити уряд. Щоб мобілізувати свій електорат і отримати конституційну більшість в угорському парламенті, сьогодні Орбан не може похвалитися економічними здобутками. Тому він обрав іншу стратегію – зіграти на національних почуттях угорців та закликати їх стати разом із собою на захист батьківщини.

Вихід із ситуації знайшовся у 2015 році. Два роки тому Угорщина ледь не найбільше в ЄС відчула на собі міграційну кризу. Для угорського суспільства ця криза затьмарила усі інші економічні та соціальні негаразди.

Для уряду Віктора Орбана хвиля міграції стала справжнім викликом, який співпав зі стрімким зростанням рейтингу проросійських праворадикалів з «Йоббік» та падінням рейтингу «Фідес-ХДНП» після беззаперечної перемоги на парламентських виборах у квітні 2014 року. І це насправді велика проблема Угорщини, коли на тлі радикалізації правлячого блоку його найближчим конкурентом є ще більш радикальна політична сила.

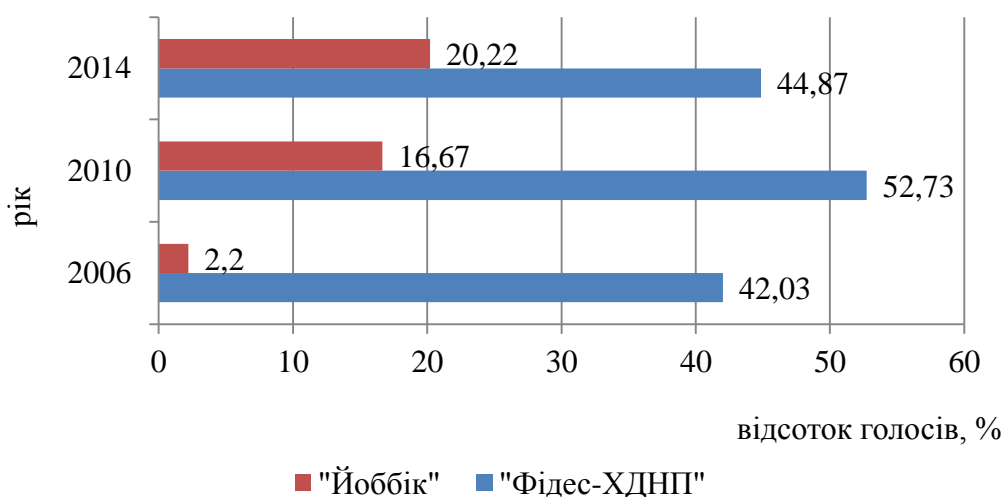

Рис. 1. Результати парламентських виборів за партіями «Фідес-ХДНП» і «Йоббік» [2]

Тенденція була така, що рейтинг «Йоббік» стабільно зростав – якщо на виборах у квітні 2014 року за радикалів проголосувало 20,22% виборців, то у березні 2015-го, це були готові зробити вже 28% угорців. Натомість у рейтингу «Фідес-ХДНП» була зворотна тенденція: падіння з 44,87% до 37%. Міграційна криза, пік якої припав саме на цей рік, могла повністю змінити політичний ландшафт Угорщини на користь праворадикалів.

І Віктор Орбан до кінця 2016 року таки повністю впорався з міграційним питанням. Жорстка політика угорського уряду щодо мігрантів (спорудження парканів і спецтаборів на кордонах, протести проти міграційних квот Брюсселя, ініціювання референдуму на цю тему тощо) дозволила не тільки стабілізувати ситуацію в Угорщині, а й повернути правлячій коаліції беззаперечне електоральне лідерство.

Ще у 2015 році, коли рейтинг праворадикалів стрімко зростав, правляча команда розгорнула окрему кампанію з дискредитації партії «Йоббік», серцевиною якої стала справа опального депутата Європарламенту

Бейли Ковача. Його офіційно запідозрили в шпигунстві на користь Росії, і цю справу розслідують досі, особливо не поспішаючи. Завдяки цьому Віктор Орбан ще й домігся наразі того, що на тлі його постійних зв'язків з Володимиром Путіним не він, а саме «Йоббік» сприймається переважною більшістю угорців як головний агент Кремля. А він пояснює свою позицію тим, що змушений вести тісний діалог з Москвою лише виключно заради національних інтересів Угорщини.

Отже, в період міграційної кризи в Угорщині спостерігається відродження популярності правих партій, таких як «Фідес-ХДНП» і «Йоббік». Ці угорські партії прагнуть використовувати невдоволення суспільства великою кількістю мігрантів для здобуття мандатів у парламенті. При цьому вони відвертають увагу людей від недоліків роботи уряду і поширюють серед них ідею, що в усіх негараздах винен Брюссель, який не лише відбирає кошти в угорців, та ще й нав'язує Будапешту невігідні рішення і намагається передати їм сотні біженців із Африки та Близького Сходу.

Список використаних джерел:

1. Asylum seekers arrived in Hungary by citizenship and type of entry [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.ksh.hu/docs/eng/xstadat/xstadat_annual/i_wnvn002b.html.
2. European election database. Hungary [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nsd.uib.no/european_election_database/country/hungary/.
3. Sources of Negative Attitudes Towards Immigrants: A Multi-level Analysis. Elisa Rustenbach. The Pennsylvania State University. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://paa2009.princeton.edu/papers/90131>.

Сіцинська Л.В.,
студент кафедри
міжнародної інформації та країнознавства
Хмельницького національного університету

ХІМІЧНА ЗБРОЯ В ГРОМАДЯНСЬКІЙ ВІЙНІ В СИРІЇ

Світова спільнота знає всю небезпеку, яку містить у собі хімічна зброя. Протягом цілого століття людство, прагнучи запобігти небезпечним наслідкам застосування хімічної зброї, вело активну боротьбу за її заборону. Проте залишається чимало можливих джерел виникнення хімічної небезпеки. Це можуть бути терористичні акти, супутні або зумисні аварії на хімічних підприємствах, агресія з боку неконтрольованої світовою спільнотою держави тощо. Разом із тим небезпека неконтрольованого поширення і застосування хімічної зброї, усвідомлення того факту, що значні обсяги накопичених отруйних речовин самі по собі являють велику загрозу в силу труднощів забезпечення безпеки їх зберігання є актуальною проблемою сьогодення [2].

Перша спроба ввести заборону на використання хімічної була зроблена у 1874 р., коли була прийнята Брюссельська декларація, яка забороняла застосування на війні отрут та отруйних куль. Після Першої світової війни за ініціативою Ліги Націй був укладений Женевський протокол, який був підписаний 17 червня 1925 р. Протокол забороняє застосування на війні задушливих, отруйних або інших подібних газів і бактеріологічних засобів [3]. В 1948 р. Комісія з звичайних озброєнь ООН визначила хімічну зброю як одну з категорій зброї масового знищення і питання щодо її заборони розглядалося в одному контексті з питаннями заборони біологічної зброї. Застосування хімічної зброї під час Ірано-Іракської війни у 1990 р. дало новий політичний імпульс для активізації переговорів. Вони успішно завершилися у вересні 1992 р. і Конвенція про заборону розробки, виробництва, накопичення і застосування хімічної зброї та про її знищення була відкрита для підписання 13 січня 1993 р. Протягом 13–15 січня Конвенцію підписали 129 країн, в тому числі і найбільші власники хімічної зброї – США та Росія. Вона набула чинності 29 квітня 1997 року.

У 2000 році запаси хімічної зброї Сирії становили 500-1000 тонн, серед яких також знаходився зарин. До початку громадянської війни в Си-

рії в 2011 році ці запаси надійно охоронялися, що гарантувало неможливість їх несанкціонованого поширення. Ситуація принципово змінилася під час громадянської війни, коли значна частина території Сирії опинилася під контролем бунтівників [1]. В грудні 2012 року Росія домоглася від сирійської влади концентрації запасів отруйних речовин в трьох місцях: на базі 155-ї бригади 4-ї дивізії на горі Калмун в передмісті Дамаска, в Думмарі – в п'яти кілометрах від Дамаска, а також на авіабазі Аль-Сафіра на захід від Алеппо.

Хоча 13 вересня 2013 року 16-й президент Сирії Башар аль-Асад, під тиском міжнародного співтовариства, підписав акт про відмову від хімічної зброї, її повну утилізацію і подальшу ратифікацію Сирією Конвенції про заборону хімічної зброї в повному обсязі, в Сирії вона досі застосовується.

Кульмінацією використання хімічної зброї в Сирії стала хімічна атака на оазис Гута 21 серпня 2013 року. За даними доповідей сирійських і міжнародних організацій, район, з якого були випущені ракети – це військова територія на горі Касіюн, на якій стоїть науково-дослідний центр. Він вважається військово дослідною установою під контролем сирійського міністерства оборони, в ньому є лабораторії з розробки традиційного і нетрадиційного озброєння. Інші доповіді наводять докази того, що як мінімум одна ракета була випущена з військової авіабазы Меzze – одного з основних військових центрів сирійської армії. Парадоксальні заяви представників сирійського уряду лише збільшували підозри у вчиненні ним злочину, так що деякі спостерігачі заявили про свою впевненість у цьому ще до появи звітів і доповідей.

Сирійський режим Асада весь час свого існування працював на виснаження економіки Сирії під приводом утримання військового балансу з Ізраїлем. Це завжди називалося терміном «стратегічний баланс сил», проте пізніше з'ясувалося, що цей баланс – фіктивний, в той час як справжня мета режиму полягала в створенні величезного і небезпечного арсеналу хімічної і біологічної зброї, для збереження при владі єдиного авторитарного тирана і диктатора. Протягом чотирьох десятиліть режим Асада витрачав 70% бюджету країни на оборону, озброєння, на збільшення свого військового арсеналу, включаючи традиційні, стратегічні озброєння (балістичні ракети та інші) і нетрадиційне озброєння (хімічну та бактеріологічну). Операції з постачання озброєння супроводжувалися вели-

кими комісійними, розподіленими між знаковими фігурами режиму, високопоставленими офіцерами і наближеними до родини Асада.

Сирійський режим у війні з народом витратив більшу частину валютного резерву країни, який перевищував 18 мільярдів доларів у 2011 році до початку революції. Крім того, на це були витрачені десятки мільярдів доларів, які режим отримував в останні роки від своїх союзників в якості допомоги, дотацій або кредитів для підтримки війни. Вони були видані в обмін на гарантії, іноді в заставу погашення кредитів йшли державні будівлі, земельні володіння, майно.

Ймовірно, не дивлячись на глобальний економічний розвал країни, основною причиною збереження режиму є авторитарна структура його спецслужб, яка чітко співвідноситься з усіма характерними ознаками тоталітарних диктатур. Як у всіх інших режимах, в Лівії при Каддафі і в Ємені при Алі Абдулли Салех, за санкції проти режиму платить тільки народ, а не режим [5].

Після того, як величезна кількість грошей була витрачена на арсенал хімічної зброї, режим змушений був від нього відмовитися в обмін на збереження влади в своїх руках. В жовтні 2013 року розпочалося знищення хімічної зброї Сирії. Всього було задекларовано 23 об'єкти з хімічною зброєю. Згідно з доповіддю генерального директора Організації по забороні хімічної зброї Ахмета Узюмджю, на цих об'єктах функціонувало 41 спорудження, включаючи 18 цехів з виробництва хімічної зброї, 12 складів його зберігання, 8 пересувних комплексів для спорядження боеприпасів бойовими отруйними речовинами, а також три інших об'єкта, пов'язаних з хімічною зброєю. Станом на 24 квітня 2014 року був вивезено (або знищено) більше 90% хімічної зброї Сирії. Вивезення з країни всієї задекларованої хімічної зброї було завершено 23 червня 2014 года.

Відзначається, що найбільш небезпечний випадок застосування хімічної зброї, після газової атаки на Гута у 2013 році, був зафіксований у місті Хан-Шейхун у провінції Ідліб, яке в той час перебувало під контролем опозиції, 4 квітня 2017. В ході авіаударів по місту був застосований зарин, речовина, яка атакує центральну нервову систему організму та є забороненою згідно з міжнародним правом. В результаті атаки загинуло 86 мирних жителів та сотні постраждали. Президент США Дональд Трамп, а також міністр закордонних справ Великої Британії Борис Джонсон звинуватили в нападі на Хан-Шейхун урядові сили режиму президента Сирії

Башара аль-Асада. Офіційний Дамаск та Росія заперечують такі обвинувачення, і стверджують, що урядова авіація лише зруйнувала склад чи завод хімічної зброї повстанців, що і спричинило отруєння.

У відповідь на хімічну атаку, 7 квітня 2017 року, ВМС США здійснили ракетний удар по авіабазі Шайрат. Об'єктами стали сирійські заправна і логістична інфраструктура, бункери зі зброєю, системи ППО і радары. Ракетний удар по авіабазі Шайрат став першим цілеспрямованим ударом Сполучених Штатів по підрозділах, що воюють на боці режиму Асада за роки громадянської війни і тому може розглядатись як істотне відхилення від політики невтручання попередньої адміністрації Барака Обами.

12 квітня 2017 року відбулось засідання Ради Безпеки ООН. Запропонована Францією, Великою Британією, та Сполученими Штатами резолюція засуджувала «використання хімічної зброї в Сирії, зокрема, в атаці на Хан-Шейхун». Також документ закликав уряд Сирії виконувати всі відповідні рекомендації Організації із заборони хімічної зброї, місії з встановлення фактів, та механізму спільних розслідувань Організації із заборони хімічної зброї – ООН. Проте резолюція не була ухвалена через вето постійного члена РБ ООН – Російської Федерації [4].

Режим Асада вдається до застосування хімічної зброї проти цивільного населення у підконтрольних опозиції населених пунктах як інструмента терору. З огляду на нездатність захопити населені пункти звичними методами, скидання на них хімічної зброї має залякати мешканців та спонукати до втечі в інші регіони. З іншого боку, на тлі виснаження власних сил та високої залежності від доброї волі Ірану та Росії, застосування хімічної зброї може служити для підвищення власного статусу в очах підконтрольного населення та показати прибічникам незалежність в ухваленні рішень.

Список використаних джерел:

1. A. H. Cordesman Syria and Weapons of Mass Destruction, October, 2000 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.csis.org/analysis/israeli-and-syrian-weapons-mass-destruction>.
2. [archives/2355middle-east/syria-chemical-attack-assad-incontrovertible-evidence-sarin-gas-used-opcw-russia-a7692896.html](https://www.archives.gov/middle-east/syria-chemical-attack-assad-incontrovertible-evidence-sarin-gas-used-opcw-russia-a7692896.html).
3. Основи забезпечення РХБ захисту та екологічної безпеки військ. – К.: НАОУ, 2005. – 116 с.

4. Протокол про заборону застосування на війні задушливих, отруйних або інших подібних газів та бактеріологічних засобів Женева, 17 червня 1925 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_198.

5. Syria chemical attack: «incontrovertible evidence» sarin gas used, OPCW says [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.independent.co.uk/news/world/>.

6. Химическая атака в Гуте: очередная проверка на прочность для мирового сообщества [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://harmoon.org/ru/>.

Стоян Т.А.,
*доктор історичних наук,
професор кафедри
міжнародних та регіональних студій
Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова*

Дзюбленко І.М.,
*кандидат історичних наук,
доцент кафедри міжнародних та регіональних студій
Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова*

НІМЕЦЬКА УКРАЇНКА XVII – XIX СТ. ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК РОЗВИТКУ НІМЕЦЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ДИПЛОМАТІЇ

Проблеми міжнародних відносин і зовнішньої політики завжди перебували в центрі уваги істориків, політиків, дослідників. На сучасному етапі розвитку української держави з розвитком дипломатичних, економічних, культурних зв'язків з країнами Європи, виникає необхідність глибокого вивчення та аналізу історичного становлення цих взаємовідносин.

Дослідження західноєвропейської українки стає важливим джерелом вивчення розвитку зовнішньої дипломатії України. Події, які відбувались

на українських землях XVII – XIX ст. слугували змістом для наукових робіт з історії, географії, політики, філософії. З цих джерел ми дізнаємось як представники інших країн відображали життя українського народу, його становище у світі, культуру, історію.

На сьогодні ця проблема залишається мало дослідженою. Джерельна база ще недостатньо введена в науковий обіг. Причиною цього, було те, що в минулі століття праці західноєвропейських авторів, які стосувалися історії України та українського народу, мало, а то й зовсім не перекладали українською мовою. Не заохочувалися такі дослідження і при радянській владі, оскільки вбачали у цьому схилення перед Заходом і прояви націоналізму. Ще однією з причин було також незнання західноєвропейських мов істориками радянських поколінь.

З входженням України в Європейську спільноту, коли розвиваються політичні, дипломатичні, економічні й культурні зв'язки з іншими країнами, виникла потреба відновлення історичного пам'яткознавства про Україну.

Для висвітлення життя українського народу важливу роль відіграють описи іноземців, які відвідували Україну в різні роки. Використання спогадів іноземних послів, мандрівників, дипломатів сприятиме переосмисленню і уточненню змісту історії України минулих століть. Саме такі джерела дають нам можливість з'ясувати як нашу історію сприймали і трактували інші народи. Таке дослідження дає багато інформації про судження, оцінки, висновки про становище та боротьбу українського народу проти іноземних поневолювачів, політику сусідніх держав щодо України та українського народу, культуру. Їх використання сприятиме переосмисленню і уточненню змісту історії України минулих століть.

Основним джерелом знань німецьких авторів були польські джерела чи історія Російської імперії, у яких тенденційно висвітлювалась історія України. Переслідуючи свої великодержавні інтереси: й одні, і другі заперечували взагалі існування українського народу як окремої нації. Тому німецькі автори, у працях яких йшлося про Україну частково до XVII і особливо XVII – XVIII ст., повідомляли, що до приїзду в Україну вони майже нічого не знали про неї, але зустрівшись під час своєї подорожі з українським населенням, мали можливість переконатися в протилежному [3].

Перебування на українських землях подорожуючих не було довготривалим, тому, звичайно, їхню інформацію не можна вважати повною, бо

вони не могли вповні пізнати життя українського народу, ознайомитися з його звичаями, традиціями й особливо з причинами та історією боротьби українського народу за свою самостійну державу. Проте цінність їх відомостей полягає в тому, що це свідчення представників держави, під владою якої українські землі не перебували. А тому вчені чи мандрівники мали змогу давати більш об'єктивні оцінки тим або іншим явищам.

Серед творів іноземних авторів про Україну особливу цінність представляють історичні праці. Передусім це двотомна праця з історії України німецького історика Йогана-Християна фон Енгеля «Історія України та українських козаків» [1]. Вона охоплює значний хронологічний період і є першою найбільш повною історією України серед іноземних авторів. Праця написана на високому, як на той час, професійному рівні з використанням багатьох джерел та наукової літератури.

Варта уваги також праця німецького мандрівника-дослідника Йогана Георга Коля, у якій подано найбільш об'ємні й цінні записи з історії та етнографії українського народу. Під час подорожі по Лівобережній та Слобідській Україні, він побачив там багато залишків старого устрою козаччини часів Гетьманщини, де ще жили традиції колишньої незалежності. На основі своїх спостережень він опублікував три томи під назвою «Подорож по Південній Росії» у 2-х частинах [4], «Подорож в середині Росії і Польщі. Україна. Малоросія» [5] і третій том «Подорож в середині Росії та Польщі. Буковина, Галичина, Краків, Моравія» [6].

Праці Й.-Х. Енгеля з історії України відрізняються від праць його попередників тим, що вони написані на високому професійному рівні, без міфологізації, ним здійснено аналітичний підхід до джерел та літератури, систематизовано й висвітлено весь матеріал історії України від найдавніших часів до кінця XVIII ст., проведена її періодизація. Тобто вона є серед праць його сучасників найбільш повною, охоплює значно більший хронологічний період, спирається на велику джерельну базу, побудована за логічною структурою.

У своїх творах Й. Коль залишив нам дуже цікаві відомості про життя, економічне становище і культуру населення українських земель. Описав природні умови, економіку, етнографію, національне і політичне становище українського суспільства у колишній гетьманській Україні. Він досить детально висвітлив, яким було традиційне індивідуальне житло селян, народногосподарські заняття, які сільськогосподарські культури ви-

сівали і які врожаї збирали; складники страв української кухні, їх якість; яке національне вбрання носили селяни і міщани; сімейний та громадський побут; старовинну обрядовість; народні знання, стан освіти, міжнаціональні стосунки і багато чого іншого. Висвітлюючи минулу історію України, Коль з великою симпатією говорить про українських панів, козаків та селян [3].

Майже в той час, що й Йоган Коль, подорож Україною здійснив наступник вченого мандрівника, німецький професор-природознавець Йоган Гейнріх Блазіус. Він працював професором у колегіумі Кароліно у Брауншвейгу, згодом – директором ботанічного саду [2, с. 62]. За дорученням міністра фінансів Російської імперії Є. Ф. Канкріна він разом з графом А. Кейзерлінгом, Мурчісоном та Де Вернеурлом брав участь у науковій експедиції, яку спорядив барон фон Мейендорф. Свої враження він описав у двотомній праці «Подорож по європейській Росії у 1840 та 1841 роках. Частина I. Подорож на Півночі. Частина II. Подорож на Півдні», які були видані у Брауншвейгу 1844 року [7]. Сьомий, восьмий, дев'ятий і десятий розділи другого тому повністю присвячені Україні та її народові. Його подорож по Україні проходила по північно-західній частині Чернігівської губернії, потім через самий Чернігів, Київ, Лубни, Кременчук, Полтаву, Харків, Білгород й далі на Курськ і знову до Москви. Таким чином подорож проходила через всю лівобережну Україну, включаючи Київ.

Всі німецькі автори відзначають багатство краю, любов українців до своєї Батьківщини, до музики, пісень, освіти. Коль, Блазіус, Гаммард, Кампенгаузен та інші відзначають, що в Російській імперії того часу найвища культура й освіта були в українців. Її спостерігали навіть в утриманні житла, яке періодично раз на два тижні білили всередині і ззовні. Яких би не були автори поглядів щодо нижчих верств населення, але вони були одностайної думки про те, що головною причиною Визвольної війни (1648–1654 рр.) українського народу проти Польщі був нестерпний соціальний, національний і релігійний гніт з боку поляків. Водночас німецькі автори підкреслювали відмінність Московії від України-Руси у мові, звичаях, традиціях, називаючи мову перших московською, а других – руською (тобто українською), яка походить від назви Русь, а не Росії.

Отже, аналізуючи праці німецьких вчених та мандрівників, є підстави зробити висновок, що в Німеччині у XVII – XIX століттях, мабуть, у най-

більшій кількості збереглася історіографія про Україну. Майже всі німецькі автори були в захопленні від господарств селян, їх садів, городів, від обробітку землі, їх звичаїв. Німці залишили для нащадків України досить багатий історичний матеріал про українських козаків, їх бойові якості, відвагу, мужність, хоробрість, а також про жителів міст і сіл. Показали спільну боротьбу козаків і селян проти польських поневолювачів, а також деспотичну політику московських царів, які запровадили в Україні фізичне і духовне невільництво. Їх свідчення є цінними ще й тому, що вони подані представниками сторонньої держави, яка на той час не володіла українськими землями.

Список використаних джерел:

1. Engel J.Ch. Geschichte der Ukraine und der ukrainischen Kosaken. – Halle, 17. – 396 s.
2. Blasius J.H. Reise in Europaishcen Russland in den Jahren 1840 und 1841. – Bd.2. – Braunschweig: Westermann, 1844. – 408 s.
3. Брицький, П.П. Бо чан П.О. Німці, французи і англійці про Україну та український народ у XVII – XIX століттях: научне издание / П.П. Брицький, П.О. Бочан. – Чернівці: Технодрук, 2011. – 308 с.
4. Kohl J.G. Reisen in Sьdrussland. – Dresden und Lepzig, 1841. – 270 s.
5. Kohl J.G. Die Ukraine. Kleanrussland. – Dresden und Leipzig, 1841. – 330 s.
7. Kohl J.G. Reisen im Inneren von Rubland und Polen. Die Bukowina Galizien. Krakau und Mдhren. Dresden und Leipzig. 1841. – 518 s.
8. Энциклопедический словарь. Брокгаузъ и Ефронъ. – СПб, 1891. – С. 62.

НАПРЯМ 7. КУЛЬТУРОЛОГІЯ

Ільницька Л.В.,

кандидат філософських наук, науковий співробітник

Літературно-меморіального музею Павла Тичини

ФІЛОСОФСЬКИЙ ОБРАЗ «ІНКРУСТАЦІЇ ДУМКИ» ЄВИ ГАВЛІК

Виклики часу формують свою динаміку сприйняття повсякденності. Промовисті наголоси вічності спалахують інкрустованими вогнями утаємниченої думки. Дорога пізнання – тривка, незалежна і індивідуальна – обережно привідкриває свої сакральні позначки, і тільки гідні розуміють зміст проходження наративних рівнів самовдосконалення.

Зміни особистісного поступу, збагачення об'єктивації власної присутності у цивілізаційному мережеві гармонійної цілісності – все це дарує інший художній досвід сполучення творчої практики поглибленого бачення із усвідомленням сутнісного кодексу символічної мови філософських понять у матеріальному катехізисі апріорного звершення. Врешті-решт, митець має прийти до узгодженого ставлення до процесів споглядання краси життя не у миттєвостях випадкових перебігів, а у ментальних візерунках далекоглядності ствердного непохитного дива-явища привідкриття образного тлумачення структурних центрів перетину небесного та земного володіння. Таким даром ґрунтового підходу до пошуку прихованих значень у мальовничому та водночас знайомому середовищі наділена знана польська художниця Єва Гавлік. Роботи пані Єви – це зорепад саява сонячної теплоти, адже і колорит полотен відповідний – «любов до осінніх фарб зробила відомими її картини» [1]. Звісно і окремі назви творів розкривають масштаб прагнень мисткині – переконливо-віртуозно зафіксувати філософські образи буття. Тому, «Kamien filozoficzny», «Wiara nadzieja miłość», і «W poszukiwaniu ukojenia» зрушують з місця легковажно-буденне відношення до споконвічних законів людської життєдіяльності. Домінування пустки відходить у бік при уважному перегляді доробку Єви Кієнко Гавлік.

Народилася художниця у польському місті Вальжбих, Нижньосилезького воєводства у 1965 році. Варто припустити, що напевно навколишні, рідні для неї гірські краєвиди стали ще з дитинства яскравою крицею для неабиякого могутнього творчого злету. Зокрема, вохристий інтенсив землі – відтінки започаткованої партитури буття – щедрість спостережливого первинного бачення за пронизливою гармонійністю. У своєму інтерв'ю пані Єва зазначає, що натхненності безпосередньо їй надає «неперервність природи» [1].

Здебільшого «художні нариси» Єви Гавлік – це сповідальне світло рухомих вогнених фарб, а кольорові винаходи польської художниці пов'язані здебільшого з перевагами акрілового виконання, техніка якого вимагає по-іншому ставитися до традиційних правил олійного живопису. Декоративні особливості акрілової вимови ускладнюють процес малювання: в'язке та темпераментне сполучення фарб відкидає сумніви – превалює швидкість схоплення образної думки. Палітра блукання – це не висхідна для впевненої образотворчої сповіді. Тобто, акріловий запал стає магнетизмом цілеспрямованого вивчення законів безмежжя, а демонстрація лаконічної кольоровості постає, як портрет обраної досконалості – стриманої величі наближення втілення відповідей на головні питання життя.

Надбанням Єви Гавлік є змальований характерний психологічний стан усвідомленого прагнення кожної індивідуальності до досягнення глибин існування. Символічні пунктири на картинах – інкрустовані перехрестя впевнених багать – унаочнюються пензлевою творчою вібрацією. Цей намір вдається здійснити за допомогою самостійного оволодіння знаннями про прихований характер фарб. Отже, фарби, нібито розпрямляються у гарячому промінні засяяної великої фосфоричності. Така почесна поліфонія, як крещендо, здійснює високо динамічну мелодію сміливих відтінків, широкої багат шарової увертюри. Площина полотна «Поле тиші» – це не холодна задумливість аскетичної колористики, а послідовне звершення творчої думки – із темряви виринає бажане світло. Яким чином досягається Євою Гавлік амплітуда субстанційного коливання? – майстерним вмінням впритул підійти до контрастної кольорової насиченості. За художнім твердженням пані Єви композиційно розташовані відтінки не мають бар'єрів.

Творча стихія вправно підкорена Євою Гавлік формообразною надійністю. Прості за конструктивністю, важкі за семантикою геометричні платфо-

рми запалені об'ємністю інкрустованої думки виконавиці. Тому, завданням абстрактної фігуративності для Єви Гавлік є знайти розмежувальні композиційні елементи кульмінаційного, але при цьому, чітко встановленого простору засобами цікавої інкрустації художньої виразності.

Рапсодія триєдності – це улюблене композиційне рішення художниці. Втім, витончена сакральність триптиху розгортає перед глядачами іконічну інкрустацію духовної сутності. Якщо детальніше вдивитися у твір «Філософський камінь», то на перший погляд впадає персоніфікація квадратичної історії у кольоровій площині золотоосяйного синтезу, ніби три крапки у очікуваному переліку вибудувались у чергу налаштованого упізнання. Плеяда квадратів – не одноманіття метафор, а системний реєстр містичного досвіду, можливо прозоро-керамічного, абстрактно-життєвого – сходять з багатозначного шедевр, як швидкі нотатки вкрай важливих здобутків. Прояснюються роздуми автора стосовно головних цінностей життя викарбуваними квадратними скрижалями наповненого внутрішнього змісту, адже інкрустований сенс розвитку не розчиняється на поверхні суєтності мимохідь вихопленого значення очевидності, а збирається досвідними намаганнями зазирнути у невідоме тло духовного сяйва. Відтак, Єва Гавлік створює символічний напрямок – вказівку для знаходження втрачених серцевинних вимірів.

В природі не має однаковості, типовості, але є постійність – ствердність симетрії геометричного ритму. Центричність повторюваної квадності викладена кольоровою гамою епічності – цеглинністю розуміння місцезнаходження прадавності. Часові епіцентри теж допомагають тлумачити позицію Єви Гавлік у згаданій роботі «Філософській камінь». Минуле, теперішнє і майбутнє – зрідка зображувані художнім способом іпостасі, випростувалися послідовно-відкрито. Промовистість переплétення епох – спадкові знахідки комбінаторики схожої несхожості. Наприклад, що ж має знати із середньовіччя сучасний митець? На це питання дає відповідь відомий польський просвітник Збігнєв Герберт: володіти «способами розпізнавання гатунку каменю... та укладання каменю таким чином, щоб його позиція була найближча до тієї, яку він займає у скелі, звідки його вирубали» [2, с. 116]. Хоча знання такого рівня не є інтуїтивними, разом з тим, множинна аналітика образотворчого переказу шукає спільно із Євою Гавлік у складаннях фантастичних квадратів інкрустований образ людського спасіння.

Живописні прагнення Єви Гавлік занурюють нас у абстрактні глибини духовної мудрості – анфіладу кореневих філософських образів. Зрештою, класичні категоріальні зразки мають можливість під дією талановитого бачення художниці трансформуватися у перебіг триєдного сенсу – образотворчого триптиху інкрустованої думки.

Список використаних джерел:

1. Interview with the artist [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.touchofart.eu/en/Ewa-Gawlik/>.

2. Герберт З. Камень із кафедрального собору / Збігнєв Герберт // Варвар у саду. – К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2008. – С. 97 – 122.

Смірнова О.О.,

викладач кафедри іноземних мов

Миколаївського національного університету

імені В.О. Сухомлинського

СТАНОВЛЕННЯ МАГІЧНИХ ПРАКТИК ЕПОХИ СТАРОДАВНІХ ЦИВІЛІЗАЦІЙ (НА ПРИКЛАДІ АССИРІЇ ТА ЄГИПТУ)

Коли мова заходить про стародавні цивілізації, то роль жрецтва і його вплив важко переоцінити. Ці суб'єкти ритуально-магічних практик поряд з офіційною владою володіли неабияким авторитетом в народі. У Вавилоні, Ірані та Єгипті храмове жрецтво мало величезні багатства, рабів, землі, накопичувало і зберігало знання та впливало на політичні процеси. Жерці-брахмани у стародавній та середньовічній Індії утворювали вищу касту і це їх об'єднує зі жрецтвом Перу та Мексики. В Іудеї VI – I ст. до н. е. утворилася ситуація ще більш радикальніша, коли не стало світської влади (царів) і все економічне та політико-ідеологічне життя народу зосередилося в руках єрусалимського жрецтва, що призвело до появи «ієрократичної» форми правління. Чого не скажеш про античні Грецію та Рим, а також Китай, де влада здебільшого зосереджувалася в цивільно-світському корпусі.

У книзі «Ассирійська магія» Ш. Фоссе дає зрозуміти, що цей термін не зовсім коректний, адже, коли ми говоримо про ассирійську магію, то

розуміємо «вавілоно-шумерсько-ассирійську» магію, яка тотожна месопотамській культурі, що, у свою чергу, теж є глибоко магичною [5, с. 8]. Ця магична традиція, зважаючи на її формальний зв'язок з царською владою та практичними потребами людей, більше спрямована до небесної сфери та її зовнішніх знаків (від «знамень» (симптомів) хвороби до небесних знамень (зірок, планет, світил, комет і їх співвідношень)), що свідчить про інтерес до трансцендентного у модусі надприродного. Мудрість царів і люду не може зрівнятися з мудрістю природи, тому завдання мага полягає у вмінні прислухатися до світового порядку, формуючи відповідні зони впливу, «вчитуватись» в нього. Звідси, стверджує Л. Оппенгейм, маємо справу переважно з герменевтичною магією, магією знаків і прикмет, що пов'язана з астральним спрямуванням шумеро-вавілонського світовідчуття [3, с. 136-181].

В аккадійській мові є низка термінологічних відповідників поняттю мага: машмашшу (жрець-екзорцист і ворожбит, який гадає по печінці ягняти, а пізніше з'являється термін машмаш Енума Ану Ель ліль, що позначає посаду астролога, тобто «мага, що знає астрологічний трактат «Коли Ану та Елліль»...»), ашіпу (жрець-консекратор, очищувач, що займається також зціленням хворого від злих духів) і бару (ворожбит за нутрощами жертвних тварин і потворними зародками, по маслу, що розпливається на воді, і диму жертвовного куріння) [6, с. 34]. Спочатку не існувало спеціальної посади мага і взагалі жрецтво сильно залежало від громади, в якій всі жерці мали земельні ділянки, а старійшини мали великий авторитет, у тому числі, серед правителів. Один і той самий служитель храму міг бути лікарем, екзорцистом і віщуном. Цікаво, що жерці шумерського часу вирізнялися низьким рівнем грамотності та передавали знання і досвід в усній формі, чого не скажеш про жерців часів Вавилону і особливо в Ассирії імперського періоду, які цареві презентували письмову доповідь, на підставі якої він призначав аудієнцію в палаці [2, с. 78-83].

Вивчаючи стародавні ассирійські тексти, вчені виявили цікавий документ – папірус довжиною більше 20-ти метрів, що називався – «ассирійський підручник жерців». Як з'ясувалося, древній текст був створений у V столітті до н.е. відомим служителем храму Ешара на ім'я Кіцір-Набу. У тексті автор детально описав таємні практики, якими володіли жерці: вони могли керувати погодою, насилали епідемії, могли передбачати майбутнє та зцілювати смертельні хвороби одним дотиком. На підставі

цього документу зрозуміло, що простір діяльності мага передбачав: а) вигнання демонів, або психотерапію; б) грамотне проведення ритуалів; в) практичну медицину (лікування тілесних захворювань лікарськими засобами); г) елементи фізіології та психології (фізіономіка, спостереження за поведінкою та промовою); д) астрологічні ознаки і ворожіння; е) грамотність та філологію (знання шумерської мови, коментарів до ритуалів, а ще синонімічних списків); ж) елементи логіки та юриспруденції (уміння сперечатися під час укладання угод) [5, с. 12].

З-поміж груп магичних прийомів Ш. Фоссе виокремлює: підготовчі дії (гадання), очисні ритуали (омивання, куріння), ритуали руйнування та заміщення, вербальні магичні практики (заклинання та прокльони), превентивні ритуали з використанням амулетів і талісманів.

На рахунок давніх єгиптян, то в їхньому житті домінувала ідея смерті. Єгипетські тексти кінця Старого царства свідчать про благоговіння і приниження перед природними силами (наприклад, мотив суду та зважування серця, вперше зустрічається в текстах саркофагів), натомість релігійні мотиви, які з'являються після магії, поступово зростають і втілюються у Книзі мертвих. Єгипетська магія, на думку Б. Тураєва, розвивається від культу царя-бога до культу людини-мага (своєрідний герметизм) і має сильний антропологічний акцент [4].

У. Бадж у праці «Єгипетська магія» чітко вказує на існування у єгиптян, по-перше, схильності до монотеїзму, яка проявлялася у тому, що «боги» були лише образами, проявами та періодами існування бога Ра (Хапі), бога Сонця, який є символом і уособленням Бога, а, по-друге, звідси впливає те, що по відношенню до вірувань єгиптян необхідно вживати термін «релігійна магія». Організуючою основою ритуально-магічних практик тут виступав трансцендентний еквівалент під виглядом «давньоєгипетської ідеї Єдиного, само породженого та само сущого Бога» [1, с. 42]. Але це стосується наступних стадій, тоді як на етапі додинастичного та доісторичного Єгипту, зазначає дослідник, віра в магію випереджала віру в Бога. Специфіка релігійної магії єгиптян полягала у тому, що «вони свято вірили в Єдиного Бога, Всемогутнього, вічного і невидимого, Творця небес, землі та всього сущого. Вони вірили у воскресіння тіла, яке перетворене та повстало у славі до вічного життя разом з духами та душами праведників в царстві Того, хто був народжений від Бога, але жив на землі, зазнав там жахливої смерті від рук ворогів, воск-

рес із мертвих і став богом і царем загробного світу. Але, щиро вірячи у все це, єгиптяни так і не змогли відмовитися від амулетів, талісманів, магичних імен і «слів влади». Створюється враження, що, віруючи в смерть і воскресіння Осіріса, вони продовжували вірити і в можливість порятунку душі та тіла живих і мертвих за допомогою амулета. Як не дивно, вони не бачили нічого страшного в такому змішанні магії та релігії» [1, с. 171].

Давні єгиптяни вірили, що вищі істоти володіють емоційно-вольовими та моральними якостями такими ж самими, що й вони, а звідси й завдання магії – змусити ці божественні вищі сили служити людям. Тому унікальною була роль мага, що володів ексклюзивним соціальним статусом і великою владою як «слуга богів». Як відмічають вчені, більшість фараонів корилася волі жерців та їхнім культам, серед основних типів яких виокремлюють: жерці-верховники (титул Ур – «високий, піднесений»); прислужники Пер Нетер («прислужники храму»), до складу яких входили – жрець Мер (розпорядник), Кхер Хеб (храмовий «писар» і хранитель священних книг, «слів сили» (вербальна магія), їх правильної вимови), Уаб (відповідав за чистоту храму), Хем Нетер (проповідник і «пророк Бога»), Маа (провидець, тлумач подій та небесних знаків), Сену (жрець-лікар), Ур-Хеку («володар священних сил») та ін.

Як стверджує У. Бадж, магія у єгиптян існувала в двох різновидах: з однієї сторони, нею користувалися на законних підставах на благо живим і мертвим, з іншої – вона була знаряддям таємних змов і покликана наносити шкоду тим, проти кого застосовувалася. Як видно на прикладі релігійних текстів, вона по суті перетворилася на служницю релігії, перебуваючи по сусідству з високодуховними концепціями. Немає сумніву в тому, що основним призначенням магичних книг і церемоній було приносити користь тим, хто володів достатніми знаннями [1, с. 174-175].

Стосовно магичних каменів і амулетів, то спочатку вони використовувалися для захисту від диких тварин і змін, а вже з розвитком релігійних уявлень були придатними й для охорони мертвих (останні розміщувалися поряд з мертвим тілом). А взагалі існувало два типи амулетів: з надписами магичних формул (хекау – «слова влади») і без них. Без сумніву, написання релігійного тексту на гробниці, амулеті, саркофазі, папірусі мало на меті підкорення богів влади померлого, щоб останній міг змусити їх виконати його волю.

Єгипетські й «вавілоно-шумерсько-ассирійські» ритуально-магічні практики залишаються невід’ємною складовою культурного комплексу, без якої навряд чи можна сформувати цілісну картину становлення традиційної магії в ранній період. Вони містили в собі важливі сенси та змісти, які в подальшому можна помітити в більш пізніх магічних системах.

Список використаних джерел:

1. Бадж У. Єгипетская религия. Єгипетская магия / У. Бадж; пер. с англ. – М.: Алетейа, 2000. – 392 с.
2. Дандамаев М. А. Вавилонские писцы / М. А. Дандамаев. – М.: Наука, 1983. – 205 с.
3. Оппенгейм А. Л. Древняя Месопотамия. Портрет погибшей цивилизации Изд. 2-е, испр. и доп. / Л. А. Оппенгейм; пер. с англ. М. Ботвинника. послесл. М. Дандамаева. – М.: Наука, 1990. – 319 с.
4. Тураев Б. А. Бог Тот. Исследования в области древнеегипетской религии / Б. А. Тураев. – Лейпциг: Типография Ф.А. Брокгауза, 1898. – VIII+182 с.
5. Фоссе Ш. Ассирийская магия / Ш. Фоссе; пер. с фр. В.Л. Санина; пер. с аккад. и шумерск. В. В. Емельянов. – СПб.: Евразия, 2001. – 336 с.
6. The Assyrian Dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago; ed. board: Robert D. Biggs, John A. Brinkman, Miguel Civil, Walter Farber, Erica Reiner, Martha T. Roth, Matthew W. Stolper. Vol. 4. E. – Chicago: Oriental Institute, 1958. – xiv + 435 p.

Фрейдліна В.В.,
*аспірант кафедри мистецтвознавства
та загальногуманітарних дисциплін
Міжнародного гуманітарного університету*

КУЛЬТУРНИЙ ПРОСТІР ПАРКІВ У СУЧАСНОМУ МІСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Своєрідність сучасної культури багато в чому опосередкована тим, що сучасне середовище проживання людини – це переважно міське середовище. Ідеї урбанізму і анти / дезурбанізма виявляються найважливішими для осмислення форм і цілей людського існування сьогодні. На сучасному етапі розвитку людство зіткнулося з проблемою зростаючого впливу урбаністичного індустріального середовища на жителів міст, все більшому віддаленні їх від природи, що веде до дестабілізації, розбалансованості життя і роз'єднаності міського населення. Осмислення різноманіття міських парків, роль, функції, дизайн та їх культурна значимість у сучасності, здається нам вельми актуальною.

Вивченню такого культурного явища як міський парк присвячено роботи багатьох вчених, у тому числі Л. Вірта, В. Беньяміна, Л. Мамфорда, А. Лефевра, Д. Харві, М. Кастельса, Ч. Лендрі та ін. Вченими Глазичевим В. Л., М. Бахтіним, Дормидонтовою В. В., Дударець В. М., Білоус В. І., Архіповим Л. П., Залеським А. С., Родичкіним І. Д., Кононенко П. П. міські парки розглядаються як ««агенти соціальних змін», що дозволяють городянам відчувати себе щасливіше навіть в індустріальних районах з несприятливими умовами життя» [1, с. 198].

Яскравим прикладом може слугувати прогулянка алея в Нью-Йорку, розташована недалеко від однієї з восьми міських станцій очищення каналізаційних вод (Newtown Creek Nature Walk). Це зелений коридор, що з'єднує індустріальний простір з природним. Він спроектований скульптором Джорджем Тракасом за підтримки Нью-Йоркського міського департаменту по захисту навколишнього середовища. Незважаючи на не зовсім естетичне сусідство, завдяки вдалому проектному і методичному підходам, це місце стало не тільки популярним серед місцевих жителів, а й увійшло в список туристичних об'єктів.

Відзначимо той факт, що такого роду парки часто створюються на базі покинутих індустріальних споруд, заводів, трансформуючи, таким чи-

ном, деградовані території в затребувані центри міського громадського культурного та мистецького життя. На їх території проводяться виставки, концерти, наукові конференції, різні освітні програми.

Одним з найвідоміших прикладів сусідства міського індустріального та природного середовища є Хай Лайн парк (High Line Park) в Нью-Йорку, створений прекрасним майстром садового мистецтва з Данії Пітом Удольфом. Занедбане залізничне полотно було перетворено в інноваційний суспільний простір. Зараз це прекрасний незвичайний парк шириною всього кілька метрів і довжиною 2,5 км, що тягнеться вдовж щільної міської забудови. Новостворений культурний простір став улюбленим місцем прогулянок городян і туристів. Такі парки, на наш погляд, дозволяють людству зберігати, майже втрачений, зв'язок з природою, навіть перебуваючи в самому центрі міського урбаністичного простору.

У багатьох країнах уряд стимулює розробку довгострокових містобудівних програм, ядром яких є такі ландшафтні парки, які могли б стати не тільки «рекреаційно-оздоровчими центрами для городян, а й сприяти розвитку культурного життя регіону, налагодженню взаємодії між жителями, забезпеченню освітніх цілей, розвитку творчих можливостей дітей та молоді» [3, с. 27]. Саме міські громадські парки є тим унікальним майданчиком, де в одному культурному, і в той же час, природному просторі можуть розташовуватися музеї, школи, бібліотеки, галереї, театри та інші культурні об'єкти.

Сьогодні вже існує безліч прикладів світового паркового мистецтва, розгляд яких може дати багатий науковий матеріал для дослідження. Це і Центральний парк Нью-Йорка – визнаний шедевр садово-паркового мистецтва, і Гайд-парк Лондона з його знаменитою Трибуною ораторів, що став синонімом місця, де можна вільно проголошувати і відстоювати будь-які ідеї, і знаменитий парк Уено в Токіо, з розташованими на його території стародавніми храмами і Національним музеєм науки.

Неможливо не згадати Люксембурзький сад в центрі Парижу, який славиться своїм зібранням скульптур, в числі яких статуї Стендаля, Шопена, Монтеस्क'є, Бодлера, Делаакруа і ін.

Серед меморіальних парків, окремо можна виділити роботу знаменитого японського архітектора К. Танге – меморіальний парк Миру (Хіросіма, Японія), створений на згадку про жертв ядерного бомбардування. Цей парк розташований на території колишнього округу Накадзіма, ціл-

ком знищеного в результаті атомного бомбардування японського міста Хіросіми в 1945 році. Його відвідування навіть входить до шкільної програми Японії [4].

Великий інтерес представляє Шаховий парк в Осаці (Osaka board game park). Він присвячений настільним іграм, головним чином, шахам. Всі елементи його декору стилізовані під цю настільну гру. Окрім естетичного задоволення від дизайну «Osaka board game park», у городян та туристів є можливість цікаво провести час, пограти у шахи, позмагатися.

На території Бальбоа парку (Balboa Park), Сан Дієго, Каліфорнія розташовано близько п'ятнадцяти різноманітних музеїв – фотографічного мистецтва (Museum of Photographic Arts), натуральної історії, автомобілів, картинні галереї, музеї та виставки, а також чотири театри. Один з театрів «Зоряне світло» розташований під відкритим небом неподалік від аеропорту Сан-Дієго. Коли стає чути гуркіт двигунів літака, актори замирають, нагадуючи скульптури. З настанням тиші, гра акторів продовжується. Ця ідея використовується і в Аерокосмічному музеї, який також розташований на території Бальбоа парку. Організований таким чином простір, створює відчуття залученості глядача в космічні пригоди.

Отже, сучасні садово-паркові комплекси, які є і парками відпочинку, і водночас, арт-простором, надають безліч можливостей для гармонічного розвитку людства. Оскільки, на нашу думку, організований таким чином простір парку, спроможний вирішити головне завдання – створення такого культурного середовища, у якому кожна людина може відчувати себе комфортно, провести час з користю не тільки для свого здоров'я, а і культурно збагатитися, отримати естетичне задоволення. Адже, як писав дослідник Ч. Лендрі, «культурний спадок пов'язує нас з історією, колективною пам'яттю, закріплює наше відчуття життя і може підготувати до зустрічі з майбутнім» [2, с. 17].

Переосмислення ролі такого різновиду міської інфраструктури, як громадські парки може стати вагомим внеском в теорію креативних міст, основою яких є гармонічне поєднання фундаментальних законів науки і мистецтва у взаємодії з природою.

Список використаних джерел:

1. В. Л. Глазычев. Парк – пространство и процесс // Парк и отдых: Труды 14: Выпуск I / Министерство культуры РСФСР, Научно-исследовательский институт культуры. – Москва: Советская Россия, 1973. – 320 с., ил. – С. 76-98.
2. Лэндри Ч. Креативный город. – М.: Издательский дом «Классика-XXI», 2011. – 399 с.
3. Національні парки України. Я. Л. Садовенко. – К.: Т-во «Знання», 1987. – 47 с.
4. Палентреер С.Н. Избранные труды. Садово-парковое и ландшафтное искусство. – М.: МГУЛ, 2003. – 308 с.

НОТАТКИ

НОТАТКИ

МАТЕРІАЛИ
МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ

«АКТУАЛЬНІ ФІЛОСОФСЬКІ,
ПОЛІТОЛОГІЧНІ ТА КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ
ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЛЮДИНИ
І СУСПІЛЬСТВА У ДИНАМІЧНОМУ
ТА ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ»

(м. Київ, 22–23 грудня 2017 р.)

Підписано до друку 26.12.2017. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 6,28. Тираж 100. Замовлення № 1217-592.
Ціна договірна. Віддруковано з готового оригінал-макета.

Видавничий дім «Гельветика»
73034, м. Херсон, вул. Паровозна, 46-а, офіс 105.
Телефон +38 (0552) 39 95 80
E-mail: mailbox@helvetica.com.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 4392 від 20.08.2012 р.